

Sisdoallu

Gunvor Guttorm

Hutkáivuoha, improvisašuvdna ja innovašuvdna kultuvrralaš ovdanbuktimis	3
<i>Creativity, improvisation and innovation of cultural expressions</i>	18

Kaisa Rautio Helander

Sámi báikenamat, váttdi relašuvnnat ja representašuvdna	19
<i>Sami Place Names, Power Relations and Representation</i>	41

Johan Klemet Hætta Kalstad

Norgga sámepolitihka molsašupmi ođđa áiggis	43
<i>The transition of Sami politics in Norway</i>	65

Pigga Keskitalo – Kaarina Määttä

Sámegielat álgoahpahusa gielalaš iešvuodát	67
<i>Linguistic features in Sami instruction at first grades</i>	95

Hutkáivuohta, improvisašuvdna ja innovašuvdna kultuvrralaš ovdanbuktimis

GUNVOR GUTTORM

Sámi allaskuvla

Láidehus

Háliidan dás álggus namuhit golbma dáhpáhusa, mat leat dán artihkkala čáledettiin bohciidan mu millii. Leat vásáhusat duodjeárgabeaivvis mas ieš lean leamaš searvis: Čohkohalan duojára Elle luhte. Elle lea goarrumin ja mun lean sutnje goarrunbiigán. Galge goarrut gálssohiid. Gálssohat galget mu fuolkegándii gii galgá konfirmerejuvvot. Letne mihtidan gándda geasa gálssohat galget, man galjit galget gálssohat njálbmeravddas, čippi bokte ja stihkánjálmmi bokte. Moai geahčadetne gápmasiid ja sisttiid, ja gehčče makkár gápmasiid heive «náitit oktii». Geahčadetne leatgo seamma suohkadat gápmasat, leatgo doarvái guhkit, guđemuš gápmasa bidjá čibbebealbihtán¹ ja gáttobeallin² ja guđemučča luddestanbihtán³ ja čulggomin⁴. Elle lohká ahte ii leat justa seammalágan guolga gápmasiin, muhto jus vállje gul dan njárbadat gápmasa čibbebealbihtán, de váldá suohkadat gápmasa luddestanbihtán ja geahččala vadjat eret suohkadeamos guolgga. Gálssohiidda gullet maid stigát, guorahalle ahte sáhttágo goarrut dábálaš buksaláhkái daid, muhto dattege ferte jurddašit ahte galgá veaháš hiitta buvssaide. Goarodettiin heivehalle. Elle dárkilit geahččá gápmasiid, ja fuomáša gokko vajasta nu ahte sávnnji bokte eai hirrá guolggat juohke guvlui dahje oidno menddo bures ahte gápmasiin lea goabbatlágan guolgasuhkodat. Muhtumiin válde káfebottu go dárbbáša veaháš jurdilit. Dađistaga ferte heivehaddat ja iskkastit ja fuomášit mo de bargá go šaddá rievdadastit, vai duodji šaddá vuogas. Ean maid duddjo maidege ođđa hutkosa, muhto goarodettiin badjánit fuomášumit hámi, goarruma ja gárvodeami ektui. Dás letne duddjomin «árbevirolaš» duoji, ja dákkár gálssohiid gorrot olbmot jahkásaččat. Munno váhnen- ja máttarváhnenbuolva leat gorron sullasaš gálssohiid.

1 Gálssoha váldobihtá ovdabealde.

2 Gálssoha váldobihtá manábealde.

3 Luddejuvnon bihtá maid goarru goabbat beallái čibbebealbihtá ovdabealde.

4 Oassi maid goarru gáttobeallái.

Lean doallamin čájáhusa muhtun almmolaš galleriijas. Čájáhusas leat mu duojit geahččanláhkáí ja lean ráhkadan listta mas olbmot sáhttet oaidnit goal lea mii dujiid. Olbmot geahčadit mu dujiid, muhtun nissonolmmoš joraha mu bácci man lean gohčodan *Jumežat* (gč. gova). Muitala munnje ahte su geasuha dát bázzi, lihkaštahtá su dovdduid. Jearrá leago sierralágan symbolihkka mu báccis ja maid lean jurddašan dainna. Muitalan iežan jurdagiid dainna, gos ávdnasiid lean viežžan ja manne lean justa doppe välljen daid viežžat, ja vel dasa lassin mitalan makkár miellagovva lea mállen leamaš go lean duddjon dan.

Muhtun 20 jagi dassái ledjen fas jurys muhtun dáiddaorganisašuvnnas. Min bargun lei earet eará välljet lahtuid searváí ohcamiid vuodul. Lei muhtun gii lei ohcan ja sádden iežas dujiid. Buot duojit ledje čalbmáičuohccit ja vuohkkasat. Go galggaimet mearridit su miellahttuvuođa, de siđaimet veahkkin muhtun eallilan miellahtu searvvis, ja su duopmu lei ahte dát barggut eai leat originála, eaige leat ođasmahtti, dahje ahte lea kollektiivvalaš duodji mas ii leat «doarváí ovttaskas olbmo hutkkus». Mii eat de dohkkehan su lahttun searváí. Dán mearrádusa lean mángii jurddašan ahte go duodječalmmiiguin geahččá, de ii lean vuogas mearrádus, go ii sáhte lohkat ahte duojár ii lean buriid dujiid dahkan. Muhto dán oktavuodas, muhtun dáidda-searvvis, mii árvvoštalai su dujiid, lei eará suorgi go dat mas son lei.

Hutkáivuohta ja duodji

Dáinna artihkkaliin fálan iežan dulkoma ja suokkardallama hutkáivuođa fáddái duoji oktavuodas. Váldogeahčastagat dán artihkkalis leat hutkáivuohta proseassan, gárvvos bohtosa árvvoštallan ja makkár oktavuodas dahje konteavsttas geahččat hutkáivuođa. Artihkkalis guorahalan hutkáivuođa doahpaga kultuvrralaš ovdanbuktimiin (eng. *cultural expressions*) ja dás erenoamážit duojis, mas vuolggasadji lea sámi hábmen.

Dán áigásaš globála arenas geavahuvvo dávjá hutkáivuohta dehálaš «reaidun» juksat ođđa dieđuid ja dávviriid ja mat addet fas ekonomalaš ovdáneami (Hallam – Ingold 2007: 2). Dán oktavuodas lea innovašuvdna dávjá geavahuvvon lahka-lagaid hutkáivuođain (gč. Bharucha 2010: 21–35; Svašek 2010: 62–75). Muhto mo de dain doaimmain mat eai leat jurddašuvvon addit ekonomalaš vuoittu ovdáneami? Ekonomalaš vuoittus ii leat dušše dat mo jođihat dávvira, muhto maddái makkár árvu das lea dihto birrasis ja suorggis. Dán artihkkalis geahčan beliid hutkáivuođas

mat eai leat dušše čadnon globála oidnui ja innovašuvdnii, muhto mo hutkáivuohta sihke gávdno ja lea huksejuvvon eará árvvuide go das ahte leat innovatiivvalaš ja galgá juksat globála márkana.

Hutkáivuohta, biras ja birastahtti servodat

Dát golbma duodjedáhpáhusa mitalit mo máhtta govvet hutkás doaimma, ja mo mii árvoštallat hutkás doaimma. Mihaly Csikszentmihalyi oaidná ahte hutkáivuohta ii dáhpáhuva olbmo oaivvi siste, muhto olbmo jurdagiid ja sosiokultuvrralaš oktavuodas (Csikszentmihalyi 1996: 23). Go ná geahčča hutkáivuođa, de lea sierra surggiin sierra vuohki mo oaidnit hutkáivuođa (ibid., gč. maid Guttorm 2010). Mihaly Csikszentmihalyi mielde olmmoš (indiviida), biras ja birrasa «čeahpit» (ekspearttat, ásašusat) leat mielde váikkuheamen mo ođđa hutkosat ihtet ja mo dat duvdoujvvojit. Su oainnu mielde dihto suorgi ii ovdán dušše danne go ovttaskas olmmoš lea hutkái, muhto vuolgá das makkár áiggis ja birrasis olmmoš eallá (Csikszentmihalyi 1996: 23–32; Csikszentmihalyi 1999: 313–333). Csikszentmihalyi mielde gávdnojit golbma váldobeali mat leat čadnon hutkáivuođa ovdánahttimii: *suorgi* (eng. *domain*), *guovlu* (eng. *field*) ja *olmmoš* (eng. *individe*). Eaktun hutkás čovdosiidda leat su mielde dát bealit.

Jus dán galggašii bidjat duodjeoktavuhtii, de livččii suorgi duodji, guovlu fas duodjebirrasat, skuvllat, dutkanásahasat, duodjeorganisašuvnnat, galleriijat, duodječohkkejeaddjit jna., ja olmmoš fas juohke duojár.

Csikszentmihalyi modealla čájeha mo olmmoš, suorgi ja ásašus doibmet ovttas go hutkáivuohta galgá ollašuvvat. Jus hutkáivuohta galgá ollašuvvat, de fertejit muhtun njuolggadusat ja bargovuogit sirdásit suorggis ovttaskas olbmui. Ovttaskas olmmoš iđiha fas ođđasa dáid vuodul. Ásašus váikkuha dasa ahte lohkkogo ovttaskas olbmo dahku leat ođasin siskkobealde suorggis. (Csikszentmihalyi 1999: 315.)

Lean geavahan Csikszentmihalyi modealla go govven golmma duojára duddjoma ja mo sii iđihit ođđasa ja mo sii mu áddejumi mielde iešguđet láhkai ieža ge áddejit mii lea ođđa duodji (Guttorm 2010: 139–163). Das gehččen mo biras (suorgi Csikszentmihalyi modealla vuodul), sihke lagas ja birastahtti servodat, váikkuha hutkáivuhtii. Csikszentmihalyi deattuha ovttaskas olbmo hutkáivuođa ja mo iđiha ođđasa. Jus geahččat duodjebirrasa oppalaččat suorgin, de lea duodjesuorgi mii árvoštallá ja duvdá ovttaskas olbmo buktagiid.

Mu vuosttas ovdamearkkas govven muhtun duddjonproseassa mii gullá sámi dilálašvuhtii, sámi árgabeivái. Go hutkáivuoda dán oktavuodas geahččá, de lea hutkama ulbmil čadnon árvvuide mat leat sosiálalaš birrasis. Nuppi ovdamearkkas oaidnit mo mu duodji árvvoštallojuvvo individuálalaš boađusin. Lean sirdán duoji čájáhusbáikái, gallerijai mas olbmot leat hárvánan oaidnit ja árvvoštallat ilbmademiid sihke dáiddalaš kriteriijaid vuodul, ja justa geahččat mii das lea ođas. Goalmmát ovdamearkkas fas govven mo duddjon mii «mihtiduvvo» leat allaárvosažžan sullasaš birrasis maid govvejin vuosttas ovdamearkkas, sirdašuvvá ja galgá árvvoštallojuvvot birrasis mas leat eará árvvoštallanvuogit, namalassii dáiddabirrasis, dahje suorggis. Lean iežan ámmátdoaimmas dávjá logaldallan hutkáivuodas ja fuomášan ahte man unnán lea dutkojuvvon mo mii sámi dutkamis ja erenoamážit sámi duodjedutkamis leat guorahallan fenomena hutkáivuoda (Guttorm 2001; Guttorm 2010). Sámi duddjon ja dáidda leat mañimuš jagiid čállojuvvon dáiddalaš ja duddjon praksisiin, vaikko ii leat hutkáivuoha sierra meroštallojuvvon (gč. Svensson 1999; Persen – Geving 1999; Eilertsen et al. 2002; Høydalsnes 2003; Somby 2003; Dunfjeld 2006; Bergmann 2009; Lundström 2010). Hutkáivuoha dahje kreativitehta lea doaba mii geavahuvvo beaivválaččat ja juohke suorggis, ja danne ii leat čadnon dušše dáiddalaš doaimmaide (Guttorm 2010; Boden 2008). Mun dán artihkkalis bisun duodjesuorggis, go oaivvildan ahte lea dárbu hukset geahččanguovllu mas lea duodji vuodđun.

Mii dávjá jurddašat ahte hutkáivuoha lea čadnon erenoamáš olbmuide, geat leat riegeadan erenoamáš hutkás attáldagaiguin ja ahte sin barggut vulget das go sis dušše «leaikásit» ođđa idéat. Muhto mañimuš áiggiid lea dutkan eanet ja eanet guorahallagoahtán eará beliid olmmošlaš oktavuodain mat váikkuhit hutkáivuhtii (gč. omd. Guttorm 2010; Kaufmann 2008; Svašek 2010: 63). Nu šaddá maid de iskat ahte leago hutkáivuoha oppalaš dáhpáhus. Kaufmann oaidná ahte ferte leat veaháš várrugas čuočuhit ahte miehtá máilmmi áddejit hutkáivuoda seammaláhkai nu guhká go eanaš dutkamát mat leat čađahuvvon, leat vuolgán oarjemáilmmis (Kaufmann 2008: 149).

Ovttaskas olbmo attáldat vai birrasa váikkuhus ja doarjja

Hutkáivuohadoaba ja fenomena lea oalle moalkái ja mángga dásis, ja mu ulbmil ii leat čilget mii hutkáivuoha lea, muhto baicce geahččat muhtun beliid hutkáivuodas mat govvidit duodjeproaseassa. Kaufmann árvala ahte ferte muitit jearrat leago hutkáivuoda doaba ge buot kultuvrrain ja sáhtá go hállat hutkáivuodas oppalaš (universála) jurdagiin (Kaufmann 2008: 149–155).

Ovttaskas olmmoš lea leamaš guovddážiis go lea sáhka hutkáivuodas. Maŋimuš áiggiid leat dattege deattuhišgoahtán sihke hutkáivuoda dutkamis ja muđui hutkáivuoda áddejumis ahte olbmuidgaskasaš oktavuodain lea stuorra váikkuhus dasa mo hutkáivuoha ovdána. Hutkáivuoda dutkamis leat deattuhišgoahtán eanet sosiologalaš ja kollektiivvalaš váikkuhusaid (gč. Hallam – Ingold 2007: 1–19; Isar – Anheier 2010: 3.) Lean välljen iežan argumenterema vuodđun Mihály Csikszentimihalyi čilgehusa das, mo biras váikkuha dasa mii lea hutkás čoavddus ja mii lea hutkáivuoha (Csikszentimihalyi 1990: 284). Dán de čanan duodjemáhtuide ja digaštalan leago nu oktageardán ahte go árbevieruin bargá, de geardduha ja nu váilu das hutkáivuoha. Kaufmann, gii earet eará čatná hutkáivuoda psykologijai, deattuha olbmo attáldaga ja indiviida dásis leat leamaš guovddážiis kreatiivvalaš dutkamis (Kaufmann 2008: 9). Muhto son oaidná ahte lea dárbu maiddái eanet dutkat beliid mat leat čadnon kultuvrraide ja oktavuodaide (ibid.). Mihály Csikszentimihalyi lea psykologa ja lea maŋimuš 20-30 jagiid beroštan hutkáivuodas. Son lea ovdánahtán vuogi mas geahččá mo biras váikkuha olbmo hutkáivuhtii. Go hutkáivuoda duodjeoktavuodas digaštalan su modealla vuodul, de bijan maid hutkáivuoda sierra kontekstii.

Kultuvrralaš ovdanbuktimat govvejit doaimmaid mat leat sihke vuolán joavkkuin ja main ii buot háviid leat mihtomearrin idihit ođđa hámi dahje ođđa dieđu, muhto heivehit dagu ođđa dillái. Dakko bokte de idihuvvo ođđa hápmi, ja ođđa diehtu. Sáhtágo de hállat hutkáivuodas dákkár dilis? Jus hutkáivuodas jurdaga vuodđu lea ahte dan maid olmmoš idiha, galgá leat innovatiivvalaš, de mielddisbuktá maid ahte ferte hilgut konvenšuvnnaid (gč. Kaufmann 2008: 137). Kultuvrralaš ovdanbuktimiid, mat čuvvot dihto konvenšuvnnaid, ii oainne Kaufmann ovddidit hutkáivuoda (Kaufmann 2008: 149). Son lea dattege várrugas go dán čuoččuha, go oaidná ahte hutkáivuodaáddejupmái čatnasit bealit nugo biras ja servodat. Muhto leatgo dát vuostebealit? Ingold ja Hallam ja Svašek oidnet dalle ahte ii ábut geahččat bohtosa ja árvoštallat dan vuodul man hutkás čoavddus lea, baicce ahte lea proseassa ja improvisašuvdna proseassas mii lea guovddážiis. Sii oidnet ahte ii leat vuoiggalaš go hállá hutkáivuodas ahte dikotomiseret gaskal «árbevirolaš» giehtabarggu ja diehtabarggu/dáidaga mii lea innovatiivvalaš. (gč. Hallam – Ingold 2007: 1–25; Švašek 2010: 62–65.) Mu ovdamearka duojáris gii lei ohcan miellahtton muhtun dáiddasearvá, ja ii dohkkehuvvon danne go su duojit ledje «menddo árbevirolaččat», lea ovdamearkan mo goabatlágan hábmenárbevierut árvoštallet iešgudet surggiid. Go mun searvvan čájáhussii muhtun galleriijas, nugo dahken Jumežat-bargguin, de dieđán maid ahte olbmot gehččet bohtosa ja árvoštallet dan maid oidnet. Muhto

Govva. Jumežat (bácci duojár: Gunvor Guttorm). Govven: Gunvor Guttorm.

munnje lea oasálastin čájáhusas okta oassin olles mu vásáhusain dujiin: Lean čuoigamin cuoŋun ja ohcamin báhkiid ja in máša go lea cuoŋu, de givccun vuomis várrái gos sáhtá várdádit. Doppe várdádan váriid, jávrriid, láhtuid ja scooterluot- taid. Oainnán jávrrí gos dávjá leat oggon ja vári mas lea olbmo hápmi. Árvidan ahte dien váris gal várra lea namma dan hámi mielde. Čierastan fas vuopmái ja joatkkán ohcat báhkiid. Gávnnan buriid báhkiid ja govahalan maid dain sáhtášii dahkat. De fuomášán guokte visirbáhki mat leat hui bálddalagaid ja njeaidán muora nu ahte goappašat báhkit leaba ain bálddalagaid muoras gitta. Ruovttus mánga jagi maŋŋil de fas gávnnan báhkiid ja jorahalan muora gávdnan dihtii maid das oažžu. Oainnán báhkiguokta leaba dego jumežat. Smávvat hábmegoađán ja dađistaga goban ja lik- ten, ja bijan iežan áddejumi bargui. Hábmen Jumežiid. Duojsis šaddá sihke «ovdda- bealli» ja «maŋábealli». Ovddabealde lean govven váriid, váriid ja jávrriid maid nu dávjá várdádan go lean čuoigamin duoddaris, maŋábealde fas govven eallima álggu, ja dasa bijan jorba geađggážiid.

Dát bealit mu proseassas han eai leat čabučielgasat go bijan čájáhussii, go doppe lea gárvves buvttá oidnosis. Jus olbmot galget fuomášit ja oaidnit árvvu mu barggus, de fertejit árvoštallat barggu, ja Csikszentmihalyi sániiguin hilgut dahje oaidnit das árvvu. Muhto nuppe dáfus, mu proseassa buvttelit bohtosii lea leamaš moalkái ja ollu heivehaddamat. Dát lea proseassa maid Hallam ja Ingold ja Svašek deattuhit.

Csikszentmihalyi čuoččuha ahte hutkáivuolta ii sáhte leat iešvuolta olbmos man sáhtá mihtidit almmá ahte vuhtiiváldá makkár servodagas ja kultuvrras eallá. Csikszentmihalyi čilge ahte hutkás olmmoš lea sihke «árbevirolaš» ja «ođasmahtti». Dieđut leat vurkejuvvon kultuvrraid vuogádagaide, mat sisttisdoallet strukturere- juvvon dieđuid maid olbmot ohppet ja maid fas oahpahit viidáseappot. Dáidda vuogádagaide gullet dakkár áššit go omd. lávlagat, rávvagat, mo ráhkadit biepmuid ja máhttit cahkkehit dola, jna.

Innovašuvdna lea doaba mii dávjjit ahte dávjjit geavahuvvo hutkáivuoda oktavuodas. Dalle čujuhit masa nu, mii lea ođas. Dakkár fágasurggiin go dáidda ja hábmen (design), geavahit fas doahpaga ođasmahttin go govvidit dáid surggiid ođđa ja beroštahtti buktagiid dahje buktagiid idiheami. Muhto mo de lea sáhka duojsis mas lea čanastat dihto guvlui ja dihto kultuvrralaš árbevrrui?

Lean dás válljen geavahit innovašuvdna-doahpaga dan sadjái go ođasmahttima, fuomášumi dahje eará sullasaš doahpagiid, dannego doaba innovašuvdna sisttis- doallá jurdaga buvttadeamis mii «časká láibái», dahje mas lea ekonomalaš boadus.

Deattuhan *hutkáivuoda*-doahpaga dalle go lea sáhka ovttaskas olbmo doaimmaid ja daid servodatlaš beliid birra. Geavahan duddjoma vuolggasadjin go geahčan dáid beliid.

Innovašuvdna

Rievdan ja ođasmahttin lea leamaš vuodđojurddan modearna servodagas. Dáidda, kultuvra ja hábmen leat leamaš nunnožis váikkuheamen ja bidjamin eavttuid dasa, mii lea oidnon ođasmahttimin modernitehta oktavuodas (gč. Svašek 2010: 63). Muhto manimus 30-40 jagi lea innovašuvdna ožžon eanet ja eanet coavcci ođasmahttindigaštallamiin, vaikko ieš doaba lea gal gávdnon jo čuvgehusáiggis (gč. Meyer 2007: 5–8). Innovašuvdna Norga (*Innovasjon Norge* 2010) lea stáhtalaš ása-hus, mii vuodđuduvvui jagis 2004 ja válddii badjelasa doaimmaid čuovvovaš lágá-dusain: Statens nærings og utviklingsfond, Norges eksportråd, Statens Veiledningskontor for Oppfinnere ja Norges Turistråd (*Innovasjon Norge* 2010)⁵. Innovašuvdna dán oktavuodas lea ná čadnon ealáhusovdáneapmái, gávppašeapmái olgoriikkaiguin ja turismii. Globaliseremis leat mánggalágan ámadajut, ja okta lea miehtámáilmmi ekonomalaš- ja márkanastindoaimmat. Bharucha oaidná ahte dákkár oktavuodas lea ge hutkás ekonomiija doaba badjánan (*Creative economy*) (Bharucha 2010: 22–33). Dat de lea daguhan ahte hutkás doaimmat mat atnet vuodđun árbevirolaš ovdanbuktimiid, eai fuomášuvvo ja eai oidnojuvvo leat hutkás doaimman.

Siri Meyer oaivvilda ahte innovašuvdna lea ožžon masá vuoinjalaš mearkkašumi Norggas, ja ahte dát jurddašeapmi lea vuolgán dáiddasurggiin. Son čájeha mo dáiddahistorjjá romantihkka-áigodagas oidne dáiddára olmmožin, gii ozai ođđasa ja originála ja dáistalii konvenšuvnnaiguin ja árbevieruiguin. (Meyer 2007: 13.) Dán son gohčoda estetihkkan, mii attii dáidagis bassi ja ipmillaš gova (ibid.). Svašek lokte golbma beali mo hutkáivuohta lea čadnon ovttaskas olbmui ja innovašuvdnii: Gaskaáiggi jurdda ahte dáiddár lea olmmoš sierra attáldagaiguin ja gii lea geniija, 1800 logu kanttalaš estetihkkaoidnu ahte albma dáidda lea transcendentalaš ja 1900-logu álgu oaidnu ahte dáidda luvvejuvvo eallimis eret. (Svašek 2010: 64.) Dát erenoamáš ja bassi govva dáidagis lea rievdan, muhto dattege bistá ain áddejupmi ahte innovatiivvalaš olmmoš ferte idihit juoidá ođđasa, mii ii leat velá leamaš oidno-sis: easkka dalle lea su dáidda beaktil.

---

5 Norgga stáhta ealáhus- ja ovddidanfoanda, Norgga eksportaráđdi, Stáhta bagadallandoaimmahus hutkiide ja Norgga Turistaráđdi.

Sáhhtá goit jearrat, ahte leago innovašuvdna- dahje ovdánahttinattáldat juoga mii lea juolluduvvon dušše muhtun olbmuide? Dát badjánahtta maiddá elihtajurdaga, danne go jus ná lea, de ferte gávdnot maid muhtun joavku mii árvoštallá ja mearrida ahte leago giinu innovatiivvalaš. Vuordámuš, ahte olmmoš ferte dahje olbmot fertejit ođasmahttit dahje leat innovatiivvalaččat, lea maiddá leavvan eará surggiide servodagas, oaivvilda earet eará Meyer (Meyer 2007: 28). Dan oaidná čielgasit go geahččá makkár doaimmaid Innovasjon Norge deattuha. Mihtidanbealit nugo áigi, kvalitehta, kvantitehta ja gánnáhahttivuohta leat dás fárus. Innovasjon Norge mielde innovatiivvalaš čovdosat galget leat gánnáhahtti ja dat galget bastit gilvalit eará buktagiiguin maiddá globála márkaniin.

Innovašuvdna lea guovddážiis go dán áigge digaštallet hutkáivuodas. Doaba innovašuvdna sisttisoallá jurdaga, ahte buktagis ferte leat stuorat mearkkašupmi go muhtun unna njárggažiis. Sáhhtá lohkat ahte modernitehta lea oamastan ovdánahttinjurdaga, ja nu maiddá bidjan eavttuid dasa maid oaidnit leat ovdánahttimin ja mo dan galgá sihke meroštallat ja mihtidit (Meyer 2007). Árbevierru lea ge oidnojuvvon vuostebeallin modernitehtii. Modernitehta estetihkkii sajáiduvvan áddejumi mielde dušše *ovttaskas olmmoš* lea innovatiivvalaš. Dát oaidnu lea leavvan oarjemáilmmis, ja danin kultuvrrat, main indiviida ii leat leamaš guovddážiis go lea ovdánahttan buktagiid, leat gártan olggobeallái go leat meroštallan buktagiid ovdáneami. (Svašek 2010: 63–65.) Bharuchas lea mu mielas beroštahtti lahkoneapmi innovašuvdna ja hutkávuodadigaštallamii. Son váldá árvvu ovdamearkan ja oaidná ahte dan sadjái go geahččat aivve ekonomalaš bohtosiid hutkás čovdosiin, de leat árvvut molssaevttolaš buorit maid sierra joavkkut juogadit. Dát juogadeapmi dasto ii dárbbas addit ekonomalaš vuoitu, muhto dan ekonomiiija (birgen) lea lonohallan, juogadeapmi ja árvvasvuohta, ja árvvus atnin. (Bharucha 2010: 22.) Dávjá lea dát doaimma čadnon árbevirolaš doaimmaide, árgabeaivái, ja vuostebeallin innovatiivvalaš hutkáivuhtii (ibid.). Dáno sáhhtá maid oaidnit mu álgomuitalusa mas moai Elliin letne goarrumin gálssohiid fuolkegándii. Válddán dás muhtun eará ovdamearkka. NRK Sápmi radiodoaimmaheadji Máret Sofe Holmestrand jearahalai guovtti nissonolbmo, Karen Inger Anne Proksi ja June Brita Eira, Guovdageainnus eret. Doaimmaheadji oaidná duojárguokta leat hutkái (NRK Sápmi 2011). Soai leigga iežaska 1980-logu konfirmašuvdnagávttiid čuohtpadan ja dain gorrón ođđa biktasiid nugo jáhkaža ja vuolppu ja goabbái ge velá veskkožiid. Konfirmašuvdnagávttit, maid leigga ožžon skeaŋkan váhnemiin, ledje heangán badjel 25 jagi skábes. Dál soai háliideigga fas váldit

odđasis atnui gávttiid, rievdadit ja ođasmahttit, nu ahte sáhttiba fas geavahišgoahtit daid. Goappašagat namuheaba bottus ahte soai atniba árvvus iežaska gávttiid. Sudnos leat buorit dovddut daidda, ja oaidniba dál ollesolmmožin makkár allaárvosas skeaŋka soai leaba váhnemiin ožžon. Jearaldahkii ahte livččii go sáhttán gávpedužiid dáno goarrugoahtit, de eahpideaba (ibid.). Soai čatnaba, nu go ádden sudno ságaid, nannosit iežaska dovdduid duddjomii. Soai beassaba juoidá ođđa goarrut alcceaseaska, muhto soai maiddái deattuheaba iežaska oktavuoda (giitevašvuoda) váhne-miidda. Bharucha geahččá golbma molssaevttolaš vuogi geahččat hutkáivuoda mii luvve eret ekonomalaš deattus; gaskaboddosaš doaimma, vuollegašvuoha bargui ja ekologalaš jurddašeapmi (Bharucha 2010: 26–29). Lea erenoamážit vuollegašvuoha maid dás oainnán beroštahttin, go son oaidná vuollegašvuoda leat árvun mii deat-tuha sihke dan áiggi mas dál eallá olmmoš, ja dan áiggi mii lea leamaš (ibid.). Árv-vut maid dás goarruguovttos namuheaba, leat sihke buktaga ruđalaš árvvut ja dan árvvus atnin. Goarruguovttos árvvus atniba sihke árbevirolaš biktasa, namalas-sii gávtti maid leaba ožžon váhnemiin ja gudnijahttin dihtii dili, de rievdadeaba ja geavahišgoahtiba gávtti.

Csikszentmihalyi oaivvilda ahte jus galgá leat ođasmahtti, de ferte juoganu láhkai dovdat dihto kultuvrra njuolggadusaid, vai diehtá maid lea ođasmahttimin (Csikszentmihalyi 1996: 71). Dán duddjoma sáhtá atnit ovdamearkan das mo sáhtá mohkastit ja liikká bissut árbevieru siskkobealde. Rievdadit gávtti ja coggat dan beassážiid áiggi Guovdageainnus, sáhtá oaidnit guovtti láhkai, jogo ahte ferte duostat dahje ahte hásttuhuvvo rievdadit. Csikszentmihalyi oaidná ahte hutkáivuhtii ferte čatnat árvvu ja duohtandahkama doahpágiid (Csikszentmihalyi 1990: 284). Árvvut vulget das mo muhtun biras, kultuvra dahje servodat ovtta lea ádden daid. Go dát diehtovuohki rievdá dan mađe ahte lea čalbmáicuohcci, ja olbmot dan oamastišgohtet ja dasto vurkejit «diehtogáldui» (rupmašii ja millii) ja loahpas gaskkustit dan mañisboahttiide, de lea Csikszentmihalyi mielas sáhka hutkáivuodas. Dat mii dohkkeha dahje hilgu muhtun dagu, lea olbmuid beroštupmi dahje fuolla. Jus muhtun jurdda, dávvir dahje fihttu ii geasut olbmuid beroštumi, de eai oainne dan hutkás čoavddusin ge, iige dat seaillo boahttevaš buolvvaide. (Csikszentmihalyi 1990: 287.)

Improvisašuvdna

Geahčan mo improvisašuvdna lea badjánan molssaevttolaš geahččanvuohkin go vihkkedaddá hutkáivuođa. Earret eará Tim Ingold, Elisabeth Hallam ja Maruška Svašek mielas fas improvisašuvdna lea dehálaš oassin hutkáivuođas (Hallam – Ingold 2007: 2–21; Svašek 2010: 62–78). Hallam ja Ingold mielas improvisašuvdnii gullá dat ahte olbmot fertejit dađistaga dahkat mearrádusaid go leat dahkamin juoidá. Sosiálalaš eallimis eai leat čavges njuolggadusat, ja vaikko vel livččege, olmmoš ferte goit dađistaga gávdnat ođđa vugiid mo dulkot daid ja mo de fas láhttet. (Hallam – Ingold 2007: 2–21.) Maiddái Bharucha oaidná iežas hutkáivuođa áddejumis dehálažžan improvisašuvdna go čujuha hutkosiidda mat leat gaskaboddosaččat (gč. Bharucha 2010: 26–27). Nugo dán álgoovdamearkkas mas moai Elliin duddjojetne gálssohiid, lea ollu improvisašuvdna ja heiveheapmi dillái. Moai goappašagat dihte man dilálašvuhtii galget gálssohat, muhto dattege ean sáhte olles bargoproseassa govahallat álggus gitta lohppii.

Hallam ja Ingold oaidnu hutkáivuođas lea beroštahti. Soai vuosttildeaba ahte go lea sáhka hutkáivuođas de leat ođasmahttin ja bisuheapmi vuostebealit, dainna jurdagiin ahte bisuheapmi lea čadnon konvenšuvnnaide dahje njuolggadusaide ja innovašuvdna fas galgá botket konvenšuvnnaid. Soai oaidniba baicce ahte go geahččá hutkáivuođa dan oainnus ahte maiddái bisuheamis lea hutkáivuohta, de lea improvisašuvdna guovddážis. Improvisašuvdna gullá bargoproseassa oktavuhtii ja innovašuvdna fas mihtida hutkáivuođa gárvves bohtosiin. (Hallam – Ingold 2007: 3.)

The difference between improvisation and innovation, then, is not that the one works within established convention while the others breaks with it, but that the former characterizes creativity by way of its processes, the latter by way of its products. To read creativity as innovation is, if you will, to read it backwards, in terms of its results, instead of forwards, in terms of the movements that gave rise to them. (Hallam – Ingold 2007: 2.)

Improvisašuvdna sudno čilgehusa mielde deattuha proseassa, mii govvida mo olbmot buvttelit daidda čovdosiidda maidda buvttelit. Soai deattuheaba njeallje beali improvisašuvdnas:

- 1) Váikkuheaddji (eangalasgilli *Generative*): olmmoš ii hábme okto, leat ollu earát geat šaddet searvat dáidda doaimmaide.
- 2) Oktavuohhta (eang. *Relational*): doaimmat leat čadnon daidda responsaide maid olmmoš fidne earáin.
- 3) Gaskaboddosaš (eang. *Temporal*): gávdnojit dihto áigái čadnon doaimmat, ja danne dat doaimmat leat gaskaboddosaččat.
- 4) Vuohki mo mii bargat.

Dá lea govvádus ollislaš proseassas mo mii bargat ovttas earáiguin, birrasiin ja áiggi dáfus. (Hallam – Ingold 2007: 4.)

Go geahččat fas June Brita Eira ja Karen Inger Anne Proksi duddjoma, de bohtá ovdan prográmmas ahte soai gulahallaba birrasiin go soai hállaba iežaska váhne-miiguin. Soai coggaba biktasiid oktavuodain goas ollugat cogget gávttiid, ja nu soai sáhttiba maid oazžut cuiggodeami, rámi jna.

Ádden Hallam ja Ingolda nu, ahte soai deattuheaba hutkáivuoda proseassan mas de leat oassedáhpáhusat ja mat váikkuhit olbmo dovdui, moksii ja ovdanbuktimii. Árgabeaivvi doaimmat ja árgabeaivvi sosiálalaš oktavuodát leat oassin hábmemis. Dán oktavuodas soai guorahallaba ja ákkastallaba manne geardduheamis ferte ge leat hutkáivuohhta (ibid.).

Copying or imitation, we argue, is not the simple, mechanical process of replication that is often taken to be, of running off duplicates from a template, but entails a complex and ongoing alignment of observations of the model with action in the world. In this alignment lies the work of improvisation. (Hallam – Ingold 2007: 5.)

Sudno oaidnu ahte «árbevirolaš dujiin» (*traditional artforms*) lea improvisašuvdna, dahká ahte ii sáhte hállat dušše buhtes geardduheamis, ja ii oppa leatge vejolaš hállat dušše geardduheamis. Čuoččuhus, ahte árbevieru sirdašuvvá buolvvas bulvii, sáhttá addit boasto gova das ahte dat lea rievddakeahhtá, ja danne eai beasa olbmot geavahit iežaset hutkáivuoda ibid). Lean ovttamielalaš sudnuin ahte árbevieruin lea sakka eanet improvisašuvdna ja rievdan ja ođasmahttin, ja nu maddái leat olbmot ferten leat hutkáii. Go moai Elliin goaruime gálssohiid, de lei ollu heivehallan ja barg-

gadettiin iskkadeapmi. Goarodettiin maiddái boahdá sáhkalgaid, ovdamearkka dihtii mo olmmoš, dan rájes go mearrida duddjot, jurdagiiguin čuovvu su geasa lea goarrumin. Munnos lea goappašagain sierra oktavuohtha sihke gándii, váhnemiidda ja birrasii gos sii leat. Maja Dunfeld lea iežas doavtterdutkanis ea.ea guorahallan sosiálalaš oktavuodaid máttasámi guovllus, ja čujuha ahte olbmot ovttas duddjot áddejumiid muhtun hámis ja hearvvain/ ornameanttain (Dunfeld 2006: 195–197). Su dutkan čájeha ahte gulahallan olbmuid gaskkas duddjodettiin lea rahpan rievdanvejolašvuoda, vaikko hápmi ja hearva ain lea joatkašuvvan (ibid.). Nu go ádden su, de govve hutkáivuoda mas vuolggasadji lea heivehallan.

Čoahkkáigeassu

Mu jearaldahkii, leago árbevierru dušše geardduheapmi, ferte lohkat ahte muhtun muddui lea dat geardduheapmi, muhto lea maid ovdánahttimis jearaldat ja dalle leat ferten hutkat ođđasa. Oainnán ahte dan maid Ingold/Hallam čilgeba improvisašuvnna birra, lea vejolaš geahččat duoji oktavuodas. Improvisašuvnna luonddus lea ahte barggadettiin gávnnaht čovdosiid.

Sii geat árvoštallet muhtun buktaga, leat suorggi berošteaddjit, Csikszentmihalyi sániiguin. Juohke rievdan servodagas gáibida olbmui heiveheami ođđa diliide. Sii geat duddjot odne, duddjot sullasaš dujiid go ovdal, muhto eará dilálašvuodain ja eará eavttuid dihtii, nugo dás namuhuvvon ovdamearkkat. Eará álgoálbmogiin oaidná ahte go ođđa oktavuodát ja ođđa ávdnasat bohtet ja eallin rievdá, de lea maid leamaš dárbu gávdnat ođđa vugiid ja dujiid, ja dat de lea hásttuhán ja movttiidahtán jurddašit ođđasit ja heivehaddat boares bargovugiid ođđa dillái (gč. omd. Berlo – Phillips 1998: 28–32). Heivehallan ja improvisašuvdna lea dás guovddázis.

Mo de jus geahččá árbevirolaš duoji, sáhttágo hállat hutkáivuodas dán oktavuodas. Vaikko velá leage árbevirolaš duodji, de lea árbevirolaš duodji ge nu ahte rievdá dađistaga go olbmot, olbmuid eallindilit, dárbbut ja oktavuodát rivdet. Dat iešalddis lea čielggas ahte maiddái árbevirolaš duddjonvugiin gávdnojit hutkás čovdosat.

Ovttaskas olmmoš, vaikko duddjo «árbevirolaš» dujiid, sáhttá spiehkastit ja vuolggahit ođđa ideaid, vaikko ii soaitte sáhttit lohkat ahte das lea globála váikkuhus, ja nu lea innovatiivvalaš.

Gáldut

Girjjálašvuohta

- Anheier Helmut – Raj Isar Yudhishtir (doaim.) 2010: *Cultural Expression, Creativity & Innovation*. The Cultures and Globalization Series 3. Los Angeles – London – New Delhi – Singapore – Washington DC: Sage.
- BHARUCHA, RUSTOM 2010: Creativity: Alternative Paradigms to the ‘Creative Economy’. – Helmut Anheier – Yudhishtir Raj Isar (doaim.), *Cultural Expression, Creativity & Innovation*. The Cultures and Globalization Series 3. s. 21–37. Los Angeles – London – New Delhi – Singapore – Washington DC: Sage.
- BERGMANN, SIGURD 2009: *Så främmande det lika Samisk konst i ljuset av religion och globalisering*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- BERLO, JANET C. – PHILLIPS, RUTH B. 1998: *Native North American Art*. Oxfors New York: Oxford University Press.
- CSIKSZENTMIHALYI, MIHALY 1990: Kreativitet och kulturell utveckling. – Maj Ödman (doaim.), *Om kreativitet och flow Sammanställning och kommentar: Georg Klein*, s. 284–296. Stockholm: Brombergs Bokförlag.
- 1996: *Creativity Flow and the psychology of discovery and invention*. New York: HarperCollins Publishers.
- 1999: Implications of a System for the Study of Creativity. Robert J. Sternberg (doaim.): *Handbook of Creativity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- BODEN, MARGARET A. 2004 [1990]: *The Creative Mind Myths and Mechanisms*. London – New York: Routledge.
- DUNFJELD, MAJA 2006: *Tjaalehtjimmie Form og innhold I sørsamisk ornamentikk*. Snåsa: Saemien Sijte.
- EILERSTEN, BJARNE – STORM, DIKKA– OLAUSSEN, HEGE – JERNSLETEN, NILS – NESSET, SIGMUND (doaim.) 2002: *Ofelaš Iver Jåks Veiviseren*. Tromsø: Ravnetrykk.
- GUTTORM, GUNVOR 2010: *Duodjáriis duojárat. Duddjon ealiha duodjedigaštallama: Artihkkalčoakkaldat*. Kárášjohka: Davvi Girji.
- HALLAM, ELISABETH – INGOLD TIM 2007: Creativity and Cultural Impovisation: An Introduction. – Elisabeth Hallam – Tim Ingold (doaim), *Creativity and Cultural Improvisation* s. 1–22. Oxford – New York: Berg.
- HØYDALSNES, ELI 2003: *Møte mellom tid og sted Bilder av Nord-Norge*. Oslo: Forlaget Bonytt.

- KAUFMANN, GEIR 2008: *Kreativitet for alle*. Virum: Dansk Psykologisk forlag.
- MEYER, SIRI 2007: *Det innovative mennesket*. Bergen: Fagbokforlaget.
- PERSEN, SYNNOVE – GEVING, BENTE 1999: *Muora ii galgga sojahit eambo go gierdá. Duojára Jon Ole Andersena birra*. Ikkaldas: Idut.
- SOMBY, SEIJA RISTEN 2003: *Beaivenieidda duodji Duodjeárbevierru kultuvrralaš mearkkašumit ja enkultuvrašuvdna golmma sohka buolvva áigge Gáregasnjárgga ja Kárášjoga guovllus 1900-logus*. Sámegeala ja -kultuvra Pro gradu-dutkamuš. Oulu: Oulun yliopisto.
- SVAŠEK, MARUŠKA 2010: *Impovising in a World of Movement: Transit, Transition and Transformation*. – Helmut Anheier – Yudhishtir Raj Isar (doaim.), *Cultural Expression, Creativity & Innovation*. The Cultures and Globalization Series 3, s. 62–78. Los Angeles – London – New Delhi – Singapore – Washington DC: Sage.
- SVENSSON, TOM G. 1985: *Asa Kitok och hennes döttrar En studie om samisk rotslöjd*. Stockholm: Nordiska Museet.

Eará gáldut

- Innovasjon Norge* 2010. – [http:// www.innovasjon Norge.no](http://www.innovasjon Norge.no) (20.09.2010).
- NRK Sápmi* 2011. Buorre idit Sápmi. Vuossárgga cuoŋománu 18. beaivvi 2011 dii. 07.35

Creativity, improvisation and innovation of cultural expressions

In this article I will elaborate on question of creativity in the context of *duodji*. My key question is if innovation is creativity and repetition is traditional knowledge.

I examine creativity with the viewpoint that every human being has a creative potential. I have chosen to utilise Mihály Csikszentimihalyi's theories on how the environment (domain and field) influence the individual and on how to measure creative solutions and to understand what creativity is.

Innovation has become a concept that more often is used in the context of creativity. The foundation of the notion of innovation is evolution and the following development is expected to have global economical and political effects. Approaching innovation in this view means emphasizing the results and how the society measures and evaluates the creative solution. But on the other hand, and especially when approaching cultural expressions, creativity is a process, and when you look at how creative humans are in the process, it is important to bear in mind that it is not only the result that matters. In this context I have used Tim Ingold, Elisabeth Hallam and Maruška Svašek concept how to understand the role of improvising in cultural expressions are important for creativity.

Keywords: Creativity; innovation, improvisation, *duodji*

GUNVOR GUTTORM

gunvor.guttorm@samiskhs.no

Sámi University College

Sámi báikenamat, válldi relašuvnnat ja representašuvdna

KAISA RAUTIO HELANDER

Sámi allaskuvla

Giela rollat sosiála máilmmi hábmemis leat dehálaččat, ja giella adnojuvvo sosiála ja politihkalaš duohtadili ráhkadeapmái ja hábmemii. Gielas leat dievva mearkkat, ikonat dahje symbolat mat sáhttet sisttisdoallat eanet mearkkašumiid go dábálaš sánit. Válldi relašuvnnat leat maiddá institutionaliserejuvvon gillii seammás go giella doaibmá sosiála oktavuodaid ja kommunikašuvnna gaskaoapmin. Gielain lea maid vejolaš inkluderet dahje ekskluderet joavkkuid ja ovttaskas olbmuid dađi mielde makkár oainnut ráđđejit gielalaččat hábmejuvvon «duohtadili» hárrái. (Clark – Dear 1984: 83–88.) Giella lea dat gaskaoapmi mainna sáhttit geassit rájiid, deattuhit muhtin beliid ja nuppiid fas vuolidit. Gielain hábmet áššiid ja dainna ráhkadit artikulerejuvvon gova máilmmis. (Taylor 1985: 258.)

Marie Battiste ja James Youngblood Henderson (2000: 74) čálliba giela mearkkašumi birra máilmmi hálddašeamis, ahte dat geain lea fápmu mearridit manin juoga mii nu gohčoduvo, dain lea maid fápmu mearridit mii adnojuvvo duohtadilin. Aiddo danin go báikenamat leat oassi gielas, dat leat maiddá mielde hábmeme gova máilmmis, ja danin báikenamaiguinnai sáhtta stivret reála máilmmi ipmárdusa. Báikenamaid atnui, erenoamážit virggálaš oktavuodain, čatnasit dávjá politihkalaš ulbmilat. Dán artihkkalis guorahalan mo báikenamat sáhttet diđolaččat adnojuvvo representášuvnna hábmemii. Gidden fuomášumi dasa, mii sámi báikenamaide lea geavvan, go válldi hálddašeaddjit leat hábmen representašuvnna báikenamaid vehkiin iežaset politihkalaš ulbmiliidda heivvolažžan. Dát artihkal addá seammás maiddá ovdamearkkaid das, mii sámi njálmmálaš árbevieru báikenamaide dáh-páhuvvá earáid eavttuiguin stivrejuvvon čálakultuvrras.

Mii lea representašuvdna?

Representášuvnnain ipmirduvvojit kultuvrralaš geavadagat, maiguin servodagat dulkojit ja hábmejtit máilmmi iežaset birrasis ja maiguin dat govvidit iežaset earáide (Cloke – Crang – Goodwin 2005: 12). Dakkár geavadagaiguin ráhkaduv-

vojit ja ovdanbuktojuvvojit mearkkašumit. Dan dihte representašuvnnat eai dušše reflektere reála máilmmi, muhto dat veahkehit hábmet dan. Jus dohkkehit dan, ahte representašuvdna lea aktiivvalaš ja hábmejeaddji geavadat, de dat mielddisbuktá ahte diehtu ii sáhte leat neutrála dahje vigiheapmi válldi gaskavuodaid ektui. (Johnston – Gregory – Pratt – Watts 2000: 703–704.)

Representašuvdna lea didolaččat ráhkaduvvon servodaga sosiála ja politihkalaš ulbmiliidda heivvolaš gova hábmemii. Nu maiddá guovlluid ja duovdagiid representašuvnnat leat kultuvrralaččat mearriduvvon ja leat hábmejuvvon dađi mielde, gean oainnus áššit gehččojuvvojit. (Smith, A. 2003: 72; Agnew 1998: 11–12; Helander 2009a.)

Mearkkat ja teavsttat, erenoamážit kartografija ja kárttat, maiguin geografija govvejuvvo ja visualiserejuvvo, leat álo leamaš válldi sosiála ja politihkalaš gaska-oamit. Dan dihte geografija maiddá geassá ja visualisere abstrákta ja oaidnemeaht-tun válldi rájiid, mat vuhttojit sosiála geavadis ja olmmošlaš oktavuodain. (Paasi 1996a: 20; maiddá Harley 2001: 149–168.) Válldi ráhkadusat leat dávjá guorahal-lojuvvon historjjálaš kartografijas. Lea dattetge dehálaš atnit muittus, ahte válldi relašuvnnat eai guoskka dušše kartografijai dahje dušše fal historjjálaš kartografijai. Maiddá eará historjjálaš ja dálá áiggi doaimmain nugo omd. eanaoamasteami hálddašeamis, luoddagalbbain ja eará virggálaš nammaválljemiin lea vejolaš hui čielgasit vuohttit váldegeavaheami struktuvrraid (gč. omd. Helander 2008; 2010; Kostanski – Clark 2009). Kártaráhkadeapmi, eanaoamastanhálddašeamis, luodda-galben ja buot eará virggálaš nammaatnu dorjot maiddá guđet guoimmiset ja dáin-na lágiin sáhttet adnojuvot representašuvnna nannemii ja doalaheapmái.

Historjjálaš áiggi oarjemáilmmi, eurosentrálaš representašuvnnat leat stivren ja váikkuhan eanemustá olbmuid ipmárdussii máilmmis. Sáhka lea namalassii das gean eavttuiguin, gean perspektiivvas, gean vástete representašuvdna hábmejuvvo, ja nuppe dáfus makkár gaskavuodát leat váldestruktuvrraid ja representašuvnnaid gaskkas. Linda Tuhiwai Smith (2004: 34) čállá historjjá hálddašeamis, mii seammás laktása maiddá válldi stivret representašuvnna:

History is also about power. In fact history is mostly about power. It is the story of the powerful and how they became powerful, and then how they use their power to keep them in positions in which they can continue to dominate others.

Historjjá guorahallan veahkeha ipmirdit dálá dilálašvuodaid, ja danin dat lea guovddáš oassi dekoloniserenproseassas (Smith, L. T. 2004: 29–30). Go lea sáhka báikenamaid virggálaš anu birra, de representašuvnna ja dan doalaheami guorahallan historjjálaš geahčastagas dahje perspektiivvas fuomášuhtá, ahte representašuvdna lea guhkit áiggi mielde huksejuvvon konstrukšuvdna. Dan rievdadeapmi boktá dávjá vuostehágu aiddo fal válddi hálldašeaddji eanetlogu álbmoga gaskkas nugo omd. Norgga dálá báikenammaságastallan bures čájeha (dán birra vel dárkileappot 6. kapihttalis). Danin dákkár vuosteháhku lea maid čielgasit ovdamearka neokoloniála váldestruktuurain. Báikenamaiguin hábmmejuvvon representašuvnna analysain sáhtá maiddá guorahallat dan, manin dálá eamiálbmotservodagat dávjá rahčet nu sakka oážžut iežaset báikenamaid dohkkehuvvot virggálaš atnui. Gáibádušat rievdadit guhká doalahuvvon representašuvnnaid leat danin oassi eamiálbmogiid iešmearrideamis ja dálá toponymalaš dekoloniserenproseassas. Danin guovddáš hástalussan dán proseassas leage gažaldat, mo lea vejolaš rievdadit guhká huksejuvvon representašuvnnaid.

Báikenamaiguin nannet eurohpálaš kolonialismma representašuvnna

Koloniála nammabidjanproseassaid ja daid bohtosiid guorahallan čájeha, mo báikenamat leat adnojuvvon aiddo fal reála máilmmi muhtin beliid deat-tuheapmái ja ná váikkuhan representašuvnna hábmemii. Harley (2001: 181) atná tearpma *toponymalaš kolonialisma* (eng. *toponymic colonialism*) govvet ođđasisnammadanproseassaid, mat leat leamaš dábálaččat go eamiálbmogiid guovl-luin leat bidjan báikenamaid lokalitehtaide, main juo árbevirolaččat ledje namat eamiálbmotgillii. Dákkár ođđasisnammadeamit čatnasit aiddo fal representašuvdnii ja dihtolágan representašuvnna hábmemii. *Toponymalaš kolonialisma* -tearpmain heive govvet maiddá eará koloniála nammadanproseassaid ođđasisnammadeami lassin. Dávjáhan lea sáhka maiddá dan birra, makkár báikenamat välljejuvvojit dahje dohkkehuvvojit virggálaš atnui, makkárat fas jaskkodahttojuvvojit ja makkár báikkiid namat vuoruhuvvojit dahje deattuhuvvojit toponymaid virggálaš anus. Guovddáš gažaldahkan lea maiddá, geas lea váldi mearridit makkár báikenamat ja man gillii dohkkehuvvojit virggálaš atnui.

1400-logu loahpa rájes leat eurohpálaš álbmogat sirdán kolonialismma boadusin eurohpálaš báikenammaárbevieru eamiálbmotguovlluide. Columbusa rájes lea vejolaš čuovvut vugiid, mo koloniála nammabidjamiin leat eurohpálaš namat sajáidahttojuvvon koloniserejuvvon guovlluide. Todorov (1984: 27–28) govve aiddo fal Cristóbal Colón dahje Christopher Columbusa nammabidjanvugiid, maid vuosttaš motivašuvdnan ledje oskkolaš ja gonagaslaš hierarkiiat nugo Ipmil, nieida Márjá, Espánnja gonagas, dronnet ja gonagaslaš prinša. Manjá Columbus anii maiddái eará nammabidjanvugiid, go vuos máilmmálaš ja oskkolaš hierarkiiat mielde biddjon namat ledje gilvojuvvon kolonijaguovlluide. Vaikko Columbus bures diđii, ahte báikkiin ledje juo anus eaminamat, son dattetge bijai lokalitehtaide ođđa báikenamaid, mat šadde seammás oamasteami symbolan.

Mánggalágan ođđasisnammadanstrategiiat leat adnojuvvon buot kolonijaguovlluin. Danin leat olu ee. iešguđegelágan motiivvaid mielde ráhkaduvvon kommemoratiiva namat, nugo omd. eurohpálaš borjjasteddjiid mielde biddjojuvvon báikenamat *Cook Island* dahje *Mount Cook* kapteainna James Cook mielde dahje *Tasmania* ja *Tasman Sea* hollándalaš Abel Tasman mielde. Maiddái olles kontineantaid nama *America* lea kommemoratiiva namma, go dan duogážin leages firenzelaš virgeolbmá Amerigo Vespucci namma. (McKinnon 2009; Hodges 2007; Schwartz 2003; Berkhofer 1978.)

Eurohpá nammagearddi heiveheamis kolonijaguovlluide lea hui dávjá adnojuvvon ávkin maiddái sirddanammetoda. Dábálaš sirddavuohkin lea leamaš lasihit álgoálgosaš eurohpálaš vuodđonammii omd. ovdamearusin *ođđa*-adjektiivva. Dákkár málliin leat ráhkaduvvon hui olu namat nugo omd. eŋgalsgielas: *New England*, *New York*, *New Plymouth*, *New South Wales* ja maiddái *New Zealand*, masa álggos biddjojuvvui namma hollánddagillii *Nieuw Zeeland* (lat. *Nova Zeelandia*). Dan vuodul lea sajáiduvvan dálá eŋgalsgiel hápmi *New Zealand*. Dáinna nammabidjanvugiin lea eurohpálaš nammaárbevierru sirdojuvvon eará kontekstii nu, ahte seammás lea doalahuvvon oktavuolta vuolggaguovlluid álgoálgosaš báikkiide ja nammabidjanmálliide. Dát málle doarju ollásit eurosentralaš jurddašemi, mas máilbmi juhkkujuvvo kolonialismma boadusin eurohpálaš perspektiivvas boares ja ođđa máilbmin – dahje nugo eŋgalsgillii gohčodit *Old World* ja *New World*.

Álgoálgosaš nama varieremiin lea vejolaš doalahit nostalgiija sihke vuolggaguovlluide ja koloniála projekšuvnnaide. Dákkár nammabidjanvugiin ráhkaduvvui

symmetralaš čanus mainna «boares» máillbmi reflekterejuvvui ođđa kolonijain. Dákkár báikenamat ovddastit maiddá territorija symbolalaš hálduiváldima juo ovdal konkrehta dagu. (Jacob 2006: 205.) Koloniála báikenamaid rollan lea leamaš doaibmat dego gielalaš steampilin ja symbolan, maiguin eurohpálaččat sáhtte merket báikkiid ja guovlluid ja ná čájehit koloniála guovlluid oamasteami. Go fas toponymalaš kolonialismma boadusin eamiálbmogiid báikenamat jaskkodahttojuvvojedje, de dainna vugiin nannejuvvui ipmárdus *terra nullius* -dilis dego guovllut eai livčče leamaš ásaidahttojuvvon ovdal go eurohpálaččat bohte daidda guovlluide. Ná maiddá báikenamaiguin legitimerejuvvui guovlluid hálduiváldin (gč. dárkileappot omd. Miller 2008; Harley 2001; Blaut 1993). Dan dihte eurohpálaččaid bidjan báikenamain lea leamaš guovddáš mearkkašupmi doaibmat symbolan nanneme oamastanrivttiid daidda guovlluide, maid sii dađistaga válde háldui. Dan lassin báikenamaiguin huksejuvvui representašuvdna, mii nannii kolonijiaálbmogiid ásanhistorjjá.

Toponymalaš kolonialismma dovdomearkan lea namalassii hábmet representašuvnna, mainna nannejuvvo ipmárdus guovlluid koloniála oamasteamis ja hálddašeamis. Jacob (2006: 205) mielde báikenamma doaibmá vuolláičálan, hierarkiija ja symbolalaš oamasteami gáibádussan. Danin dat lea analogalaš politihkalaš ja koloniála mearrideapmái, masa čujuhuvvo aiddo hálddašeaddji namain. Harley (2001: 178–180) čállá, ahte báikkiid ja guovlluid ođđasisnammadeapmi lea ássanhistorjjás politihkalaš oamasteami viidát dokumenterejuvvon dahku. Nuppe dáfus fas báikenamaid eretguođđimiin, namalassii jaskkodahttimiin čihkkojuvvojedje eamiálbmogiid oamastanrivttit iežaset guovlluide. Báikenamaid jaskkodahttima boadusin eamiálbmogat ledje dego sihkkovuvvon eret historjjás. Danin toponymalaš kolonialismmas leat maiddá nu nanu čatnosat historjáčállimii ja dan representašuvdnii, mii diđolaš historjáčállimiin lea dađistaga hábmejuvvon. Dasa čujuha maiddá ovddabealde namuhuvvon Linda Tuhiwai Smith (2004: 34) čilgehus historjjá hálddašeamis. Diđolaš historjáčállin bealistis nanne ipmárdusa koloniála álbmogiid oamastanrivttiid birra (gč. omd. Miller 2008).

Eurohpálaš kolonialismma historjá čájeha maiddá, mo kárttat leat adnojuvvon fámolalaš gaskaoapmin visualiseret, sajáidahttit ja nanusmahttit koloniála representašuvnna (gč. omd. Warhus 1997; Whitfield 1998; Edney 2009). Kárttat doibme koloniála diskurssa viidát gaskaoapmin, maiguin lei vejolaš govvet topografija

hálddašeaddji servodaga gillii (Harley 2001: 179). Kárttat veahkehedje hálddašit ja oamastit guovlluid ja maiddái daid guovlluid representašuvnnaid (Smith, A. 2003: 72). Kárttaiguin ja nu maiddái kártaid báikenamaid válljemiin lea vejolaš kontroleret máilmmi daningo daiguin sáhttá ráddjet ja hábmet dieđu (vrd. omd. Turnbull 1993; Paasi 1996b; Häkli 2002).

Stádat ja eará hálddašeaddjit leat álo atnán kártaid čájehit ja nannet guovlluid kontrolla ja hálddašemi. Erenoamážit 1800-logu rájes kártaaráhkadeapmi čadnojuvvui čavga oktii stádhálddahusain (Blacksell 2006: 31). Stáda ruhtadan topográfalaš ja toponymalaš doaimmain lei guovddáš mearkašupmi guovddášhálddahusa viidáneamis ja nanusmahttimis. Kártadoaimmaid ulbmilin lei maiddái veahkehit nátionálastáda siskkálidas kolonisašuvnna (Daniels 1998: 114). Danin stádat álge 1800-logus čielgaseappot stivret kártaaráhkadeami vai sáhtte hábmet kártaid iežaset nátionalisttalaš ulbmiliidda heivvolažžan. Kártaid lei dehálaš mearkašupmi nátionálastádaid territoriála representašuvnnaid hábmemis ja nanusmahttimis (Blacksell 2006: 18). 1800-logus kárttat šaddagohte nátionála válddi čájeheapmái ávkin, ja daiguin lei álki konkrehtalaččat čájehit nátionála territoriijaid. Olbmuid millii ráhkaduvvui govva nátionálastádas kártaid vehkiin, ja ná kárttat bálvaledje govahallojuvvon searvevuoda (eng. *imagined communities*) ulbmiliid (vrd. Anderson 1991; maiddái omd. Kosonen 2000).

Representašuvdna Sámis - ovdamearkan báikenammaatnu Norgga bealde

Dás duohko guorahalan sámi báikenamaid gieđahallama ovdamearkan das, mo davviguovllus leat báikenamat adnojuvvon representašuvnna hábmemii. Anán erenoamážit Norgga beale dili ovdamearkan das, mo nátionálastádaid huksenáigge leat báikenamat leamaš guovddáš gaskaoapmin nanneme nátionála historjáčállima ja territoriála representašuvnna. Kártaid báikenamat ožžo dehálaš rolla nátionálastáda territoriála gova visualiseremis. Eanaopmodagaid báikenamaiguin hábmejuvvui representašuvdna dáčča álbmoga ássamis ja ássanhistorjjás. Dan dihte našuvdnahuksenáigge álge diđolaččat stivret sámi guovlluid virggálaš báikenammaanu. (Helander 2008; 2009a.)

Lea dattetge dehálaš atnit muittus, ahte sámi guovlluid diđolaš representašuvnna hábmen ii álge easkka nátionálastádaid diđolaš huksenproseassa áigge, muhto das

lea mihá boarrásat historjá. Nugo ovddabealde lean guorahallan, de eurohpálaš kolonialismma álgun erenoamážit Eurohpá olggobeale guovlluin rehkenastojuvvojit Columbusa mátkkit 1400-logu loahpa rájes. Sámi guovlluin leat oktavuodát birastahtti álbmogiidda mihá boarráseappot go 1400-logus. Erenoamážit sámiid vearuheamis ja gávpeoktavuodain leat ruohttasat juo ovdahistorjjálaš áiggis. Deháleamos girjjálaš duođaštus sámiid vearuheamis lea Ottara mitalus Wessexá gonagassii Alfredii 800-logu loahpas. (Hansen – Olsen 2004.)

Vaikko stádaid beroštumit Sápmái leat juo badjel duhát jagi boarrásat, de sámi guovlluid girjjálaš dokumeanttat leat áimmuin easkka 1500-logu loahpa rájes. Dan rájes namuhuvvojit báikenamatnai gálduin, daningo dat adnojuvvojit hálddašeddjiid dokumeanttain nugo omd. vearrolisttuin ja diggeprotokollain, kárttain ja maiddá eará dokumeanttain. Gáldut čájehit mainna lágiin iešgudegelágan ja iešgudegegielat eiseválddit leat báikenamaid atnán ja mo sii leat daid dokumeanttaide čállán. Báikenamat leat dokumenterejuvvon mángga gillii nugo dánska-, dáro-, ruota-, suoma- ja ruoššagillii, daningo birastahtti stádaid leat leamaš territoriála gilvvut sámi guovlluin jahkečuđiid ovdal go dat guovllut leat juhkkuojuvvon nátionálastádaid territoriijan jagi 1751 rájes. Danin Sámis sáhttit vuohttit seamma gilvvu guovlluid oamasteami birra nugo eurohpálaš kolonialisma minddarnai čájeha. Davviriikkaid historjjás adnojuvvojit tearpmat *priváhtta sámit*, *oktasaš sámit* ja *oktasašguovllut*. Dat čájehit mainna lágiin birastahtti álbmogat ja hálddašeaddji stádat juogadedje gaska- neaset sámi guovlluid iežaset beroštupmeguovlun ja stivrejedje sámiid oamasteami omd. vearuhan- ja gávppašánvuoigatvuođiguin.

Sámi guovllu historjjálaš gálduid báikenammaatnu ii atte rievttis gova sámegeielat njálmmálaš árbevieru nammaanus daningo dat lea gálduin eanaš háviid jaskko- dahttojuvvon. Nugo Bergsland (1974: 1) čállá, de sámi historjjá leat earát go sámit čállán earáide go sámiide. Dat lea mielddisbuktán maiddá dan, ahte sámi guovllu báikenamatnai leat dokumenterejuvvon earáid go sámiid eavttuid ja dárbbuid mielde (gč. maiddá Helander 2004; 2008; Bergsland 1991; Hansen – Olsen 2004). Dat ahte čállojuvvon gálduin leat unnán sámegeiel báikenamat, ii mearkkaš ahte daidda báikkiide eai leat leamaš sámi namat. Dat mearkkaša baicce dan, ahte eiseválddit birgejedje daid báikkiid skandinávalaš makrotoponymaiguin, mat daidda váldobáikkiide duon áigge juo ledje. (Frette 1984: 69; Helander 2008: 65–66.)

Mearkkašahtti lea, ahte historjjálaš gálduid báikenamat leat guhká makrodá- sis, nu ahte dain namuhuvvojit omd. sámi siiddaid ja váldoguovlluid ja stuorá-

mus lokalitehtaid namat. Gálduid báikenamat leat makrotoponymat dakkár lokalitehtaide, maida olggobeale servodat lea iežas dárbbu vuodul bidjan namaid Sámis. Dákkár dokumeanttat čájehit maiddá dan, ahte earágielagiid nammabidjan Sámis ii leat álo álgoálggus ássanhistorjái čadnojuvvon muhto dat lea buorebutge hálddahushistorjjálaš dokumentašuvdna, mii čájeha hálddašeaddji stádaid ja álbmogiid beroštumiid sámi guovlluin (Helander 2008: 148). Dattetge historjjálaš dokumeanttaid váldogielat nammaatnu lea áiggiid mielde huksen boasttolágan ipmárdusa ássanhistorjjás. Erenoamážit Norggas leat dárogiehta etymologalaš nammadutkamat čadnojuvvon maiddá ássanhistorjjálaš čilgehusaide, mat leat omd. sámi guovllus adnojuvvon dulkot dáčča álbmoga ássanhistorjjá (vrd. omd. Rygh 1924 etymologalaš čilgehusaide; Helander 2008: 86–87). Aiddo danin go gálduin váilu systemáhtalaš dokumentašuvdna mo sámii ieža leat atnán báikenamaid, de dát jaskkodahttin lea bealistis nannen boasttoipmárdusa dego maiddá sámii ássanhistorjá váillošii.

Skandinávalaš báikenamaid dárkilis guorahallan čájeha dattetge maiddá dan, mo nammabidjamis leat dávjá leamaš sámegiela namat mállen ja vuolggasadjin. Frette (1986) lea čilgen Norgga rittu davimus *anger*-namaid sámi báikenamaid vuodul ráhkaduvvon dárogiel namman. Báikkiid álgoálgosaš sámi namat leat heivehuvvon dárogiel nammavuogá dahkii nugo omd. Davvi-Romssas sám. *Gohppi* + dár. *angen* > *Koppangen* ja sám. *Čoalbm* + dár. *angen* > *Kjølman*. Dás lea namalassii sáhka sirddanammamáles, mas sámi namaid vuodul leat ráhkaduvvon dárogiehta namat ja mat leat dasto dáinna namabidjamiin heivehuvvon dárogiehta *-anger*-namaid mállii.

Nuppe dáfus dárogiehta jahkečuđiid adnojuvvon hálddahuslaš makrotoponymat sáhttet leat fas báidnán álgoálgosaš sámi namaid anu, nugo omd. dárogiehta *Porsanger* ja sámegiela *Leavdnja* namat čájehit. Sámi namma *Leavdnja* lea álgoálggus adnojuvvon olles guovllu namman. Dan lassin lea sajáiduvvan loatnanamma *Porsángu*, mii lea dárogiehta *Porsanger*-namas lonejuvvon. Dán loatnanama atnu lea váikkuhan nu, ahte báikenamma *Leavdnja* lea dađistaga sirdásan eará atnui daningo dálá sámegiela dat namma adnojuvvo eanaš dušše gilinanman iige šat álo olles guovllu namman. (Helander 2008: 46–47.)

Dakkár dáhpáhusain go sámi namma lea merkejuvvon historjjálaš gálduide, de dat lea dábaláččat čállojuvvon eará gielaide boares čállinprinsihpaid mielde, nugo omd. nammahámit *Polmak* ja *Karasjok* čájehit. Dađistaga dakkár čálalaš hámit leat sajáiduvvan erenoamážit gilinanman aiddo fal dárogielat nammaatnui. Seammalá-

gan proseassat leat dáhpáhuvván eará álgoálbmogiid báikenamaide maiddá, go earágielat eiseválddit leat čállán eaminamaid iežaset giela vuodul. Gordon (1984: 222) lea čállán sullasaš lonenproseassa birra irokes-čeardda indiánaid njálmálaš giela namaid sirdimis koloniála álbmogiid čálalaš nammageardái:

Iroquois place-names, like their language, existed primarily in oral form. Whites recorded Iroquois place-names phonetically in their own written languages. When Indian place-names were needed in white document concerning land grants, treaties, laws, and settlements, they were usually recorded by a white law clerk. This procedure introduced Iroquois place-names into official white oral and written usage, thus also establishing them in white place-name landscape.

Go irokesgiela namat adnojuvvojedje koloniála álbmogiid dokumeanttain, de dat mielddisbuvttii ahte namat sajáidahttojuvvojedje «vilgesolbmuid» báikenamma duovdagiidda, nugo Gordon lea dán proseassa govven. Kostanski ja Clark (2009: 189) fas gohčodeaba tearpmain *Anglo-Indigenous* dakkár Austráalia eamibáikenamaid, mat sirdojuvvojedje engalsgiel kontekstii ee. kartográfalaš bargguid oktavuodas. Dás lea sáhka seammalágan nammalonenproseassas go sámi guovlluin, go sáme-giel báikenamat váldojuvvojit atnui čálalaš konteavsttas ja ná sajáiduvvet dárogillii. Ovdamearkan heivejit ee. namat *Alleknjarg*, *Sirma*, *Stallogargo*, *Sarves* ja *Haldde*, mat leat sámi báikenamaid boarrásat čállinvugiid hámit muhto adnojuvvojit dáid hámiiguin erenoamážit dárogiela konteavsttas. (Gč. maiddá Helander 2009b.)

Sámi guovlluid diđolaš ođđasisnammadeapmi čavgejuvvo 1800-logu rájes

Eurohpálaš kolonialismma struktuvrrat čavgejuvvojedje 1800-logu loahpas, namalassii seamma áigge go nátionálastádaid huksenproseassa biddjojuvvui johtui (Yazzie 2000: 39). Danin lea mearkkašan veara, ahte nátionálastádaid huksenproseassa áiggis leat eamiálbmogiid ja vehádagaidda giedahallamis čielga oktavuodat mángga čuođi jagi bistán kolonialismii. Nátionálastáda ulbmilin lei hukset representašuvvna ovttagielat monokultuvrralaš servodagas. Danin maiddá báikenamaid giedahallan čájeha

seammalágan toponymalaš kolonialismma vugiid go maid kolonialismma historjjá nammabidjanproseassat čájehit. Maiddái Davviriikkain čavgejuvvui sámi báikenamaid virggálaš atnu erenoamážit 1800-logu rájes oassin našuvdnuhuksenáiggi doaimmain. Báikenamaid vuoruheapmi ja giellaválljen adnojuvvojedje beaktillis strategiijan, maiguin nátionálastádat sáhte nanusmahttit *mii*-ipmárdusa nátionála ideologalaš ulbmiliidda heivvolažžan.

Norggas bođii fápmui jagi 1876 vuosttaš sámi báikenamaid dáruiduhttimii guoskevaš mearráduš, go Finnmárkku eanavuovdinláhkii (mii lei reviderejuvvon jagi 1863) lasihuvvui vehádatnamaide guoskevaš láhkaásahus (Helander 2004: 140). Dan rájes mearriduvvui sámi báikenamaid atnu dáruiduhttinulbmiliid ektui. Báikenamaid virggálaš atnu oažžugodii 1870-logu rájes Norggas čielgaseappot stivrejuvvon málle ja garraseappot definerejuvvon ulbmila. Sámi guovlluin ledje dáruiduhtán báikenamaid gal juo ovdal eanaláhkii lasihuvvon mearrádušanai nugo ovddit kapihtalis lea čilgejuvvon, muhto namaid dáruiduhttin ii lean dalle vel leamaš nu dárkilit meroštallojuvvon ja čielgasit stivrejuvvon guovddáš eiseválddiid politihkka go 1870-logu rájes. (Helander 2008.)

Norgga guovddáš eiseválddit čatne sámi báikenamaid dáruiduhttima eanavuovdinlága láhkaparagrafaide ja kártaráhkadeami rávvehusaide. Nugo ovddit kapihtalis juo lean čilgen, de sámi guovlluin ledje dárogiel báikenamat guhká makrotoponymaid dásis. Skandinávalaš gálduin, mat govvejit dálá Norgga beale sámi guovlluid, leat namat álggos eanaš riddoguovlluin, ja dárogiebla nammabidjan lea dađistaga leavvan rittus vuonaide ja mearragáttis siseatnamii. Dát nammabidjanhistorjá lea danin hui seammalágan go eurohpálaččaid koloniála nammabidjama proseassa lea govvejuvvon eará guovlluinai. Guovllut koloniserejuvvojedje álggos rittus, ja nugo Cronon (2003: 19–20) govve Amerihká koloniserema New Englandda guovllus, de dat New England man Eurohpás guhká dovde, lei mearragátti lahka (gč. maiddái Harley 2001: 169–195; Hodges 2007: 383–384).

Go Norggas álggii ee. topográfalaš kárttaid ráhkadeapmi ja eatnamiid vuovdin dárkileappot regulerejuvvui eanalágain 1800-logus, de eiseválddiide šattai dárbu bidjat dárogiel namaid maiddái mikrotoponymaide ja erenoamážit maiddái sámiid ássanbáikkiide. Dan rájes biddjojuvvui johtui hui diđolaš sámi báikenamaid dáruiduhttin, mas lei čielga ulbmilin hábmet Norgga našuvdnii heivvolaš representašuvnna. Dán proseassa čađaheamis adnojuvvojedje guokte toponymalaš strategiija: toponymalaš jaskkodahttin ja toponymalaš vuolideapmi (gč. dárkileappot Helander 2008; 2009a).

Toponymalaš vuolideapmi lea diđolaččat adnojuvvon hierarkiija, mainna eami-álbmotgiela báikenamma vuoliduvvo hálddašeaddji giela báikenama ektui. Norgga eanavuovdinláhki lasihuvvui jagi 1876 láhkaásahusparagráfa, mas celkojuvui ná: «*Eanaopmodahkii galgá bidjat dárogiel nama, ja vejolaš sámi ja látti (kveana) namma lasihuvvo ruođuid sisa.*» (Regl. 1876 § 3 f.) Dáinna mearrádusain duddjojuvui čielga hierarkiija, mainna sámi ássannamat vuoliduvvojedje dárogiel namaid ektui. Kártabargguid rávvehusain 1880-logu rájes deattuhuvvui maiddái toponymalaš vuolideapmi erenoamážit dalle, jus báikkis ii lean ovdežis makkárge dárogiel nama. Kártarávvehusaid mielde sámi namma galggai jorgaluvvot dárogillii ja dasto vuoruhuvvot báikki rievttis namman ja sámi namma biddjot ruođuid sisa (NGO 1886; Instr. 1895: 23).

Toponymalaš vuolideapmi lea strategiija, mas báikkiid álgoálgosaš sámi namat dohkkehuvvojedje mielde virggálaš atnui. Hierarkijain dattetge huksejuvui ipmárdus, ahte dárogiel namat leat rievttis, primára namat ja sámi namat leat dušše muhtinlágan lasáhusat. Mearkkašahtti lea, ahte dávjá dušše sámi namma lei njálmmálaš anus ja dárogiel namma lea nammapolitihkalaš mearrádusaid vuodul ráhkaduvvon namma, muhto dattetge dat vuoruhuvvui. Diđolaččat ráhkaduvvon dárogiel báikenamaide lea mihtilmas, ahte sámi báikenamat ledje vuolggasadjin dahje mállen, daningo dat juogo jorgaluvvojedje dahje heivehuvvojedje sámezielas dárogillii. Dávjá vel báikegottiid olbmot galge jorgalit namaid kartográfaiide. Báikenamaid ráhkadeapmi mielddisbuvttii mánggalágan unnit eanet eahpelihkostuvvan dárogiel dahkunamaid, daningo báikenamaid jorgaleapmi lea metodologalaččat váttis ja muhtumin veadjemeahttun proseassa. (Helander 2008; vrd. maiddái omd. Short 2009.) (Namaid dáruiduhttima gielalaš lonenvugiid lean analyseren dárkileappot ee. Helander 2007; 2008 ja 2009b.)

Toponymalaš vuolideami čielga ulbmilin lei sajáidahttit dárogiel namaid ja jávkadit sámi namaid. Sámi namat dárbbášuvvojedje veahkkin dassái go dárogiel namat galge sajáiduvvat atnui. Toponymalaš vuolideamis lei dan dihte seammalágan ulbmil go skuvladáruiduhttimis: eiseválddiid oainnus sámegiella dohkki dušše veahkkin dassáži go dat galggai vuoittáhallat dárogillii.

Nubbi váldestrategiija mainna sámi báikenamaid virggálaš atnu lea stivrejuvvon ja mii lea sakka váikkuhan representašuvdnii, lea *toponymalaš jaskkodahttin*. Dán strategiija mielde sámi báikenamma ii dohkkehuvvon oppanassiige virggálažžan. Toponymalaš jaskkodahttin lea adnojuvvon Norgga bealde sihke eanaopmodagaid nammaválljemis ja maiddái topográfalaš kárttaid ráhkadeamis. Dán strategiija atnu

mearriduvvui hui čielgasit jagi 1902 eanavuovdinlága láhkaásahusain: «Mihtiduvvon eanaopmodahkii biddjojuvvo dárogiela namma» (Ot.prp. 1901). Dáinna lágiin ássanbáikkiid sámi namaid toponymalaš jaskkodahttin čadnojuvvui oktii eanaoastemiin ja ássanhistorjjálaš representašuvnna hábmemiin. Dát láhkaásahusoassi lea sakka váikkuhan dasa, ahte sámegiel ássanbáikkiid namat leat báhcán dušše fal njálmmálaš atnui eaige leat dohkkehuvvon makkárge čálalaš oktavuhtii nugo omd. eanagirjiide, kártaide eaige luoddagalbbaidege (vrd. maiddái Daniels 1998: 115).

Sámi báikenamaid toponymalaš jaskkodahttin lei leamaš dábálaš strategiija juo historjjálaš gálduin. Dan dihte 1800-logu loahpa toponymalaš jaskkodahttin ii lean miige odđa vugiid muhto baicce joatka dan merkenvuohká, mii lei sámi guovlluin adnojuvvon juo guhká. Erenoamáš lea dattetge dat, ahte 1800-logu rájes lassánnii sakka dárogiel báikenamaid didolaš ráhkadeapmi maiddái mikrotoponymaid dásis. Sámi namaid jaskkodahttimiin ja dárogiel namaid vuoruhemiin sajáidahttojuvvojedje dárogiel namat dakkár mikrodási lokalitehtaide, maida eai ovddežis lean njálmmálaš árbevierus oppanassiige sajáiduvvan dárogiel buohtalasnamat. (Helander 2008: 148–149; vrd. maid omd. Helander 2004: 75–77.)

Toponymalaš vuolideami ja jaskkodahttima váikkuhusat representašuvdnii

Čuovvovaš siiddu tabealla ovdamearkkat čájehit, mo toponymalaš vuolideapmi ja jaskkodahttin geavadis leat adnojuvvon sámi báikenamaid virggálaš anu vuostá. Tabellii leat čohkkejuvvon sámiid ássanbáikkiid namat Girkonjárgga birrasis Máttavárjjagis. Namat leat čállojuvvon nugo dat lea merkejuvvon golmma kártii 1800-logus. Ovdamearkkat čájehit, ahte jagiid 1861 ja 1888 etnográfalaš kártaide merkejuvvojedje sámegiel namat eanaš háviid toponymalaš vuolidemiin, namalassii dalle go dat čállojuvvojedje ruođuid sisa dárogiel nama vulobeallái. Go topográfalaš kárta (Æ5 Neiden) addojuvvui olggos jagi 1893, de ii oktage sámegiel ássanbáikki namma šat dohkkehuvvon kártanamman, muhto dát njálmmálaš árbevieru namat jaskkodahttojuvvojedje virggálaš anus.

Tabealla. Sámiid ássanbáikkiid ja gilážiid sámegeiel namat Girkonjargga guovllus Máttá-Várjjagis. Sámi namat leat álggos ovtastuvvon toponymalaš vuolidemiin dárogieiel namaiguin muhto manjá čihkkuojuvvon eret virggálaš anus toponymalaš jaskkodahttimiin (Helander (2008) mielde).

Friis (1861-1) etnográfalaš kárta	Friis (1888-2) etnográfalaš kárta	Æ5 Neiden (1893) grádamihhtokárta
Dimesholm (Timberrovve)	Dimesholm Timberrovve	Dimesholmen
Braselv (Guollevejokka)	Braselv (Guollevejokka)	Braselven
Storbugt (Nirvagoppe)	Storbugt (Nirvagoppe)	Storbugten
Leervaagnæs (Ruovvenjarga)	Leervaagnæs (Ruovvenjargga)	Steinskjærneset
Skogerönæs (Salamgæčče)	Skogerönæs (Salamgæčče)	Skogeröneset
Höbugt (Nuovisgoppe)	Höbugt (Nuovisgoppe)	Höibugten
Junkerelv (Lonkesjokka)	Junkerelv (Lonkesjokka)	Lonkoselven
Buholm (Čaigak)	Buholm (Čaigak)	Buholmen
(Oažželuokta) Stonga	Staanga	Staanga
Piselvnes (Akkalanjarg)	Kirkenes (Akkolagnjargga)	Kirkenes
Ropelv (Jurrajokka)	Ropelv (Jurrajokka)	I Ropelven
Guocagoppe	Strømbugt Guocagoppe	Strømbugten
Sandnæs (Goadda)	Sandnæs (Goadda)	Sandnes

Tabealla nammaovdamearkkat čájehit, mo toponymalaš vuolideapmi rievdaduvvui álkit toponymalaš jaskkodahttimiin. Ovdamearkkat čájehit maiddái, ahte sámi

ássanbáikkiid namaid jaskkodahttin addá gova dego moaddelogi jagis livččii dáh-páhuvvan giellamolsunproseassa, daningo buot ássanbáikkiid namaid jaskkodahttin dulkojuvvo hui álkit sámi ássanhistorjjá ja sámegiela jaskkodahttimin. Dan dihte báikenamaid toponymalaš jaskkodahttimiin duddjojuvvui representašuvdna, mii doarjui ipmárdusa ássanguovlluid dárrolašvuodas ja ná huksii boastoipmárdusa sámi guovlluid ássanhistorjjá ja gielalaš dili birra.

Dát representašuvdna lea nannejuvvon maiddái *Norske gaardnavne* -girjeráiddus (gč. omd. Rygh 1924), masa leat 1800-logu loahpa rájes čohkkejuvvon ássanbáikkiid namat fylkkaid mielde. Dain girjjiin lulit fylkkaid rájes gitta Romssa fylkii eai namuhuvvo sámegiél ássanbáikkiid namat obanassiige muhto dušše fal virggálaš matrihkalnamat. Ná dát girjjálaš dieđutnai doalahit sámi ássanbáikkiid toponymalaš jaskkodahttima. Girjeráiddu Finnmárkku oasis (Rygh 1924) leat sámegiél ássanbáikkiid namat namuhuvvon, muhto dán oasisge leat dárogiel namat eanaš guovlluin merkejuvvon vuosttažin ja buoiddit bustávaiguin go sámegiél namat. Girjji vuohki deattuhit dárogieala namaid ja sámi namaid fas vuolidit nanne representašuvnna, man mielde dárogieala namat leat rievttis namat ja sámi namat dušše muhtinlágan lasáhusat. Dárogiel namaid nammaosiid sátnesemantihkalaš etymologiseremat dorjot maiddái oainnuid dárogiel namaid originála vuodus, muhto dulkojumiin eai leat váldon vuhtii loatnagaskavuodat báikkiid ja lagaš guovlluid sámegiél namaide. (Helander 2008: 90–95.) Dán girjeráiddus lea ain stuora auktoritehta dárogiel birrasiin ja danin datnai nanne ain boares, dáruiduhttináiggi rájes sajáidahttojuvvon representašuvnna.

Sihke toponymalaš vuolideapmi ja jaskkodahttin leat beaktilis strategiijat, mat leat sakka váikkuhan dasa, makkár representašuvdna lea sámi guovlluin báikena-maiguin áiggi mielde hábmejuvvon. Eanavuovdindoaimmain lei sámi ássanna-maid dáruiduhttin ollašuvvan jagi 1902 eanalága láhkaásahusa mielde, daningo dan rájes galge ássanbáikkiid namat dušše fal dárogillii. Maiddái kárttaid nammaatnui lea gitta dássáži leamaš mihtilmas, ahte ássanguovlluid sámi namat jaskkodahttojuvvojedje. Danin kárttain šattai binára juohku nu, ahte meahci bealde sáhtte leat sámi namat mielde vuoliduvvon vuogi mielde, muhto ássanguovlluid namat ledje aivve fal dárogillii. Danin maiddái topográfalaš kárttat leat dorjon representašuvnna dego buot ássanguovllut livčče lean dárogielat ja dáčča guovllut, ja sámi kultuvra ja eallinvuohki čadnojuvvui nomadismii. (Helander 2008; 2009a: 257–258.)

Ássanguovlluid deattuheapmi nammabidjamis meahcceguovlluid ektui lea leamaš maiddái mielde hukseme oarjemáilbmái mihtilmas opposišuvnna siviliserejuvvon

kultuvrra ja villa luonddu gaskkas. Ássanguovllut ledje siviliserejuvvon kulturguovllut, ja dárogielat báikenamaid vuoruheapmi dain guovlluin doarjui dán ipmárdusa. Norggas hábmejuvvui 1800-logus historjáčállin, man mielde fásta ássi agrára dárogielat olbmot sáhtte hábmet historjjá ja sis sáhtte leat eanaoamastanrievttit. Sámiid eallinvuohki meroštallojuvvui nomadisman, mii ii sáhttán áсахit eanaoamastanrivttiid. Ná báikenamaiguin hábmejuvvon representašuvdna speadjalastá maiddái sámiid vuoigatvuodahistorjjá (Helander 2008: 84–85; vrd. maiddái Agnew 1998: 36; Blaut 1993: 25).

Eamiálbmogiid báikenamaid dohkkeheamis virggálaš atnui lea sullasaš binára juohku luonddu- ja ássannamaid gaskkas maiddái eará guovlluin go Sámis. Ovdamearkka dihte lea Austrálias New South Wales oassestádas leamaš jagi 2001 rájes fámus nammapolitihkka, mii doarju guovttegielat báikenammaanu. Dál lea vejolaš váldit sihke aboriginála ja eurohpálaš nama buohtalagaid virggálaš atnui. Geavadis dát mearkkaša dan, ahte dál sáhttet lasihit eamiálbmogiid namaid lassindaidda eurohpálaš namaide, mat leat juo anus (*Dual Naming* 2010: 1). Lea dattetge mearkkašahtti, ahte dain guovttegielat nammaanun rávvehusain lea namuhuvvon okta guovddáš ráddjehus: guovtti gillii sáhttet leat ng. luonddunamat (nugo omd. váriid, jogaid, jávrriid ja eará luonddubirrasii gullevaš namat), muhto gávpogiid, gávpotosiid ja luottaid namat galget leat dušše fal ovttá gillii (*Dual naming* 2010: 1). Dát mearkkaša namalassii dan, ahte virggálaš anus dassáži leamaš engalsgielat gili- ja gávpotnamat adnojuvvojit ain áidna ássannamman. Dát ráddjehus lea dan dihte maiddái ovdamearkka das, mo eamiálbmogiid namat eai dohkkehuvvo ássanguovlluid namman muhto dušše fal luonddubáikkiid namman. Ná dát mearrádusnai doalaha representašuvvna, man mielde aboriginálat gullet lundui muhto eai fal urbána kulturbirrasiidida.

Representašuvvna doalaheapmi Norgga beale Sámis ja dálá gielalaš duovdagat

Go luottaid huksen Norgga bealde dađistaga lea lassánan 1900-logu mielde, de álge bidjat gilážiid namaid maiddái luoddagalbbaide. Dainge adnojuvvojit seamma dárogiel báikenamat, mat leat dokumenterejuvvon ee. eanaregistarii ja iešguđegelágan kártaide, nugo omd. *Karlbotn, Nyborg, Furuflaten, Manndalen, Trøssemark, Snubba, Kjøpsvik* ja *Drag*. Easkka jagi 1990 báikenammalága (Lov 1990) mielde lea sámegiela ássanbáikkiid ja gilážiid namaid leamaš vejolaš dohkkehit virggálažžan dássálagaid

dárogiel namaiguin. Sámi namaid virggálaš dohkkeheapmi lea oassi dálá toponymalaš dekoloniserenproseassas, mii mearkkaša válderáhkadusaid rievdademiid ja njálm-málaš árbevieru sámi namaid seammaárvosaš anu dárogIELa báikenamaiguin. Danin leat gitta 1990-logu rájes evttohuvvon olu sámegiel gilinamat virggálaš atnui, nugo omd. ovddabeale namuhuvvon dárogIEL gilinamaid buohtalasnamat *Karlbotten ~ Storravuonna, Nyborg ~ Rovvejohka, Furufalten ~ Vuošvággi, Manndalen ~ Olmmáivággi, Trøssemark ~ Vuopmegeahči, Snubba ~ Duorga, Kjøpsvik ~ Gásluokta ja Drag ~ Ájluokta*. Ii oktage dáin sámi buohtalasnamain leat vel dássázii (jagi 2011) váldon virggálaš atnui ee. luoddagalbbain.

Luoddagalbbat leat hui oinnolaš oassi dálá gielalaš duovdagiin (eng. *linguistic landscape*). Dat ahte giella geavahuvvo (dahje ii geavahuvvo) almmolaččat, ovdanbuktá oainnuid, mat váikkuhit, stivrejit dahje mearridit giellapolitihka ja -geavaheami (Shohamy 2006: 110). Danin sámi guovlluid luoddagalbbat, main leat namat dušše fal dárogIELii, ovddastit ain eiseválddiid dáruiduhttináiggi politihka ja oainnuid dominánta dahje hálddašeaddji kultuvrras (vrd. Ben-Rafael 2009: 49).

Luoddagalbbat leat hui fámoláččat daningo daid oaidnit dávjá ja danin daid nammaanus lea vel stuorát váikkuhus olbmuid beaivválaš giellageavahussii ja ipmárdussii reála máilmmis go omd. kárttain. Danin báikenamaiguin hábmejuvvon gielalaš duovdagat leat maiddá dorjon aiddo fal dan seamma ovttagielat dárogIELat representašuvnna, mii didolaš nammapolitihkain lea Norggas huksejuvvon olles 1900-logu áigge. Guhká huksejuvvon representašuvnna doalaheapmi lea guovddáš oassi válddi geavaheami strategiijain. Ben-Rafael (2009: 47) mielde lea ain dábálaš ahte váldekultuvrra hegemoniija kontrollere gielalaš duovdagiid. Aiddo nátionálastádat leat ovdamearkkat das, ahte dušše fal nátionála giella adnojuvvo gielalaš duovdagiid dohkálaš giellan. Mađi eanet válderelašuvnnat váikkuhit gielalaš duovdagiid ráhkadusaide, dađi eanet dat sáhttet dagahit konfrontašuvnnaid, dahje sániid sođiid nugo Ben-Rafael (2009: 47) dákkár vuostálasvuodaid maiddá gohčoda. Almmolaš arenat ja gielalaš duovdagat sáhttet leat sadjin ideologalaš nákkuide (Shohamy 2006: 110–111).

Norgga bealde leat vásihan ahte ássannamaid jaskkodahttima rievdadeapmi lea váttis proseassa. SámegIELii evttohuvvon gilážiid namat leat boktán gitta 1990-logu rájes hui olu iešguđegelágan vuosttaldeami, mediaságastallama ja manjimuš áiggiid maiddá garra ságastallama sosiála mediain sámi báikenamaid vuostá (omd.

Helander 2006: 55–56; 2010; Oskal 2003; *Ávvir* 2008; NRK 2011; vrd. maiddái Dal Negro 2009). Dán vuostálastimii lea maid mihtilmas, ahte dat nagoda sakka váikkuhit erenoamážit báikkálaš dási eiseválddiid oainnuide. Geavadis dat mearkkaša dan, ahte sámi ássanbáikenamaid toponymalaš jaskkodahttin ain doalahuvvo ja erenoamážit gilážiid namaid virggálaš dohkkeheapmi ovdána hui sporádalaččat.

Backhaus (2007: 5) mielde almmolaš galbbat leat erenoamáš semiohtalaš mearkkat daningo dat ovddastit maiddái eará áššiid go dušše fal dan dihto mearkka. Sáme-giela gilinamaid lasiheapmi luoddagalbbaide dulkojuvvo ja ipmirduvvo symbolan sámi rivttiide. Sámi gilinamat, mat evttohuvvojit luoddagalbbaide, ipmirduvvojit dan dihte daid rivttiid visuála mearkan. Danin sámi gilinamaid virggálaš anu vuosttaldeamis ii leat sáhka dušše fal luoddagalbbaid vuosttaldeamis, muhto oppalaččat sámiid rivttiid ja vuoigatvuodaid ja nu maiddái gielalaš ja ássanhistorjjálaš rivttiid vuosttaldeamis. (Helander 2010). Norgga beale sámi gilinamaid almmolaš anu vuostálastin erenoamážit luoddagalbbain čájeha maiddái dan, ahte sáme-giel gilinamaid virggálaš atnu ipmirduvvo áittan, mii rievdadivččii olles 1900-logu didolaččat huksejuvvo ássanguovlluid ovttagielat monokultuvrralaš representašuvnna.

Battiste (2000: xix) mielde postkoloniála servodagat eai oba gávdnoge. Buorebutge lea nu, ahte koloniála mentalitehta ja ráhkadusat leat ain buot servodagain. Dan lassin leat maiddái neokoloniála tendeanssat, mat ain dán áiggis vuosttaldit dekoloniserema. Neokolonialismii orru čielgasit gullame maiddái *toponymalaš neokolonialisma*, daningo servodagain leat ain fápmostruktuvrrat ja váldegeavahanvuogit, maiguin eamiálbmogiid báikenamaid virggálaš atnu ain stivrejuvvo ja caggojuvvo. Toponymalaš neokolonialismii lea mihtilmas aiddo fal guhká huksejuvvo representašuvnnaid doalaheapmi.

Gáldut

Materiála

Ávvir 2008 = Vidat rasisttalaš reivve ožžon. *Ávvir* nr. 21, 1.4.2008.

Instr. 1895 = *Instruks for detaljemåling*. Norges geografiske opmåling. Kristiania. – Kartsamlingen, Statens kartverk, Hønefoss

Lov 1990 = Lov 18. mai 1990 nr. 11 om stadnamn.

NGO 1886 = Brev fra Norges Geografiske Opmaaling 23.12.1886 til Den Kongelige Norske Regjerings Forsvarsdepartements arméafdeling. – Hovedarkivet, Statens kartverk, Hønefoss.

NRK 2011 = Samiske skilt provoserer. NRK Nordland <http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/nordland/1.7495194> (1.4.2011).

Ot.prp. 1901 = Ot.prp. nr. 20 (1901–1902). Angaaende udfærdigelse af en lov om afhændelse af statens jord og grund i Finmarkens amts landdistrikt. Den norske regjerings underdanigste indstilling af 13de mars 1902, som ved kongelig resolution af 15de mars s. a. naadigst er bifaldt.

Regl. 1876 = *Reglement angaaende Fremgangsmaaden ved Afhændelse eller Bortforpagtning af Statens Jord og andre den tilhørende Herligheder i Finmarkens Amts Landdistrikt i Henhold til Lov af 22de Juni 1863*. Givet ved Kongelig Resolution af 6te Mai 1876.

Girjjálašvuotta

AGNEW, JOHN 1998: *Geopolitics. Re-visioning World Politics*. London – New York: Routledge.

ANDERSON, BENEDICT 1991 (1983): *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Revised Edition. London: Verso.

BACKHAUS, PETER 2007: *Linguistic Landscapes. A Comparative Study of Urban Multilingualism in Tokyo*. Multilingual Matters 136. Clevedon – Buffalo – Toronto: Multilingual Matters LTD.

BATTISTE, MARIE 2000: Introduction. *Unfolding the Lessons of Colonization*. – Marie Battiste (doaim.), *Reclaiming Indigenous Voice and Vision* s. xvi–xxx. Vancouver – Toronto: UBCPress.

BATTISTE, MARIE – HENDERSON, JAMES YOUNGBLOOD 2000: *Protecting Indigenous Knowledge and Heritage. A Global Challenge*. Saskatoon: Purich Publishing Ltd.

- BEN-RAFAEL, ELIEZER 2009: A Sociological Approach to the Study of Linguistic Landscapes. – Elana Shohamy – Durk Gorter (doaim.), *Linguistic Landscapes. Expanding the Scenery* s. 40–69. New York – London: Routledge.
- BERGSLAND, KNUT 1974: Synsvinkler i samisk historie. – *Norsk Historisk Tidsskrift* 53 s. 1–36.
- 1991: Stedsnavn som historisk kilde. – Hans Ragnar Mathisen (doaim.), *Sámi kulturmuittut. Samiske kulturminner. Báikenammačoaggima giehtagirji* s. 61–66. Romsa: Keivselie.
- BERKHOFER, ROBERT F. JR. 1978: *The White Man's Indian. Images of the American Indian from Columbus to the Present*. New York: Alfred A. Knopf.
- BLACK, JEREMY 1997: *Maps and History. Constructing Images of the Past*. New Haven – London: Yale University Press.
- BLACKSELL, MARK 2006: *Political Geography. Routledge Contemporary Human Geography Series*. London – New York: Routledge.
- BLAUT, J.M. 1993: *The Colonizer's Model of the World. Geographical Diffusionism and Eurocentric History*. New York – London: The Guilford Press.
- CLARK, GORDON L. – DEAR, MICHAEL 1984: *State Apparatus. Structures and Language of Legitimacy*. Boston: Allen & Unwin, Inc.
- CLOKE, PAUL – CRANG, PHILIP – GOODWIN, MARK 2005: *Introducing Human Geographies*. Second edition. Oxon: Hodder Arnold.
- CRONON, WILLIAM 2003 (1983): *Changes in the Land. Indians, Colonists, and the Ecology of New England*. New York: Hill and Wang. A division of Farrar, Straus and Giroux.
- DAL NEGRO, SILVIA 2009: Local Policy Modeling the Linguistic Landscape. – Elana Shohamy – Durk Gorter (doaim.), *Linguistic Landscapes. Expanding the Scenery* s. 206–218. New York – London: Routledge.
- DANIELS, STEPHEN 1998: Mapping national identities. The culture of cartography, with particular reference to the Ordnance Survey. – Geoffrey Cubitt (doaim.), *Imagining Nations* s. 112–131. York Studies in Cultural History. Manchester – New York: Manchester University Press.
- Dual naming – Supporting cultural recognition*. 2010. – http://www.gnb.nsw.gov.au/data/assets/pdf_file/0004/58837/P1021001_DualNaming.pdf (28.3.2011). Sydney: Land and Property Management Authority.
- EDNEY, MATTHEW H. 2009: The Irony of Imperial Mapping. – James R. Akerman (doaim.), *The Imperial Map. Cartography and the Mastery of Empire* s. 11–45. Chicago – London: The University of Chicago Press.

- FRETTE, THOR 1984: Samiske og finske navn i eldre skriftlige kilder. – Botolv Helleland (doaim.), *Den 3. nasjonale konferansen i namnegransking* s. 69–73. Institutt for namnegransking. Oslo: Universitetet i Oslo.
- 1986: Noen synspunkter på *-anger* (*-angen*). – Årsmelding 1985 s. 66–79. Institutt for namnegransking (Norsk stadnamnarkiv). Oslo: Universitetet i Oslo.
- GORDON, JEFFREY J. 1984: Onondaga Iroquois Place-Names. An approach to Historical and Contemporary Indian Landscape Perception. – *Names* 32, 3 s. 218–233.
- HANSEN, LARS IVAR – OLSEN, BJØRNAR 2004: *Samenes historie fram til 1750*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- HARLEY J. B. 2001: *The New Nature of Maps. Essays in the History of Cartography*. Paul Laxton (doaim.). Baltimore – London: The Johns Hopkins University Press.
- HELANDER, KAISA RAUTIO 2004: Muhtin fuomášumit báikenamaid njálmálaš ja čálalaš anus Norgga beale davimus Sámis. – Lars Magne Andreassen (doaim.), *Samiske landskapsstudier* s. 72–86. Dieđut 5, 2004. Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta.
- 2007: Sámi báikenamaid dáruiduhttin uniovdnaáigge ja dárogiela nammaid lonenvuogit. – *Sámit, sánit, sátnehámit. Riepmočála Pekka Sammallahtii miessemánu 21. beaivve 2007* s. 137–159. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 253. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- 2008: *Namat dan nammii. Sámi báikenamaid dáruiduhttin Várjjaga guovllus Norgga uniovdnaáiggi loahpas*. Dieđut 1, 2008. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla.
- 2009a: Toponymic Silence and Sámi Place Names during the Growth of the Norwegian Nation State. – Lawrence Berg – Jani Vuolteenaho (doaim.), *Critical Toponymies. The Contested Politics of Place Naming* s. 253–266. Surrey – Burlington: Ashgate.
- 2009b: Renaming Indigenous Toponymy in Official Use in the Light of Contact Onomastic Theories. – *Proceedings of the 23rd International Congress of Onomastic Sciences* s. 492–500. Toronto: York University.
- 2010: The Power of Administration in the Official Recognition of Indigenous Place Names in the Nordic Countries. Trends in Toponymy 4. Edinburgh: University of Edinburgh. Almmustahttojuvome.
- HODGES, FLAVIA 2007: Language Planning and Placenames in Australia. – *Current Issues in Language Planning* 8, 3/ 2007 s. 383–403.
- HÄKLI, JOUNI 2002: Mapping the historical sense of Finland. – *Fennia* 180, 1–2 s. 75–81.

- JACOB, CHRISTIAN 2006: *The Sovereign Map. Theoretical Approaches in Cartography throughout History*. Chicago – London: The University of Chicago Press.
- JOHNSTON, R. J. – GREGORY, DEREK – PRATT, GERALDINE – WATTS, MICHAEL 2000: *The Dictionary of Human Geography*. 4th edition. Malden – Oxford – Victoria: Blackwell Publishing.
- KOSONEN, KATARIINA 2000: *Kartta ja kansakunta. Suomalainen lehdistökartografia sortovuosien protesteista Suur-Suomen kuviin 1899–1942*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 793. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KOSTANSKI, LAURA – CLARK, IAN D. 2009: Reviving old Indigenous names for new purposes. – Harold Koch – Luise Hercus (doaim.), *Aboriginal Placenames. Naming and Re-Naming the Australian Landscape* s. 189–206. Aboriginal History Monograph 19. Canberra: ANU E Press and Aboriginal History Incorporated.
- MCKINNON, MALCOLM 2009: *Place names. Te Ara - the Encyclopedia of New Zealand*. – <http://www.TeAra.govt.nz/en/place-names>. Updated 27.11.2009.
- MILLER, ROBERT J. 2008: *Native America, Discovered and Conquered. Thomas Jefferson, Lewis and Clark, and Manifest Destiny*. Lincoln and London: University of Nebraska Press.
- MONMONIER, MARK 1995: *Drawing the Line. Tales of Maps and Cartocontroversy*. New York: Henry Holt and Company.
- OSKAL, NILS 2003: Samisk offentlighet og demokrati på norsk. – Bjørn Bjerkli – Per Selle (doaim.), *Samer, makt og demokrati. Sametinget og den nye samiske offentligheten* s. 318–337. Oslo: Gyldendal.
- PAASI, ANSSI 1996a: *Territories, Boundaries and Consciousness. The Changing Geographies of the Finnish-Russian Border*. Belhaven Studies in Political Geography. New York: John Whiles & Sons.
- 1996b: Inclusion, exclusion and territorial identities. – *Nordisk samhällsgeografisk tidsskrift* 23 s. 3–17.
- RYGH, OLUF 1924: *Norske gaardnavne. Navne paa matrikulerede jordeiendomme i Finmarkens Amt*. Udgivne med tilføiede forklaringer af J. Qvigstad og Magnus Olsen. Attende bind. Kristiania: W. C. Fabritius & Sønner.
- SCHWARTZ, SEYMOUR I. 2003: *The Mismatching of America*. Rochester – Woodbridge: The University of Rochester Press.
- SHOHAMY, ELANA 2006: *Language Policy. Hidden Agendas and New Approaches*. London: Routledge.
- SHORT, JOHN RENNIE 2009: *Cartographic Encounters. Indigenous Peoples and the Exploration of the New World*. London: Reaction Books.

- SMITH, ANGÈLE 2003: Landscape representation. Place and identity in nineteenth-century ordnance survey maps of Ireland. – Pamela J. Steward – Andrew Strathern (doaim.), *Landscape, Memory and History. Anthropological Perspectives* s. 71–88. London – Sterling, Virginia: Pluto Press.
- SMITH, LINDA TUHIWAI 2004 (1999): *Decolonizing Methodologies. Research and Indigenous Peoples*. London: Zed Books.
- TAYLOR, CHARLES 1985: *Human Agency and Language*. Philosophical papers 1. Cambridge: Cambridge Press.
- TODOROV, TZVETAN 1984 (1982): *The Conquest of America*. New York: HarperPerennial.
- TURNBULL, DAVID 1993 (1989): *Maps are Territories. Science is an Atlas*. A portfolio of exhibits. Victoria: The University of Chicago Press.
- WARHUS, MARK 1997: *Another America. Native American Maps and the History of Our Land*. New York: St. Martin's Press.
- WHITFIELD, PETER 1998: *New Found Lands. Maps in the History of Exploration*. New York: Routledge.
- YAZZIE, ROBERT 2000: Indigenous Peoples and Postcolonial Colonialism. – Marie Battiste (doaim.), *Reclaiming Indigenous Voice and Vision* s. 39–49. Vancouver – Toronto: UBCPress.

Sami Place Names, Power Relations and Representation

A representation is a set of practices by which meanings are constituted and communicated. Representations not only reflect reality, but they help to constitute reality. Hence the representation is often deliberately built up or constructed to give a socially and politically defined image of the society. The crucial question is who has the power of building up, deciding and keeping the representation. Historically, Western eurocentric representations connected to colonial power relations and also to strong nation states have mostly imposed the power relations and affected image and understanding of the world.

In my paper, I will discuss how indigenous place names have historically been treated in forming a deliberate representation. Colonial naming and renaming practices in indigenous areas are defined as toponymic colonialism by late J. B. Harley (2001: 181). As shown in this paper, the similar renaming practices can also be found in the Western nation states when deliberately suppressing indigenous toponymy during the nation building process. The history of Norwegian toponymic policy is used as an example of processes of toponymic colonialism in a Western nation state. The paper will exemplify strategies of silencing and subjugation of indigenous place names which are used to construct and to keep the representation.

The historical legacy of the toponymic colonialism still affects especially the current linguistic landscape in many indigenous areas. A long-standing use of only majority toponymy and silencing indigenous names, especially settlement names such as village and town names in signing, have significantly strengthened the monolingual representation which has been built up during a long time. Hence, the current decolonization process in aiming to an equal multilingual use of toponymy in official contexts, still meets harsh opposing which keeps the status quo of the present representation. This shows that the toponymic colonialism is not just a historical phenomenon but rather has changed to toponymic neocolonialism in the contemporary situation.

KAISA RAUTIO HELANDER

kaisa-rautio.helander@samiskhs.no

Sámi University College

Norgga sámpolitiikka molsašupmi ođđa áiggis

JOHAN KLEMET HÆTTA KALSTAD

Sámi allaskuvla

Láidehus

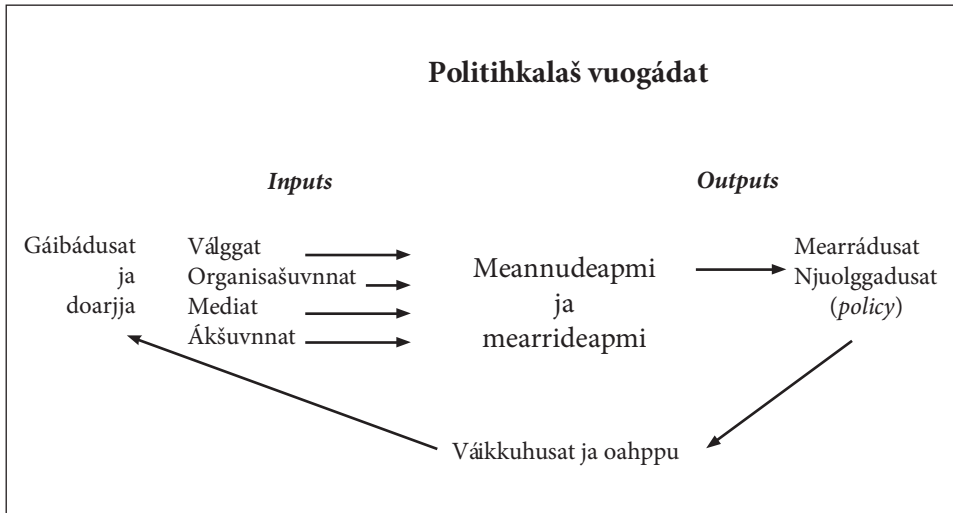
Sámpolitiikka lea leamaš girjái áiggiid čađa, ja olbmot dovdet das muhtun osiid dahje earenoamážit dáruiduhttináigodaga. Okta oassi dán álbmotmáhtus lea aŋkke ahte Norgga dáruiduhttinpolitiikka sámeálbmoga ektui livččii rievdan easka Alta-stuimmiiguin. Politiikka baicca rievdagodii dađistaga nuppi máilmmisoađi rájes (Boyesen 1961; Mákká Regnor 2005). Ulbmilin dáinna artihkkaliin lea háhkat ođđa dieđuid vuodul oppalaš ipmárdusa das mo Norgga sámpolitiikka lea molsašuvvan dáruiduhttimis sámevuoda seailuheapmái.

Vuosttaš álggahallamat doarjut sámeáššiid dagahe dárbbu guorahallat sámpolitiikka vuodu ja eiseválddit mihte čielggadit prinsihpalaš gažaldagaid vuoddoainnu hárrái. Dan várás nammaduvvui Sámekomitea 1956:s. (Evtuhallan 1961: 1–2.)

Maŋŋil go Sámekomitea lei ovddidan čielggadeamis, dat sáddejuvvui gulaskudamii fylkkaide ja suohkaniidda Davvi-Norggas, sámi organisašuvnnaide ja earáide geaidda sámeáššit guske earenoamážit. Muhtun guovlluin bohciidedje vuosteháhku ja politiikkalaš nákkut dan geažil ahte árvaledje molsut sámpolitiikka prinsihpalaš vuodu. Áššemeannudeapmi maŋŋonii ja manai gosii čieža jagi dan rájes go Sámekomitea lei nammaduvvon dassáži go lávdegotti čielggadeapmi meannuduvvui loahpalaččat. Muhto ráđđehus ovddidii Sámekomitea árvalusa Sturradikki loahpalaš meannudeapmái.

Harald Eidheim (1971: 38–49) lea dutkan sámpolitiikka ilbmama ja son lea gohčodan 1940-jagiid loahpas johtui biddjon organiserejuvvon álggahallamiid sámelihkadussan. Vigdis Stordahl (1998) lea joatkán Eidheim barggu ja sus lea guovddážiis Kárašjoga báikegotti sámelihkadus. Henry Minde (2003) lea ovttahtán sámpolitiikka rievdamiid Alta-ákšuvnnain. Per Otnes (1970) ja Else Grete Broderstad (2003: 152–174) leaba dutkan sámeorganisašuvnnaid oassálastima Norgga politiikkii.

Čuolbma dan artihkkalis lea manne almmolaš sámpolitiikka vuoddoaidnu molsašuvai bistevaččat Norggas ođđa áiggis. Ođđa áigin lean gohčodan áiggi 1945:a

Govus. Politihkalaš vuogádat (Østerud 1996; Kalstad 2010).

rájes ja sáme politihka molsuma mun lean dutkan dilis mii čuožžilii sáme politihka álggahallamiiguin ođđa áiggi.

Mun lean válljen politihkalaš vuogádatteoriija dutkan várás mot sámelihkadus ja politihkkarat váikkuhe meannudeapmái sáme politihka molsuma áiggi. Politihkalaš vuogádat lea struktuvra mii čájuhuvvo kássan masa álbmogis mannet gáibádusat ja doarjja (*inputs*), ja bohtet nuppe beali olggos mearrádušat ja njuolggadusat (*outputs*). (Østerud 1996: 36.) Politihkalaš vuogádagas lea mearrideapmi guovddaš oassin ja dohko leat gujit (dárogiillii *kanaler*) maid bokte gižžudeaddjit geahččalit gilvit oainnuideaset ja dainna lágiin váikkuhit eiseválddiid mearrádušaide (Hanssen et al. 2010: 27).

Politihkkárat geavahit válgaguji ja organisašuvnnaid ovddasteaddjit fas organisašunguji. Dán guovtti joavkkus lea goabatlágan fápmovuoddu. Politihkkáriin leat fápmun válggaid jienat ja organisašunovddasteddjiin leat resurssat maid sii fáallet eiseválddiide. Stein Rokkanis (1987: 202–215) lea muhtun dajaldat ahte válgajienain lea lohku, muhto resurssat mearridit. Son čujuhii dainna organisašuvnnaid ovddasteddjiid ja válljejuvnon politihkkáriid gaskasaš gilvui ja fámostallamii.

Mu dutkan gullá hermeneuhtalaš dutkanárbevrrui mas ipmárdus lea metodologalaš prinsihppan ja aktevrraid áigumušat leat epistemologiija vuoddu. Aktevrrat leat sámeáššiid ovddasteaddjit sámelihkadus ja politihkkárat. Mun lean čilgen struktuvrraid maid ektui aktevrrat doibmet. Dutkandieđuid mun hágan ja guoraha-

lan kvalitatiiva metodaiguin ja hermeneuhtalaš metodologiiija lea mus reaidun olahan várás oppalaš ipmárdusa. (Kalstad 1999: 79–86; Guneriussen 1996: 127).

Sámepolitihka molsun lea *case* ja oasis molsuma meannudanproseassas leat dán *case* ovttagat (Johannessen et al. 2010: 85–88). Vuosttaš oasis proseassas lea Sáme-komitea nammadeapmi ja danin dat lea vuosttaš *case*-ovttadat. Sáme-komitea evttohusat 1959:s leat nubbi oasis proseassas ja dat lea ge nubbi *case*-ovttadat. Goalmmát ovttadat lea gulahallan mas boahá ovdan doarjja ja vuosteháhku molsut almmolaš sámepolitihka. Njealját ovttadat lea go ášši giedahallo ráđdehusas ja Stuorradikkis.

Politihkalaš vuogádat strukturere sámepolitihka meannudanproseassa dilis, ja ovttagat leat dás goallostuvvon ráidun. Árvvut ovttagain váikkuhit *case* árvui mii cealká loahpalaš bohtosa. Dán *case* guokte árvvu leat sámepolitihka molsun dahje molsunárvalusa hilgun.

Dieđuid lean háhkan mángga vuohká. Oassin leat almmolaš čielggadeamit, stuorradiggedieđáhusat, stuorradiggedokumeanttat ja almmolaš orgánaid ja organisašuvnnaid mearrádušat. Vurkejuvvon dieđuid lean háhkan Sámi Arkiivvas ja Stuorradikki arkiivvas.

Lean juovlamánus 2010 gitta guovvamánui 2011 ožžon njuolggodieđuid ságestallamiid bokte Edel Hætta Eriksenis (Lemet Edel (LE)), Hans Nergårdas (HN) ja Hjalmar Pavelis (HP). Hans Guttormas (HG) lean seamma áigodagas ožžon muhtun dieđuid. Loahpageahčen barggu lean jearahallan Anders Nordsletta (AN). HP ja HG leaba leamaš njunnošis jodiheame sámelihkadusa Oslos 1950–60-jagiin. Lemet Edel, Hans Nergård ja Anders Nordsletta leat leamaš ovddasteaddjin váldosámeguovluin Finnmákkus.

Álggahallamat molsut sámepolitihka 1947–1956

Dáruiduhttin lei Norggas politihkalaš ulbmilin gaskamuttus 1800-jagiid, ja dan vuodul lei sámegiella gildon skuvllas ja girkus 1880 rájes. Kárášjoga ja Guovdageainnu suohkaniin sáhtii ankke skuvlastivra mearridit ahte sámegiell skuvlagirjiid oážžu geavahit dárogiel girjiid lassin. Risttalašvuoda oahpu lei lohpi doaimmahit sámegilii nu guhka go eará ii lean mearriduvvon. (Innstilling 1959: 16.) Seammás lei dáža kultuvra vuoruhuvvon ja dan dilis ipmirduvvui sámegiella ja kultuvra hehttehussan olbmuide. Ovdal dáruiduhttima eiseválddit ledje muhtun áiggiid buorebut sámegiella ja kultuvrra ektui. (Mákká Regnor 1993; Solbakk 1997: 144).

Vuosttaš lávkin ođđa sámpolitiikka álggahallamis lei Girko- ja oahpahusdepar-temeantta *Skuvllaid báldalastinlávdegoddi*¹ mii cegejuvvui 1947:s ja lei buot dási skuvllaid várás olles riikkas. Ekspedišuvdnaohavda Einar Boyesen jođihii lávdegotti ja dan lahttun leigga earret earáid Finnmárkku skuvladirektevra Lyder Aarseth ja Deanu oahpaheaddji Per Fokstad (LE).

Lávdegotti bargun lei ovddidit oahppoássiid buot skuvladašiin, muhto ii meannu-dit prinsihpalaš vuodđogažaldagaid, ja 1948:s ovddidii lávdegoddi evttohusaid sámi oahpaha várás. Dan barggu olis boahán Margrethe Wiig guovttegielat ABC 1951:s lei vuosttaš sámeiel girji Norggas ođđa áiggis. (Boyesen 1961: 30–31.) Mañnil bohte eanet girjjit ja earret eará lohkanirjjit sáme- ja dárogillii (LE).

Lávdegoddi evttohii ásahit Romssa oahpaheaddjiskuvlii sámegeiela oahpaheami ja Sápmaí ruovttufidnoskuvlla sámiide², sierra sámi álbmotallaskuvlla jnv. Davvi-sámegeiella oáččui ođđa čállinvuogi Norggas ja Ruotas lávdegotti barggaid olis. (Boyesen 1961: 30–31; Innstilling 1959: 16–17). Sámi skuvlajodiheaddjit ledje duhtavaččat lávdegotti bargui (LE).

Sámegeiella šattai maiddá radiogiellan go NRK álggahii sáddagiid sámegeillii 1946:s. Sámi áviissat leat ilbman ja jávkan. *Ságat* álggahuvvui Čáhcesullos 1956:s. Ángiris Heandarát Hánsa (Hans J. Henriksen) lei dalle ge ovddideame sámi áššiid ja soai Thor Frettein doaimmaheigga bláđi álgojagiid. Ráđdehus ja Stuorradiggi mear-riedje stádbušehttii ruhtadoarjaga *Ságat-bláđi* várás (St.diedáhus nr. 21: 48).

Norgga Boazosápmelaččaid Riikkasearvi (NBR) cegejuvvui 1948:s Romssas (Berg 1997: 34–37) ja seamma jagi áshuvvui Sámiid Sær`vi Oslos. Searvvi ledje ása-heame sámi olbmot guđet ledje fárren dan guvlui. Muhtun studeanttat geat mañnil šadde servodatberošteaddjit, ledje fárus. (Otnes 1970: 174.) Sis lei ulbmilin oáččuhit sámiid servviid sámi guovlluide (HG). Sámiid Sær`vi Oslos oáččui váttisvuodaid go miellahttolohku njiedjagođii moadde jagi mañnil álgaheami ja danin searvi riev-daduvvui riikkasearvin 1951:s. Dán ođđa searvá besse miellahttun earát ge go sámi olbmot ja searvi oáččui nama Sámi Sær`vi – Samisk Selskap. (Sámiid Sær`vi čála goavvemánu 1951; Njuolggadusat 17.11.1951.) Mákká Regnor (2005: 47–51) lea dáža miellahtuid gohčodan sámeustibin.

1950-jagiin sámi organisašuvnnat álggahedje ovttasbarggu Davviriikkaid gaska-ka, ja 1953:s Sámi Sær`vi Norggas, Same-Ätnam Ruotas ja Sami Čuvgetusearvi

1 Dárogillii lei namma *Samordningsnemnda for skoleverket*.

2 Skuvla áshuvvui Guovdageidnui 1952:s ja lea otná Sámi joatkkaskuvla ja boazodoalloskuvla.

Suomas ordnejedje vuosttaš davviriikkalaš sámekonferánssa Johkamohkis. Njunuš olbmot barggus ledje Israel Ruong, Asbjørn Nesheim ja Karl Nickul. Konferánssa guovddášáššin šattai láchit vuodu ovttasbargoorgána ásaheapmái. (Hill MCMLX: 11–22). Nubbi sámekonferánssa dollui Kárášjogas 1956:s ja doppe ásahuvvui Davviriikkaid Sámiráđđi ovttasbarggu várás sámi áššiin Norggas, Ruotas ja Suomas (Hill MCMLX: 102–104).

Áidna almmolaš orgána sámi áššiid várás ovdal jagi 1964 lei Finnmárkku sámi ráđđi maid fylkkamánni Dag Tønder lei evttohan fylkkadikki nammadit. Fylkkadiggi nammadii vihtta olbmo Finnmárkku sámi ráđđái 1953:s. Sámi suohkanat Guovdageaidnu, Kárášjohka ja Buolbmát evttohe guhtege ovta miellahtu. Vurdojuvvui ahte ráđđi lea aktiiva ja evttoha doaimmaid fylkkamánái. (Innstilling 1959: 38.)

Sámepolitihkalaš vuodu čielggadit – Sámekomitea 1956

Sámi organisašuvnnat ledje juo álgogeahčen 1900-logu gáibidan eiseválddiid almmolaččat guoddit dáruiduhttinpolitihka (Mákká Regnor 2005: 46; Solbakk 1997: 169) ja Sámi Sær`vi bijai dáruiduhttima heaittiheami váldogáibádussan 1950-jagiin (HP; Otnes 1970: 185).

Eiseválddit mihte gáibádussii ja 1956:s ceggejuvvui sierra lávdegoddi čielggadit sámi gažaldagaid. Lea dábálaš gohčodit čielggadanlávdegotti *Sámekomitean* ja nu mun ge dagan. Lávdegotti ovdaolmmožin šattai dr.philos. Asbjørn Nesheim. Son lei Sámi Searvvi stivralahttu ja ovddeš ovdaolmmoš (Nesheim 1961: 157; Mákká Regnor 2005: 49).

Sihke Sámi Searvvi odđa ovdaolmmoš Gutorm Gjessing ja Norgga Boazosápmelaččaid Riikkasearvvi (NBR) ovdaolmmoš Paul Danielsen šattaiga miellahtun. NBR:a bealis leat namuhan ahte sin ovdaolmmoš lahtun mearkašii dan ahte sin organisašuvdna lei de dohkkehuvvon eiseválddiid bealis (Berg 1997: 75). Muđui ledje miellahtun Finnmárkku sámi ráđi ovdaolmmoš Per Fokstad, Guovdageainnu sátnedođiheadđi Arvid Dahl, Kárášjoga sátnedođiheadđi L. Lind Meløy ja Porsángxgu sátnedođiheadđi Hans Opstad. Gávccát miellahttu lei Nordlándda sámeváldi Peder Hagen. (Innstilling 1959: 5.)

Lávdegotti mandáhta lei meroštallon ná: «Komitea gal`gá čielggadit prinsippalaš beliid dain servudatgažaldagain mat gullet sábmelažžaide, ja áv`dánbiddjat

konkretalaš ár`valusaid ekonomalaš ja kulturalaš lágán lágádusaid birra, dakkan dit-tii sábmelažžaide vejulažžan gággusmat`tit iežaset ja mávtain læt doaimas servodaga siste.» (Evtuhallan 1961: 2.)

Lávdegoddi loahpahii barggus 1959:s ja lei de evttohan odđa prinsihpalaš vuodu eiseválddiid sámepolitihkkii.

Sámekomitea evttohusat 1959

Lávdegoddi álggahii čielggadanbarggus meroštallamiin gii lea sápmelaš, ja de čilge ahte sápmelaš lea juohkehaš geas lea sámegeiella eatnigiellan ja/dahje guhte ieš lohká iežas sápmelažžan.

Lávdegottis lei hástalussan gávdnat «luodda ja juk'sanmæri eiseváldiid politik`kii sábmelažžaid guov`do, mii sattášii sábmelaš minoritetta giev`rodit ekonomalažžat, sosiálalažžat ja kulturalažžat» (Evtuhallan 1961: 3). Ovtadásatvuohtha dárú- ja eami-álmot gaskka birgenlági, kultuvrra ja sosiála diliid dáfus lei lávdegottis dehálaš mihttu, ja oassin mihtus lei sápmelaččaid «bajidit dássálagaid ærrásiiguin nor`galaš ál`bmugis» (Evtuhallan 1961: 6). Lávdegotti vuodđoipmárdus lea leamaš ahte vuolg-gasadji ja mihttu berre leat mánggakultuvrralaš servodat dahje pluralisma mii lei dieid áiggiid doaba.

Lávdegottis ledje evttohusat kultuvrra, ealáhusaid, johtolaga, dearvvašvuoda ja viessodilálašvuoda hárrái. Evttohusa oktavuodas namuhuvvui ahte ii leat doarvái nannet dušše vuodđoealáhusaid nugo vuotnabivddu, eanan- ja boazodoalu, muhto fertejit áshuvvot industriija ja gávppálaš (kommersiála) ealáhusvejolašvuodat.

Seammás deattuhii lávdegoddi ahte «Ii guttege dain gažaldagain sáttte gæččaduvvut åk`tunassii, sivas das gå dat buot læt sagga ladjalagaid» (Evtuhallan 1961: 3). Lávdegoddi dieinna lágiin čalmmustahtii mot sámevuohtha lea oppalaš ja sihke birgenláhki, giella ja kultuvra leat oassin sámevuodas. Deattuhuvvui ahte barggu ulbmilin lea gievrudit sámi álbmoga oppalaččat, ja danin ipmirduvvui álbmot-solidaritehta vuodđodoaban nannen várás sámi servodaga. Lávdegoddi lasihii velá ahte ii boazodoalu ge leat vejolaš sierranassii guorahallat nu ahte dat lea sirrejuvvon dálon-sápmelaččaid áššiin, jus fal áigumuš lea «juk`sat åb`balåkkái sábmelaš minori-tetta giev`rodæmi» (Evtuhallan 1961: 3–8).

Vuodđoainnustis lávdegoddi deattuhii giella saji sámekultuvrras vaikko celk-kii seammás ahte giella ii leat sápmelaččaid áidna dovdomearka. Sealluhan várás

sámevuoda árvalii lávdegoddi nannet giela golmma oasis servodatdoaimmain ja dat ledje oahpaheapmi skuvllain, friddja čuvgehus ja hálddahus (Evtuhallan 1961: 12).

Vuodđun skuvlla ja oahpuid hárrái celkkii lávdegoddi ahte juohke mánás lea «álmušlaš vuoi`gatvuotta oaz`žot vuostaš oappahumi su iežas ædnigillii.» (Evtuhallan 1961: 53).

Sáme giela nannema várás lávdegoddi evttohii ása hit Sis-Finnmárkku oktasaš sáme guovllun ja gos vuodđun livččii sáme giella seamma árvvus go dárogiella ja nu maid almmolaččat. Lávdegotti vuodđoipmárdus lei nannet ovttaskas olbmogiellavuoigatvuodaid guovllu (*territorium*) vuodul, ja sámevuoda dáfus nannet giela guovlluin gos servodat ollásii geavaha sáme giela.

Lávdegoddi evttohii ása hit sámi joatkka oahpuid sámi guovlluide ja dainna lágiin nannet joatkkaskuvlaoahppofálaldagaid Sis-Finnmárkku. Guovdageainnus lei juo fidnoskuvla, Deanus lei eanandoalloskuvla, Leavnnjas ges lei duddjonfidnoskuvla nissonolbmuide ja Sámemiššuvnnas leai álbmotallaskuvla Kárášjogas. Lávdegoddi árvalii sierra sámi nuoraidskuvlla (9-jagi vuodđoskuvla) ja gymnása Kárášjohkii. (Evtuhallan 1961: 55.)

Finnmárkku sámi ráđđi lei gieđahallan jurdaga ása hit davviriikkalaš sámi instituhta dahje akademii ja Per Fokstad ovddidii jurdaga áššin. Lávdegoddi doarjjui jurdaga ja deattuhii ahte diekkár ása hus nannešii sáme álbmoga iešluohttamuša ja attášii árvvu sámi kultuvrii. Kulturduktamat ja doaimmat ledje váldoággan Sáme komitea árvalusas Sámi Instituhta ása heami hárrái. «Stuoremus juk`san-ái`gomuššan gal`gá læt dat, atte sábmelažžat ieža miellasuvvet læt miel`de bar`gat sin iežas et vuoijalaš frid`djandak`kujumi ala ja mávtiduvvet kultuvralaš bargoide, ...» (Evtuhallan 1961: 66). Sámi Instituhta ceggejuvvui ja doaimmagodii Guovdageainnus 1973:s sámi kultur- ja dutkanásahussan (Kalstad 2005: 37–40).

Lávdegotti oaidnu vuoi gatvuodaid dáfus lei giddejuvvon ovttdásatvuoda prinsihpii nu ahte buot olbmui Norgga riikkas galget leat seamma vuoi gat- ja geatnegasvuodat. Lávdegoddi datte muittuhii ahte ovttalá gan vuoi gatvuodat sápmelaččaid ja dárogielat olbmuid gaskkas eai dárbaš máksit ja mearkkašit «jur sæmmá gá sæmmálá gan vuoi`gatvuodat...» (Evtuhallan 1961: 16).

Lávdegoddi evttohii sierra struktuvrraid ja lágádusaid nannen várás sámi álbmoga dili riikkas. Dakkár struktuvran doibmet almmolaš lágat ja orgánat politihkas ja hálddahusas. Dan vuodul lávdegoddi evttohii ása hit Norgga Sámeráđi ráđdeaddi orgánan. Evttohus lei ahte ráđis leat čieža miellahtu várrelahtuiguin maid fylkka-

mánnit evttohit. Ráđđi berre beassat gieđahallat buot sámi áššiid maid ieš gávnnaha relevántan sámi álbmogii.

Sámekomitea čielggadeamis ledje guokte unnitlogu cealkámuša. Vuosttaš cealkámuša ovddideigga Gutorm Gjessing ja Per Fokstad sámekantuvrra hárrái Norgga guovddáš hálddahussii (Evttuhallan 1961: 23).

Nuppi unnitlogu cealkámuša ovddidii Hans Opstad boazodoalu hárrái gos son árvalii rievdadit boazodoallohálddašeami oassin eanandoallohálddahusas ja oanidit guhkes johtolagaid nu ahte ásahuvvojit eanet birrajagiorohagat Finnmarkui (Evttuhallan 1961: 34–37).

Per Otnes (1970: 186–188) navdá 1959 vuotojahkin. Son čállá ahte lagamus áiggiid maŋŋil go Sámekomitea lei nammaduvvon bargojuvvui garrasit ovddidit áššiid ja 1959:s orro buot stuora plánat lihkostuvvame.

Doarjja ja vuosteháhku molsut almmolaš sámepolitihka 1960–1962

Go ráđdehus oaččui Sámekomitea čielggadusa, de ráhkkanišgođii ovddidit dan stuorradiggeáššin. Oassi ráhkkaneamis lei gullat suohkaniid, fylkkaid, eará guoskevaš eiseválddiid ja organisašuvnnaid oainnuid komitea čielggadeamis ja evttohusain. Gulahallan válddii áiggi ja easka álggus 1962:s oaččui departemeanta maŋemus cealkámušaid.

Guovdageainnu suohkanstivra dohkkehii komitea vuodđooainnu ja giittii maid stádaeiseválddiid go Sámekomitea lei nammaduvvon. Suohkanstivra deattuhii ahte lei ipmirdan lávdegotti nu ahte ii lean ulbmilin sirret sámi álbmoga, muhto baicca addit sápmelaččaide vejolašvuoda searvat váldoservodahkii ovtadásat laht-tun. Suohkanstivra maid čujuhii ahte suohkana skuvlastivra lei ovdagihtii dorjon Sámekomitea vuodđooainnu. Seammás lei skuvlastivra čujuhan ahte Sámekomitea lea deattuhan giellaváttisvuodaid ja de orrot eará váttisvuodát skuvllas ožžon un-nit beroštumi. Skuvlastivra namuhii ahte mánáid ruovttodilli orro hehtteme mánáid oahppama. Skuvlastivra namuhii ahte dušše hui moattis skuvlamánáin ohppet lohkat vuosttaš skuvlajagi. Skuvlastivra evttohii buoridit skuvlla earret eará oahpaheami organiserema bokte. (Suohkanstivraášši 25/62.)

Buolbmága gielda³ giedáhalai ášši nuppes giđđat 1962 ja de doarjjui Sámekomitea vuodđooainnuid seammás go lasihasttii ahte gielddastivra lea ipmirdan ahte lávdegotti oaivil ii leat leamaš sirret sámiiid válđoálbmogis. Sámeapolitihka ulbmil berre leat oaččuhit sámeálbmoga máhtu ja čehppodaga dáfus seamma dássái go riikka álbmot muđui ge. Gielddastivra čujuhii ahte gierdavašvuohta ja ipmárdus olbmuid gaskkas lea dehálaš servodagas ja dat guoská sihke sámii ja dárui álbmogii. Gielddastivra maid namuhii sámeagiela sáji girkomeanuin ja ahte sámii árbevieruid ja kulturmuituid suodjaleapmi berre oažžut doarjaga. (St.diedáhus nr. 21: 35.)

Muđui eanas guovlluin Finnmárkkus ja Davvi-Norggas lei vuosteháhku. Muhun guovlluin ledje Sámekomitea árvalusat riidofáddán, ja Lydolf Lind Meløy (1984) gohčodii dáhpáhusaid Kárášjogas 1960-jagiin riidun. Dáhpáhusat begge viidát, muhto ii lean dan dihte riidodilli. Servodagas ii vuhtton earenoamáš riidu Sámekomitea geažil, ja olbmot hálddaše sin beaivválaš eallima nugo juo ovdal ge. Olbmuid gaskavuodát doibme almmá earenoamáš riiduid haga. Danin lea dárui deattuhit ahte Meløy muitalus lea politihkalaš dili birra gielddas ja eandalii Kárášjoga márkkanis. Seammás berre ipmirduvvot ahte politihkalaš riidut eai nákcen báidnit báikkálaš servodaga. Olbmuiin baicca ledje politihkalaš oaivilat ja sii čájehe daid politihkalaš oktavuodáin. (AN.)

Politiikkaččat lei álbmot guovtti lahkis ja nu ledje Sámekomitea bealušteddjiid ja vuostálastiid joavkkut. Bealušteaddjit dorjo lávdegotti árvalusaid suodjalit sámeagiela sealluhan várás sámevuoda. Vuostálastit hilgo lávdegotti vuodđooainnu. Sii ákkastalle ahte sámeagiella bohtá leat hehttehussan mánáid oahppamii skuvllas ja danin sii bohtet bázahallat eará mánáin riikkas. Vuostálastit vuoruhe ovdáneami birgenlági dáfus. Sii oaivvilde seammás ahte sápmelaččat jokset ovttađasatvuoda eará riikkaássiiguin ekonomalaš ja sosiála ovdáneamiin. (Meløy 1984.)

Gielddastivrra eanetlogu evttohusa ovddidii Thorleif Balto, ja sus lei seamma evttohus go maid Ovllat Pjera Ole Jensa (Ole Jens Persen) lei ovddidan jagi ovdal gielddastivrras. Roncen Ándde (Anders S. Utsi), guhte gulai eanetlohkui, evttohii gielddastivrras manjidi ášši, muhto evttohus oaččui dušše evttoheaddji jiena. Gielddastivra mearridii hilgut Sámekomitea árvalusaid sámeagiela ja kultuvrra hárrái sihke skuvllas ja servodagas muđui. Gielddastivra dohkkehii lávdegotti evttohusaid ealáhusaid, johtolaga ja dearvvašvuoda dili hárrái. (Gielddastivraášši 329/61.)

3 Buolbmága gielda lea dál oassi Deanu gielddas.

Seammás čujuhii gielddastivra ahte Kárášjoga skuvlastivra lei mearridan 1949:s ja 1957:s ahte sámegeiella ii galgan oahpahuvvot skuvllas, muhto sáhtii gal dohkkehuvvot veahkkegiellan oahpaheamis. Oassin dies lei ahte njuolggadus beaiváduvvon 18.4.1898 galggai bisuhuvvot fámus ja dan mielde lei sámegeiella dohkkehuvvon veahkkegiellan oahpaheamis. Gielddastivra maid lasihii ahte jus soames váhnen sávvá oahpahusa Sámekomitea árvalusa mielde, de sáhtta ásaheuvvot sierra oahpahus sin mánáide. Gielddastivrras lei ovttain jienain eanetlohku, ja gielddastivrra mearrádus hállanii nuppe beallái go skuvlastivra ja ovdagoddi leigga mearridan. (Gielddastivraášši 329/61.)

Beassášresolušuvdna

Cuoŋománu 9. beavvi 1960:s čoahkkane lagabui čuođi olbmo Kárášjogas cealkin várás oainnuset Sámekomitea barggu vuostá. Sin cealkámuš lea gohčoduvvon Beassášresolušuvdnan. Sii vuostálaste sámegeiella skuvlaoahpahusa go balle ahte dat šaddá eará skuvlaoahpuid ovdii. Sii maid čujuhe Sámekomitea evttohusaide sámegeiella hárrái sámi váldoguovllus ja navde ahte lávdegoddi lei evttohan sámi reserváhta. Seammás sii čuoččuhe ahte evttohus ásaheuvvot sámi ráđi hálddašeami várás doalvu sierra sámi servodaga guvlui Sis-Finnmárkkus (St.dieđáhus nr. 21: 50).

Čoahkkinn lei vuostálastinčoahkkinn. Vuosttaš earenoamášvuotta čoahkkimis lei go ii lean oktage bovejuvvon dohko eai ge das lean lágideaddjit. Olbmot dušše ledje soabadan čoahkkannit čájehit vuostehágu Sámekomitea vuostá ja dat lei čoahkkima áidna ulbmil. Danin lei ákšuvdna jođus (Meløy 1984: 106–107). Dáhpáhus lea maid šaddan historjjálaš go lea vuosttaš politihkalaš miellačájehheapmi sápmelaččaid bealis, muhto ii fal dat áidna ja maŋemus. Álaheai-Guovdageain -eanu dulvadanplánaid vuostá ledje ákšuvnnat miellačájehemiiguin.

Ákšuvnnas ii livčče leamaš váikkuhus guovddáš eiseválddiide jus eai livčče leamaš eanet gaskaoamit go Beassášresolušuvdna. Danin lei nubbi oassi ákšuvnnas oážžut áviissaid doalvut sága vuostálastima birra Osloi. Áviissat čálle ge stuorrát resolušuvnna birra. Sámekomitea ovdalmoš šattai cuiggodit mot vuostálastit gilve boasttu dieđuid ja ipmárdusa lávdegotti árvalusaid birra (Dagbladet 1.3.1960). Dagbladet-áviissa doaimmaheaddji čálii oaivečálloš ahte olbmot geat eai dovdda Sámekomitea árvalusa, berrejit jurdilit ovdal dorjot Beassášresolušuvnna. Su ráva girkoministarii lei ahte ii váldit vuhtii Beassášresolušuvnna, muhto baicca gullat maid Per Hætta oaihvilda. (Dagbladet 26.4.1960.)

Hans J. Henriksen (1960) guhte lei mielde čoaikkimis, lea cuiggodan ahte doppe gilvoje boasttu dieđut Sámekomitea birra. Danin lei resolušuvdna diehtemeahttunvuoda ja boasttu ipmárdusa vuodul celkon. Son gohčodii Beassášresolušuvnna Hans Rønbecka ja su máhttájeddjiid bargun, mii álggahuvvui oassin válgagižžudemiid čakčat 1959:s. Per Hætta (1959) čálii mot Rønbeck geavahii boastut Bargiidbellodaga nama, go iskkai jávkadit sáme giela ja kultuvrra. Son lea duolbmame sámi olbmuid iešdovddu ja dainna lágiin očcodeame sin servodaga gaskkihin. Son lasihii ahte soaitá Rønbeck beassat vásihit ahte sápmelaččat eai leat geange doalvvuhangávvut.

Cuoŋománu loahpas 1960 lei muhtun áviissain guoktelogiovtta kárášjohkalačča čála mas sii dorjo Hans Rønbecka su servodatbargguid ovddas ja rávide su rehálaččat ovddidan Kárášjoga gieldda. Seammás sii ávžžuhe aviisa doaimmaheddjiid várrogasvuhtii, go prentejit čállagiid sin gili birra (Dagbladet 29.4.1960). Dagblad' doaimmaheaddji vástidii seammá sajes áviissas ahte Rønbecka bargovuogit Beassášresolušuvnna hárrái eai oro leamaš dušše rehálaččat.

Muhtun váikkuhus lei ahte guovvamánu 1961 finadii oahpahusministtar Helge Sivertsen Kárášjogas. Ulbmil mátkkiin ministara bealis lei ieš beassat gullat maid sámi álbmot oaihvildii Sámekomitea evttohusaid hárrái. Son čoaikkinsttii moadde beaivvi gieldda eiseválddiiguin, servviiguin ja deaivvai olmui muđuige. Go Bargiidbellodat doalai čoaikkima ministariin, ledje ollu olbmot searvan ja čoaikkinatnja dievai. Čoaikkinn doarjjui Beassášresolušuvnna oainnuid.

Ministtar maid searvvai rabas álbmotčoaikkimii maid sátnejođiheadđji jođihii. Maiddái dan čoaikkimis ledje ollu olbmot, dievva čoaikkinnanja. Ministtar dovddahii čoaikkimis iežas oainnu sáme giela hárrái skuvllas ja son deattuhii ahte lea dárbu oažžut sáme gielat oahpaheddjiid. (Meløy 1984: 123–124.)

Ráđđehus ja Stuorradiggi

Girko- ja oahpahusdepartemeanta ráhkkanahit Sámekomitea čielggadeami Stuorradiggái, ja ráđđehus dohkkehii skábmamánu 23. beaivvi 1963 stuorradiggedieđáhusa kultuvrralaš ja ekonomalaš doaimmaid birra earenoamážit sáme gielat álbmogii. Gohčodan dan dás namain *St.dieđáhus nr. 21*.

Stuorradikki meannudeamis čujuhan girko- ja oahpahuslávdegotti árvalusii kultuvrralaš ja ekonomalaš doaimmaid birra earenoamážit sáme gielat álbmogii (dobbelis teavsttas čujuhan dasa namain *St.lávdegotti árvalus nr. 196*). Ságastallamat

ja meannudeapmi Stuorradikki čoahkkimis miessemánu 27. beaivvi 1963:s lea ášši nr. 3 Stuorradikki protokollas (teavsttas čujuhan dasa namain *Stuorradiggi 1963*).

Departemeanta lei váldán atnui odđa doahpaga go čálii sámegeielat ja dárogielat norgalaččaid birra. Sámekomitea lei maid rahčan čilget *sápmelaš*-doahpaga (St. diedáhus nr. 21: 4).

Diedáhusa álgogeahčen muđui čilgejuvvo Sámekomitea vuodđooaidnu ja maid dat lea evttohan daid njuolggadusaid ja doaimmaid vuodđun mat livčče ávkin sápmelaččaide soabahan várás iežaset odđaáiggi servodahkii. Diedáhusas čuovvu vuodđooainnu manjis Kárásjoga beassášresolušuvdna ollislaččat. Lassin čujuhuvvo cealkagiidda mat leat doarjjan Sámekomitea vuodđooidnui. Daid fárus namuhuvvo Terje Wold sárdni Sámekonferánsas Gironis 1962:s mii lea maid St.diedáhusa nr. 21 mielddusin.

Departemeanta deattuha ovttađasatvuoda sihke ovttaskas olbmuid ja joavkkuid gaskka ja oaivvilda ahte oadjebasvuohta birgenlági ja sosiála dilis addá sámi álbmogii vejolašvuoda seailluhit kultuvrraset. Lea vuoruhuvvon mihttun oažžut sápmelaččaid ovttađasásazžan eará norgalaččaiguin. Stáda doaibma lea addit sámegeielat álbmogii vejolašvuoda seailluhit gielaset ja earenoamáš kultuvrraset. Sámekomitea lei cealkán ahte ovttalágán vuoigatvuođat buohkaide leat ulbmilin, muhto dat ii mearkkaš jur seamma go seammalágán vuoigatvuođat (Evtuhallan 1961: 20). Diet dajaldat ii leat geardduhuvvon stuorradiggediedáhusas.

Sámi mánáid hárrái skuvllas celko St.diedáhusas nr. 21 ahte lea dárbu sihke dábálaš ja sierra doaimmaide. Dábálaš doaimmat ožžot stuora berošteami ja earenoamážit deattuhuvvo ahte 9-jagi vuodđoskuvllain ožžot mánát sámi guovlluin ge seamma dási oahpu go eará guovlluin Norggas (St.diedáhus nr. 21). Áššejođiheaddji Harald Samuelsberg namuhii Stuorradikkis ahte Guovdageaidnu lei bázahallan go ii lean velá nákcen oažžut 9-jagi skuvlla. Son oaivvildii ahte stáda ferte váldit badjelasas plánema ja huksema. Erling Norvik deattuhii dasa lassin ahte olles Finnmárkkus lea Guovdageainnus eanemus dárbu buoridit skuvladili (*Stuoradiggi 1963: 3433–3435*). Guovdageidnui huksejuvvoje das manjil odđa skuvlavisttit ja 1966:s ášahuvvui 9-jagi skuvla.

Lassin dábálaš oahppofálaldagaide miedihuvvui ahte lea dárbu sierra doaimmaide sámegeiela várás ja ahte sámegeiella oažžu saji oahpaheamis, jus váhnemat välljejit dan (St.diedáhus nr. 21: 38). Vuodđooaidnun šattai ahte stáda doaibma lea ásahtit eavttuid suodjalan várás sámegeiela ja kultuvrra jus sámi álbmot ieš dan sávvá (St. diedáhus nr. 21: 2–4).

Lullisámiid dilálašvuoda várás ledje jullon moadde ášši, go buohkat ledje soahpan árvalit ođđa sámeskuvlla, ja 1968:s álggahuvvui Áarjel Saemiej Skuvle Snååsas (St. diedáhus nr. 21: 61). Ođđa skuvlla oktavuodas lei árvaluvvon lullisámi musea maid namuhedje Sámi šilljun (St.lávdegotti árvalus nr. 196: 495). Šilljun lei namuhuvvon go lei sáhka olgomusea birra. Šilju-namat lullisámi musea hárrái lea šaddan Saemien Sijten. (Stuorradiggi 1963: 3437.)

Lávdegotti evttohus ásaht Sis-Finnmárkku sámi váldoguvlun lei sivahallon, ja eanas vuostálastit oavvilde ahte evttohus dahká Sis-Finnmárkku reserváhtan. Ráđdehus ja Stuorradiggi eai čuvvon čielggadanlávdegotti evttohusa sámi váldoguvlun.

Sámi rivttiid hárrái čujuhuvvo stuorradiggediedáhusas ahte sápmelaččaid vuoigatvuodát leat váldon vuhtii lágain mat Norggas juo leat. Sámekomitea evttohus nammadit áššedovdilávdegotti mii čielggadivččii sámi vuoigatvuodagažaldagaid eananriggodagaid hálddašeami oktavuodas, ii leat namuhuvvon diedáhusas. Lávdegotti evttohus sámefoandda vuodđudeamis lea fárus, muhto departemeantta bealis ii celkojuvvo maid ráđdehus das oavvilda. (St.diedáhus nr. 21.)

Departemeanta oavvilda ahte lea ávkkálaš ásaht Norgga Sámeráđi ráđdeaddin guovddáš- ja guovllueiseválddiide ja árvala maid ahte ođđa ráđđi čadno guovddáš-hálddahussii ja nu oažžu lagasvuoda departemeanttaide (St.diedáhus nr. 21: 15). Sámekomitea lei evttohan ahte ráđdehus nammada ráđi lahtuid maŋŋil go fylkkamánnit leat evttohan. Stuorradiggi oavvildii ahte sámi organisašuvnnat berrejit evttohit ráđi lahtuid ja ahte čállingoddi berre biddjot Finnmarkui (St.lávdegotti árvalus nr. 196: 3430).

St.diedáhusas nr. 21 lea eahpečielggas makkár sadji sámegeielas lea skuvllas, ja de eandalii galgá go sámegeiella leat dušše veahkkin oahpahusas dássáži go sámegeielat mánát birgegohtet dárogielain vai berre go sámegeielas leat iežas sadji oahpahusas (St.diedáhus nr. 21: 4; St.diedáhus nr. 21: 37). Oppalaččat daddjon orru ráđdehus leamaš várrogas cealkámušaidisguin ja dan dihte orru ođđa politihka ulbmil maid leame eahpečielggas man muddui eiseválddit galge doarjut sámevuoda seailluheami. Ráđdehusa dadjanvuohki sáhtii boahán das go ministtar lei vásihan politihkalaš nákkuid Sámekomitea vuodđooainnu birra.

Sámegeiela saji hárrái celkkii Stuorradiggi ahte berre leat vejolaš oažžut oahpu sámegeielas. Sámegeielat mánáin berre leat riekti oažžut oahpu eatnigielasteaset sihke njálmmálaččat ja čálalaččat. Viidáseappot ahte nuoraidskuvllas ja gymnásas

berre leat vejolaš oahppat sámegeiela ođđadárogeiela sajis. Gymnásas berre maid leat dohkálaš ahte čadaha geatnegahtton bargguid váldogielas sámegeilli. (St.lávdegotti árvalus nr. 196: 491.)

Digaštallan

Ođđa politihkka earenoamážit unnitloguálbmogiid vuoigatvuodaid hárrái máilmmi dásis váikkuhii Norgga sámeopolitihkkii ođđa áiggis (Mákká Regnor 2005; Boyesen 1961: 9).

Davviriikkaid Sámiráđdi doaimmai riikkaid gaskka ja Harald Eidheim (1971: 45–49) namuha ahte Davviriikkaid Sámiráđdi nannii Sámelihkadusa. Eurohpás doaimmai uniovdna⁴ mii barggai ovddidit álbmotjoavkorivttiid ON:a olmmošriehtecealkámuša vuodul, ja Sámirádis lei lagas oktavuohta dainna uniovnain.

Dan politihkalaš vuogádaga ođasteamis maid Norgga ráđđehusat leat čadahán 1945 rájes, lea leamaš mihttun maiddái nannet gulahallan- ja ráđđádallanvugiid organisašuvnnaiguin, ja joatkevaš ságastallan organisašuvnnaiguin lea šaddan dábálaš Norgga politihkas. Muđui ge Bargiidbellodaga ovddasteaddjit leat leamaš fárus organisašuvnain ja sis lea árbevirolažžat lagas oktavuohta omd. vuodđoealáhus- ja bargomárkanorganisašuvnnaiguin. (Nordby 2004: 159–167). Dakkár árbevierru guovddášpolitihkkariid gaskavuodas lei ovdamunnin Sámelihkadussii go dat viggái fárrui politihkalaš vuogádahkii.

Sámeorganisašuvnain ii lean iešalddis stuora politihkalaš fápmu ii olmmošlogu iige jienastusloguid dáfus. Sámeorganisašuvnnaide lei baicca čoahkkanan máhttu oahppan olbmuid oassálastima bokte. Sámiid Searvi Oslos lei 1951´ álggus rievdaduvvon riikkasearvin mas buot sámi áššiid berošteaddjit besse leat fárus. Searvvis ledje muhtun jagiid birrasiid 200 miellahtu (Nesheim 1961: 158). Searvi lei dainna lágiin čohkken návccaid earenoamážit máhtu dáfus ja dan sáhte sii geahččalit jorgalit resursan. Eiseválddit dárbbashe máhtu go čadahišgohte ođđa politihka sámegeiela ja oahpahusa hárrái. Dábálaččat organisašuvnnaid máhttu dárbbasuvvo nái teknologii- jan go ođastandoaimmat galget čadahuvvot. Dieid áiggiid ođastuvvui davvisámegeiela čállinvuohki. Dan bargui maid dárbbasuvvoje oahppan olbmot, muhto dat ledje uhccán ja seammas ledje sii mielde Sámi Searvvis.

---

4 *Federal Union of European Nationalities (FUEN)*

Nubbi ovdamearka lea go skuvllat dárbbáše oahpaheddjiid guđet máhtte oahpahit sámegiela dahje sámegillii. Oahppaneavvuide lei maid dárbu. Danin ávžžuhe riika-eiseválddit oahpaheddjiid oahppat sámegiela. Go oahpahusministtar Sivertsen finadii Kárašjogas 1961:s, lei sus čoahkkin oahpaheddjiiguin ja čoahkkimis son ávžžuhii oahpaheddjiid váldit liigeoahpu sámegielas danne go sámegielat oahpaheaddit váilo (Steenbuch 2005: 307).

Sámeorganisašuvnnain ledje oahpaheddjiid gaskkas miellahtut seammás go sii dávjá ledje sámeorganisašuvnnaid njunnošis. Eiseválddiid máhttodárbbu dihte sámeorganisašuvnnat ožžo váikkuhanfámu. Ministaris ledje maid čoahkkimat Kárašjogas Johttisápmelaččaid servviin ja Sámiid Servviin (Meløy 1984: 124). Dat čájeha ahte ministtar doalai oktavuodaid sámeorganisašuvnnaiguin.

Go Sámekomitea árvalusa giedahallan válddii guhkes áiggi, ledje Sámelihkadusa jodiheaddit Oslos baladišgohtán ahte ášši lei bisánan muhtun departementii ja dasa heaittihuvvon (HP). Seammás ledje sii rehkenastán ahte jus Sámekomitea árvalus beassá ráđđehusa meattá ja olle Stuorradiggái, de doppe lea doarjja. Danin ii ábohan Sámelihkadus rántostallat makkár sisdoaluin ráđđehusa diedáhus boahá Stuorradiggái. Sii dihte ahte sámi áššiin leat bealušteaddjit Stuorradikkis, nugo ovdamearkka dihte áirasat Harald Samuelsberg, Einar Hovdhaugen ja Trygve Bull. Dat lei boahán ovdan giđdat ja čakčat 1960 go sámi áššiid ledje ságastallan Stuorradikkis. (Aarseth 2006: 41–50).

Sámelihkadusa ovddasteddjiin Sis-Finnmárkkus ii lean ballu ahte Sámekomitea árvalus heaitása gaskamuddui. Sii luhtte ahte go guovddáš eiseválddit leat álggahan molsut sámpolitiikka, de sii gal maid čadahit áigumušaset (HN; LE). Go ášši ollii Stuorradiggái, doppe lei doarjja vuostehágu haga. Stuorradiggi lei baicca cealkámušainis čielggas sámegiela hárrái ja danin čielggai sámpolitiikka ulbmil. Stuorradiggi lea manjit áiggiid ožžon rámi dan čielgema ovddas. (Stuorradiggi 1963: 3461.)

Oasit meannudanproseassas leat strukturerejuvvon manjalaga ráidun. Metodologiija vuodul oaidnit ahte goalmmát ovttatat váikkuha njealját ovtadahkii. Dat máksá ahte go vuostálastit massigohte coavcci áviissain Oslos, de maid geahpui vuostehágu váikkuhus ráđđehusa ektui. Ráđđehus de ovddidii diedáhusa Stuorradiggái molsun várás sámpolitiikka. Stuorradiggái vuosteháku ii lean váikkuhan garrasit, ja danin dasa lei geahppasit go ráđđehussii mearridit molsut sámpolitiikka prinsihpalaš vuodu.

Sámi ákšuvdna doaimmai meannudanproseassa goalmát oasis ja ákšuvnna bealis lei áviisačálašeapmi oassin strategiijas. Áviissat maid čálligohte. Muhto seam-más čálašemiin lei váikkuhussan ahte Sámekomitea bealušteaddjit bohte oidnosii, ja dađistaga go vuostálasti politihkkarat ipmirduvvoje unnán luohtehahttin sámi áššiin, de bealušteaddjit ožžo buoret coavcci gižžudeamis.

Girona sámekonferánssas 1962:s doalai dalá alimusriektejustitiarius Terje Wold sártni unnitloguálbmogiid ja olmmošvuoigatvuođagažaldagaid dili birra álbmot-rievtti ektui (St.diedáhus nr. 21; Hill – Nickul 1969: 246–252). Sámi áššiid ovdda-steaddjit ledje fuomášan ahte go alimusriektejustitiarius lea logaldallin sámekonferánssas, de leat sii ovddideame sága doaimmaideaset ja vuođđogažaldagaid birra. Nu lei ságaovddideapmi oassin politihkalaš gižžudeamis mii guoskkai sámepolitihka molsumii.

Sámekomitea vuođđooaidnu lei ahte sámevuohta lea oppalaččat giella, kultuvra ja birgenláhki. Die lei guovdilis oaidnu sámi ovddasteddjiid bealis, ja Israel Ruong lei sámekonferánssas 1953:s doallan logaldallama das mot ealáhus- ja kulturgažaldagat leat oktavuodas nuppiidasaset sámi guovlluin (Nickul et al. 1957: 222–230).

Seamma oainnu vuođul lávdegoddi ii sirren boazodoalu ealáhussan. Mihttun lei nannet sápmelaččaid álbmogin. Oppalaš oaidnu lea leamaš vuođđun boazodoallopolitihkas. Seammás lea ealáhus leamaš fárus ovddideame spesialiserema ja oassin dien mannolagas lea ahte boazodoallu doaimmahuvvo biergobuvttadeapmin. Nu ii leat biergu šat dušše dehálaš dahje váldobuvtta, muhto áidna buvtta mas lea ekonomalaš árvu ja mas gánneha váldit vára. Oppalaš oainnu vuođul celkkii lávdegoddi maid ahte buot boazodoalu ovddidandoaimmat leat ávkin sámi kultuvrii (Evtuhallan 1961: 26).

Sámekomitea celkkii seamma oppalaš vuođđooainnu eanandoalus ja mearrabivddus. Lávdegoddi deattuhii ahte eanandoalu sadji berre leat doaimmat ovttas eará ealáhusdoaimmaiguin. Go sisabohtu ruđa dáfus lea unnon meahcásteamis, de berre eará vejolašvuođaid ohcat. Mearraguolásteami hárrái lávdegoddi celkkii ahte eiseválddit berrejit doarjut sápmelaččaid árbevirolaš lotnolasealáhusa mas vuotnabivdu ja eanandoallu leat vuođđun. (Innstilling 1959: 44–48.)

Vai sáme giela dilli buorranivččii, lei Sámekomitea evttohan ásahit virggálaččat Sis-Finnmárkkku sámi váldoguvllun. Vuostehágu geažil ráđdehus ii čuovvolan Sámekomitea evttohusa. Manjit áiggiid leat sullasaš ortnegat čadahuvvon. Vuosttaš lávki lei go gaskkamuttus 1970-jagiid mearriduvvui doaimmaplána Guovddáš-Sámi ássan-guovlluid várás. Dat guovllut ledje ipmirduvvon sámi suohkanin Sis-Finnmárkkus

(St.meld. nr. 13(1974–75)). Otná ortnegiin sámeáššiid várás lea áсахuvvon sámi hálddašanguovlu gos earret eará sáme- ja dárogiella leat seamma dásis váldogiellan. Sihke davvi-, julev- ja lullisámegiella suohkanat leat fárus hálddašanguovlus. Guovt-tegiella suohkanat ožžot sierra ruhtadoarjaga stádas. Suohkaniid bealis ii gullo vuosteháhkku ortnega vuostá ja hupmu Sis-Finnmárkkus sámi reserváhttan lea jaskkodan.

Sámekomitea ovddidii unnán sága servodaga ođasteami birra. Diet váilevuohta guoská sihke ealahusaid ja kultuvrra beallái. Lea gal ollu sáhka skuvllaid birra, muhto čađat leat dábálaš oahput leamaš čalmmis ja nákkut ledje eanas sámegiella ja kultuvrra hárrái, go lea leamaš sáhka árbevieruid suodjaleamis dahje dárogiella oahpahemi doarjumis. Stuorradiggelávdegoddi lea lasihan birgenlági beallái čuoggá turisma, elfámu ja ruvkkii birra (St.lávdegotti árvalus nr. 196: 486). Diet lasáhus bođii lávdegotti čielggadanmeannudeami loahpageahčen ja ovdalaš loahpalaš mearrádusa. Kárášjoga Sámiid Searvi attii jahkečoahkkimis 1960:s cealkámuša dán ođastahttimis ja hástalii vuoruhit vejolašvuođaid maid ođđa teknihkka, dieđa ja kultuvra fáallet.

Dat guđet bealušte iežaset oainnu ovdáneamis earenoamážit Kárášjogas, čuoččuhe ahte sámegiella skuvllas hehte mánáid ovttaiduvvamis riikka álbmogii ja váldimis oasi ođđaáiggi ovdáneamis. Sii sivahalle seammás ahte Sámekomitea lea ásaheamen Sis-Finnmárkkku reserváhtan evttohusainis sámeváldoguvlun. Dat lei muhtun guovddáš čuolmmain Kárášjoga nákkuin.

Kárášjogas lei buorre ovdáneapmi sihke birgenlági, skuvllaid ja servodatodasteami beales. Ránnjásuohkaniid nugo Guovdageainnu ja Porsáŋgu nuorat vázzigohte sihke 9-jagi skuvlla ja álbmotallaskuvlla Kárášjogas ja manjit jagiid fas joatkaskuvlla (gymnása go áсахuvvui 1969 rájes).

Harald Eidheim (1971: 10–24) lea dutkan politihkkariid go sii doibmet servodat-entreprenvran. Ii čága šat čihkosii ahte Meløy ja Rønbeck leaba leamaš hápman Eidheim dutkosis politihkalaš entreprenvrraid hárrái. Entreprenvrraid bargovuogi soai čájeheigga go goappašagat geavaheigga oktavuoda evttohit doaimmaid Kárášjoga ovdáneami várás. Hans Rønbeck vuoruhii oažžut skuvllaid, bargosajiid ja ekonomalaš ahtanuššama (Dahl 1970: 173–176). Lea čalbmáičuohcci mot Lydolf Lind Meløy vikkahii oažžut Sámekomitea evttohusaid fárus ođđa doaimmaid Kárášjohkii ja son vuoruhii gymnása, Norgga Sámeráđi čállingotti, sámi musea, sámi instituhta (akademiija), skuvlapsykologa ja fitnodatbagadalli (dárogiellii *yrkesrettleder*). Meløy maid mearkaša ahte Rønbeck gal measta miehtá doarjut jurdaga ása-hit sámi instituhta (akademiija). (Meløy 1984: 118.) Rønbeck livččii dorjon instituhta dušše Kárášjoga ovdáneami dihte.

Vaikko eanas suohkanat dorjo Sámekomitea evttohusaid ealáhusaid, johtolaga ja sosiála dilálašvuodaid oktavuodas, sii eai háhpohallan doaimmaid dušše iežaset suohkaniidda. Maiddái dan dihte beasaiga Kárášjoga jodiheaddjiguovttos ráfis lágídit iežaska suohkana eavttuid doaimmaid várás mat árvvus čuvvo Sámekomitea evttohusaid fárus.

Stuorradiggelávdegoddi lei namuhan ahte sápmelaččat berrejit ieža beassat mearridit makkárin sin boahhteáiggi dilit šaddet (St.lávdegotti árvalus nr. 196: 475). Stuorradikki áššejojdiheaddji Harald Samuelsberg doarjjui eavttu ahte sápmelaččat galget ieža beassat mearridit makkár giella sis galgá leat. Son deattuhii ahte dušše váhnemat sáhttet válljet guđe giela sin mánát galget oahppat (Stuorradiggi 1963: 3432).

Oahpahuš- ja girkoministtar Helge Sivertsen deattuhii Stuorradikkis ahte sámi olbmot geain alddiineaset lea sámi duogáš, šaddet mearridit man nanus sámi kultuvra galggašii boahhteáiggis leat servodagas. Son lasihii ahte dušše sámi olbmot sáhttet váldit vára dán beroštumis ja duohtandahkat sámevuoda (Stuorradiggi 1963: 3448). Lei ovttamielalašvuolta das ahte sámeálbmot galgá ieš leat guovddážiis mearrideame iežas boahhteáiggi. Erling Norvik deattuhii ahte sápmelaččaid oassálastima haga ii leat vejolaš lihkestuvvat ođđa sámpolitihkain (Stuorradiggi 1963: 3435).

Stuorradiggelávdegoddi árvalii ahte sámi organisašuvnnat berrejit buktit evttohasaid ráđi lahttun dan sadjái go ráđdehus lei árvalan fylkkamánniid beassat evttohit lahtu guđege fylkkas gos sámit orrot (St.lávdegotti árvalus nr. 196: 475). Go diedáhus giedahallui Stuorradikkis attii áššejojdiheaddji Harald Samuelsberg saji ja doarjaga sámi organisašuvnnaide ja celkkii ahte sámi álbmot ieš berre beassat mearridit geat galget leat sin áirrasin. Stuorradiggelávdegoddi lei danin oaivildan ahte sámi organisašuvnnat galge beassat evttohit lahtuid ođđa Norgga Sámeráđdái (Stuorradiggi 1963: 3430).

Konklusuvnnat

Ođđa oaidnu unnitloguálbmogiid vuoigatvuodain riikkaidgaskasaš dásis váikkuhii Norgga sámpolitihka hábmemii. Dán ođđa dilálašvuodas bohciidii Sámelihkadus ja dat lei guovddáš eaktun juo sámpolitihka molsuma álggaheami rájes.

Norgga politihkalaš vuogádaga organisašuvnnaid gudji mearridankámmárii lei struktuvrralaš eaktun Sámelihkadusa lihkestuvvamii.

Sámepolitihka molsuma vuostálastit doibme válgaguji bokte sáhkálaga guovddáš eiseválddiiguin vai besset fárrui mearridanprosessii. Vaikko vuostálastiin ledje jienastuslogut válggain fápmun, sii eai lean luotheahttit ovddastit politihkalaš oainnuid sámeálbmoga ovddas.

Ipmárdus ahte válljejuvvon politihkkarat eai leat luotheahttit ovddastit sámeálbmoga, gilvojuvvui áviisačálašemiiguin. Loahppaboáđus Sámi ákšuvnnas lei báikkálaš doarjja, muhto Sámekomitea vuostálastit masse guovddášeiseválddiid doarjaga.

Seammás sáhtii Sámelihkadusa olbmuid máhttu earenomážit sámegeielas, kultuvras ja oahpaheamis jorgaluvvot politihkalaš resursan, go eiseválddit dikšugohte vásttolaččat sámemánáid skuvladili. Válgaguji jienastuslohku ii lean ávkin eiseválddiid vásttu gokčamis.

Sámelihkadusa ovddasteddjiid čehppodat aktevran dagai vejolažžan ahte sii lihkostuvve jorgalit (konverteret) máhtuset resursan eiseválddiide. Maiddái Sámiid Searvvi rievdadeapmi 1951:s Sámi Searvin buot sámi áššiid berošteddjiide lei nanneme máhttovuođu. Sámelihkadusa ovddasteddjiid gudni lei go goalloste máhtuset politihkalaš vuogádaga struktuvrraide ja dainna lágiin čalmmustahte iežaset resurssa politihkalaš gižžudeamis. Loahpalaš oktiigeassu lea ahte ođđa politihkalaš dilálašvuohta lei doarjjan ja Sámelihkadus lei fas eaktun sámepolitihka molsumii. Norgga politihkalaš vuogádaga guovddáš struktuvrrat doibme maid Sámelihkadusa beali. Sámepolitihka molsun ođđa áiggis lea báhcan Sámelihkadusa vuosttaš buolvva ovddasteddjiid doaimmaid muitun.

Ođđa sámepolitihka vuodđun šattai ahte stáda suodjala sámegeiela ja kultuvrra vai sámeálbmot beassá sealluhit sámevuoda servodagas.

Muhtun guhkesáiggi váikkuhus Sámekomitea bargguin lea eahpitkeahttá sáme-guovlluid otná buorre dilli skuvllaid hárrái. Lávdegoddi hobehii 9-jagi vuodđoskuvlla čadaheami ja lávdegotti cealkagat sihke sámi gymnása, fitnodatoahpu, boazodoallooahpu, alit oahpu ja Sámi Instituhta beales leat leamaš otná dili vuodđun joatkkaskuvllaid ja alit oahpu oktavuodas. Oahppanvejolašvuodat leat leamaš eaktun sámi álbmoga oallut allaoahppan olbmuide.

Gáldut

Girjjit

- BERG, BÅRD A. 1997: *Ealáhus ja kultuvra. Norgga Boazosápmelaččaid Riikkasearvi 50 jagi (1947–97)*. Kárášjohka: Davvi Girji OS.
- BOYESEN, EINAR 1961: Norsk skolepolitikk og samene. – Asbjørn Nesheim (doaim.), *Sámi Ællin. Sámi Sær`vi Jakkegir`ji 1959–1960* s. 5–33. Oslo: Universitetsforlaget.
- BRODERSTAD, ELSE GRETE 2003: Urfolkspolitisk innflytelse i en ny europeisk kontekst. – Bjørn Bjerkli – Per Selle (doaim.), *Samer, makt og demokrati. Sametinget og den nye samiske offentligheten* s. 152–174. Oslo: Gyldendal akademisk.
- DAHL, TOR EDVIN 1970: *Samene i dag og i morgen. En rapport*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- EIDHEIM, HARALD 1971: *Aspects of the Lappish Minority Situation*. Oslo: Universitetsforlaget.
- GUNERIUSSEN, WILLY 1996: Aktør og handling. Grunnlagsproblemer i samfunnsvitenskapene. Oslo: Tano.
- HANSEN, GRO SANDKJÆR – HELGESEN, MARIT KRISTINE – VABO, SIGNE IRENE 2007: *Politikk og demokrati. En innføring i stats- og kommunekunnskap*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- HILL, ROWLAND G. P. (doaim.) MCMLX: *Conferences of Jokkmokk 1953, Karasjok 1956. The Lapps to-day in Finland, Norway, and Sweden I*. Paris: Bibliothèque Arctique et Antartique.
- HILL, ROWLAND G. P. – NICKUL, KARL (doaim.) 1969: *Conferences of Stockholm 1959, Inari 1959, Kiruna 1962. The Lapps today in Finland, Norway, and Sweden II*. Universitetsforlaget: Oslo.
- JOHANNESSEN, ASBJØRN – TUFTE, PER ARNE – CHRISTOFFERSEN, LINE 2010: *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Abstrakt forlag.
- KALSTAD, JOHAN KLEMET HÆTTA 1999: *Reindriftspolitik og samisk kultur – en uløselig konflikt? En studie av reindriftstilpasninger og moderne reindriftspolitik*. Diedut 2/1999. Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta.
- 2005: Sámi Instituhta vuosttaš 30 jagi – politihkalaš vákšun ja sámi dutkan. – *Sámi Instituhtta – 30 jagi: Raporta Sámi Instituhta 30-jagi ávvudeamis 28.10.2004 // Nordisk Samisk Institutt – 30 år: Rapport fra markeringen av Nordisk Samisk Institutts 30-års jubileum 28.10.2004* s. 37–44. Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta.

- MÁKKÁ REGNOR 1993: Dáruiduhttin. – Aage Solbakk (doaim.), *Sápmelaččat* s. 94–128. Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta.
- 2005: *Sámi historjá Davviriikkain 1850 rájes otnázii*. Kárášjohka: ČálliidLágádus.
- MINDE HENRY 2003: Urfolksoffensiv, folkerettsfokus og styringskrise: Kampen for en ny samepolitikk 1960–1990. – Bjørn Bjerkli – Per Selle (doaim.), *Samer, makt og demokrati. Sametinget og den nye samiske offentligheten* s. 87–123. Oslo: Gyldendal akademisk
- NESHEIM, ASBJØRN (doaim.) 1961: *Sámi Ællin. Sámi Sær`vi Jakkegir`ji 1959–1960*. Oslo: Universitetsforlaget.
- NICKUL, KARL– NESHEIM, ASBJØRN – RUONG, ISRAEL (doaim.) 1957: *Sámiid Dilit. Föredrag vid Den nordiska samekonferensen. Jokkmokk 1953*. Oslo: Sámiráđđi.
- NORDBY, TROND 2004: *I politikens sentrum. Variasjoner i Stortingets makt 1814–2004*. Oslo: Universitetsforlaget.
- OTNES, PER 1970: *Den samiske nasjon. Interesseorganisasjoner i samenes politiske historie*. Oslo: Pax Forlag AS.
- ROKKAN, STEIN 1987: *Stat, nasjon, klasse. Essays i politisk sosiologi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- SOLBAKK, AAGE 1997: *Sámi historjá 2. 1751 rájes dálá áigái*. Kárášjohka: Davvi Girji o.s.
- STEENBUCH, SIGMUND 2005: Det heng nokre røter igjen i Karasjok. – Svein Lund – Elfrid Boine – Siri Broch Johansen (doaim.), *Sámi skuvlahistorjá. Artihkkalat ja muitalusat Sámi skuvlaeallimis* s. 300–311. Kárášjohka: Davvi Girji.
- STORDAHL, VIGDIS 1998: *Same i den moderne verden. Endringer og kontinuitet i et samisk lokalsamfunn*. [2. preanttus]. Kárášjohka: Davvi Girji O.S.
- WOLD, TERJE 1962: *Minoritets- og menneskerettighetsspørsmålets folkerettslige stilling*. St.meld. nr. 21 (1962–63): Om kulturelle og økonomiske tiltak av særlig interesse for den samisktalende befolkning. Oslo: Kirke- og undervisningsdepartementet.
- ØSTERUD, ØYVIND 1996: *Statsvitenskap. Innføring i politisk analyse*. Oslo: Universitetsforlaget.
- AARSETH, BJØRN 2006: *Norsk samepolitikk 1945–1990. Målsetting, virkemidler og resultater*. Oslo: Forlaget Vett & Viten ja Norsk Folkemuseum.

Almmolaš čielggadeamit, diedđáhusat, mearráduusat, lágat, cealkagat jnv:
 Sámiid Sær`vi čála goavvemánu 1951. Johan Klemet Kalstad arkiivvas.

Evtuhallan 1961 = Evtuhallan maid addii Komitea čielgadii sámigažaldagaid. Nammaduvvun 3. áugust 1956. Oslo: Girko- ja oappahusdepartementa.

Gielddastivraášši 329/61. Kárášjoga gielddastivra 22.12.1961.

Innstilling 1959 = Innstilling fra Komiteen til å utrede samespørsmål. Oppnevnt 3. august 1956. Oslo: Kirke- og undervisningsdepartementet.

Jahkečoahkkinn. Karasjok Samesærvi. Cealkámuš jahkečoahkkimis 15.12.1960.

Kalstad 2010 = J. K. H. Kalstad logaldallamat Sámi allaskuvllas čakčat 2010.

Nuolggadusat 17.11.1951 = Sámi Sær`vi–Samisk Selskaps mærrádusat. Dák`kehuvvon oai`večoak`kimis 17. novem`ber 1951. Guovdageidnu: Sámi Arkiivvas

Sámiid 15. konfereansa. Sámiráđdi. Ohcejohka.

St.diedáhus nr. 21 = St.meld. nr. 21 (1962–63). Om kulturelle og økonomiske tiltak av særlig interesse for den samisktalende befolkning. Oslo: Kirke- og undervisningsdepartementet.

St.meld. nr. 13(1974–75). Om en aksjonsplan for de sentrale samiske bosettingsområder. Oslo: Landbruksdepartementet.

St.lávdegotti árvalus nr. 196 = Innst. S. nr. 196 (1962–63). Innstilling fra kirke- og undervisningskomiteen om kulturelle og økonomiske tiltak av særlig interesse for den samisktalende befolkning (St.meld. nr. 21 (1962–63)).

Stuorradiggi 1963 = Sak nr. 3 i Stortinget, 27. mai 1963. Innstilling fra kirke- og undervisningskomiteen om kulturelle og økonomiske tiltak av særlig interesse for den samisktalende befolkning (Innst. S. nr. 196 (1962–63), jfr. St.meld. nr. 21 (1962–63)).

Suohkanstivraášši 25/62. Guovdageainnu suohkanstivra 25.2.1962. Guovdageidnu: Sámi Arkiiva.

Eará rabas gáldut:

Dagbladet 1. beivvi njukčamánu ja 26. ja 29. beivviid cuoŋománu 1960.

HENRIKSEN, HANS J. 1960: Møtet i Karasjok og Samekomiteens innstilling.– *Dagbladet* 25.4.1960.

HÆTTA, PER 1959: Åndelig mord i Arbeiderpartiets navn.– *Dagbladet* 1.12.1959.

HØLMEBAKK, SIGBJØRN 1959: Karasjoks lokale pave. – *Dagbladet*, 25.6.1959, [kronikk].

MELØY, LYDOLF LIND 1984: *Finnmark – slik eg opplevde landet og folket. Striden om Samekomitéens innstilling*. Priváhta vuorkkás.

NORDRÅ, OLAV 1960: Protesten fra Karasjok. – *Morgenbladet*, 22.4.1960, [kronikk].

The transition of Sami politics in Norway

Sami politics has throughout the ages been colorful even as the knowledge regarding it has been narrow. People are familiar with some parts of Sami political history. Generally it has been widely discussed that the assimilation policy of the Norwegian state changed as a result of the demonstrations against the hydro power dam project in the Alta river canyon. However, the policy had begun to transmute already during World War II.

After the authorities had decided to consider the adoption of an official Sami policy, the Sami Committee was established in 1956. In 1963, the Norwegian Parliament created the basis for a new era of politics toward the Sami people without further altercation. The protection and promotion of the Sami language and culture was from then on the objective of the official Sami policy.

The purpose of this article is to evoke an overall understanding based on new research on the transition of Norway's policies towards the Sami from assimilation to the maintaining of 'Sami-ness'. I have gathered the most up-to-date information from documents and through interviews with persons who participated in the actions and activities which took place in the 1950's and 1960's.

JOHAN KLEMET HÆTTA KALSTAD
johan-klemet.kalstad@samiskhs.no
Sámi University College

Sámegielaš álgoohpahusa gielalaš iešvuodát

PIGGA KESKITALO – KAARINA MÄÄTTÄ

Sámi allaskuvla – Lappi universiteahhta

Láidehus

Sámeoahpahussii leat olu vuordámušat ja guottut, ja fáddá lea ovdan dávjá medias. Dá muhtin bajilčállagat: *Bør tilby gratis samiskutdannelse* «Galggašii fállat nuvtta sámehoahpahusa» (Manndal – Somby 2010). Ođđasis boahat ovdan, ahte sámegielaš oahpaheaddjistudeanttaid stipeandaortnega berrešii buoridit, vai sámegieloahpahussii fidnešii boahttevuodas álkibut oahpaheaddjiid. Nubbi media bajilčála guoskkaha vuosttaš albmanusa: *Stor mangel på samisklærere* «Stuorra váili sámegieloahpaheaddjiin» (Andersen 2010). NRK Sápmi ođđasis *Vil vite hvorfor stadig færre velger samisk* (Måsø 2010) sámi áššiid stáhtačáli Raimo Valle sávva čielggaduvvot, manne oahppiidlogut sámegielaš oahpahas mannet vulos. Media gidde fuomášumi olles sámehoahpahusa dálá dillái. Danne dutkanfáddá leage beroštahti: Makkár lea dálá sámegielaš álgoohpahusa dilli?

Dán čállošis guorahallojuvvojit davvisámegielaš oahpahas gielalaš iešvuodát. Geahčaduvvojit eandalii álgoohpahusa iešvuodát. Álgoohpahusain dáikko bokte oaivvilduvvo oahpahas mii lea Norggas vuosttaš ja nuppi ceahki oahppiid oahpahas ja Suomas ovdaskuvlla ja 1.-2. luohkaid oahpahas. Buot dáhpáhusain oahpahas leamašan ovttahtton luohkain, mas leat oahppit guđa jagis 8-jahkásažžan. Norggas vuosttaš luohká oahppi lea guđajahkásaš ja Suomas 7-jahkásaš. Suomas lea guđajahkásaččaide eaktodáhtolaš ovdaskuvlafálaldat jogo mánáidgárrdis dahje skuvllas dan mielde, mo iešgudege giela ášši čovdá.

Dát artihkkal vuodđuduvvá Pigga Keskitalo (2010) Norgga beale sámehoahpahas čállon nákkosgirjái¹ ja lassin Suoma beale áiccademiide ja jearahallamiidda álgoohpahas. Skuvlaetnográfalaš dutkanmateriála čohkkejuvvui daid geavtlaš lágide-miin maid duohkin ledje Norgga bealde 10-jagi vuodđoskuvlla sámi oahppoplánaid (O97S, Gonagaslaš girko-, oahpahas- ja dutkandepartemeanta 1997) ja Máhttoloktema (Máhttodepartemeanta – Sámediggi – Oahpahasdirektoráhtta 2008) oahppoplánadokumeantta ja Suoma bealde vuodđoskuvlla Oahppoplána vuodustusat

1 Professor Kaarina Määttä leamašan Pigga Keskitalo nákkosgirjebarggu bagadalli.

(Oahpahusráđđehus 2004) ja ovdaskuvlla oahppoplána vuodustusat (Opetushallitus 2000). Deatalaš oassi dán artihkkalis lea Norgga ja Suoma beale álgoohpahusa buohtastahhtin.

Sámeoahpahusa árgabeaivi skuvllain guorahallojuvvui kultursensitiiva lahkona-vugiin. Kultursensitiivavuolta mearkkaša dan, ahte oahpahas lea lagaš čanastat oahppiid duogáži ja gillii. Seammas dát oasit váldojuvvojit oahpahas guovddáži oahpahusa plánain ja geavatlaš lágideamis. Kultursensitiiva oahpahaslágideapmi loktanii juo Reforbma-97 dutkamuša áigge mearkkašahhtin (gč. Lauhamaa 2003). Maiddái dan manjá dahkkon dutkamušat nannejedje dán fuomášumi (gč. Lauhamaa 2005; 2008; 2009; Lauhamaa – Rasmus – Judén-Tupakka 2006; Keskitalo – Määttä – Uusiautti 2011a; 2011b; Pietilä – Lauhamaa 2008). Skuvlaetnografija vuodul kultursensitiiva oahpahusa ilbman loktanii guovddáži. Ilbmama dásis lea dehálaš buktit ovdan, makkáraš sámegeiela dilli lea geavatlaš luohkkálatnjadoaimmas álgoohpahusas ja skuvllain. Kultursensitiivavuoda deattuheapmi heive sámeoahpahussii, dasgo dat lea huksemin sámi skuvladutkama reaidduin skuvlema iešmearrideami. Kultursensitivitehta bokte sámiid iežaset árvvut bohtet skuvlla deataleamos oassin.

Dutkanmetoda, dutkanmateriála ja analysa

Dutkanlahkoneapmin lea kvalitatiivvalaš kultuvrralaš lahkoneapmi, sámi skuvladutkan. Dutkojuvvon diehtu áddejuvvo ja hápmašuvvá historjjálaččat ja kultuvrralaččat. Lahkonanvuohki dahká vejolažžan dutkama, mas kultuvrralaš iešvuodat dutkojuvvojit daid iežaset vuolggasajiin. Kultuvrralaš lahkoneamiin sáhtá dutkat ovdamearkan ovdáneami, bajásgeassima, skuvlejumi ja identitehta huksema. (Hirsjärvi 1985: 73; Ogbu 1991: 7–8; Wulf 2002: 1–6.) Sámi skuvladutkan lea vuolgahuvvon Reforbma-97 oahppoplána dutkama áigge (gč. Hirvonen 2003a; 2003b). Ulbmilin lea lasihit dieđu sámi oahpahusa birra ja nu čájehit geainnu iešstivrejupmái, man sáhtá gohčodit álbmoga buresbirgejumi geađejuolgin. Metodalaš girjáiuvuolta govvida dutkanvugiid.

Váldodutkanvuohkin, mainna diehtu lea buvttaduvvon dán čállošis, lea skuvlaetnografija. Dat mearkkaša, ahte dutki lea fárus áiccadeamen ja jearahallamin dihto áigodaga skuvllain ovtasbarggus skuvlla doibmiiguin. Dutkanmateriála lea hápmašuvvan sosiála gulahallamis konstruerema bokte, nu ahte diehtu lea šaddan dutkanguimmiiguin ja mannan dutki čađa. Dutkanguoibmi mearkkaša dan, ahte

diehtu hápmašuvva ovttasbarggus dutkanguimmiiguin, nugo Erika Katjaana Sarivaara (2010) čállá. Diehtu mii skuvlaetnografijjas huksejuvvo lea áidnageardásaš ja kontekstii čadnon. Buktojuvvo ovdan okta govva sámi skuvllaid oahpahusas. Skuvladutkama ulbmilin lea čájehit čuolmmaid ja váldegaskavuodaid, ja nu loktet áššiid ságastallamii, mat muđui veajášedje báhcit čihkosii almmolašvuodas. Muđui skuvlla čuolmmat ja vejolašvuodát sáhtášedje báhcit skuvlaovddideami dáfus geavatkeahhtá ovdamearkan dutkamis, skuvlla iežas ovddidanproseassain ja oahpeaddjiskuvleju-mis.

Fárus leat oassálasti áiccadeamit jagiin 2001–2007 ja videoobserveremat jagis 2001 sáme-gielat oahpahusas Norgga beale sámeskuvllain guđa luohkkálanjas, oahpa-headjjiid jearahallamat (n: 7), dutki beaivegirjemearkkastagat ja skuvlla dokumeant-tat nugo jahkeplánat ja fágaplánat. Maiddá sáme-giela korpusmateriála (Sámi giella-tekno 2008) geavahuvvo doarjjan, vai sáme-giela álgo-oahpahusa iešvuodát boadášedje ihtaga dásis ovdan. Suoma bealde leat fárus áiccadeamit golmma skuvllas ja oah-pa-headjjiid jearahallamat (n: 6) jagiin 2006–2008. Áiccadeamit leat čadahuvvon mánggaid jagiid áigge ja leat bistán hávállasii mánggaid vahkuid ain ovttá skuvl-las. Dutkanmateriála lea viiddis ja dat lea čohkkejuvvon olu, nugo skuvlaetnografija dutkanvuogis leage dábalaš.

Ulbmilin lea sáme-giela oahpahusa dili oppalašvuoda ádden ja ovdanbuktin. Oah-pahusa geavtlaš lágideapmi plána dásis lea veardiduvvon dutki dulkojumiide ja dutkanguimmiid mitalusaide. Dutkanmateriála doarjjan leamašan maiddá media dieđut oahpahusa birra. Etnografijjas ávkkástallo buot diehtu, mii lea oazžumis, ja nu spirálalaččat albmanusa mearkkašupmi huksejuvvo ovttasbarggus dutkanguim-miiguin. Dutkanbohtosat leat hápmašuvvan dan vuodul, mii skuvlla oahpahusas álg-gii áiccademiid, jearahallamiid ja dutkanáigodaga vuodul loktanit mearkkašahttin. Oahppoplánanaid teavsttat ja ovddit dutkamušat leat fállan maiddá dehálaš dieđu.

Čállinvuogi mearkkašupmi

Sáme-gielat álgo-oahpahus ja sáme-gielat oahpahus oppalaččat lea dutkojuvvon muh-tin veardde. Ovdamearkan Nils Øivind Helander (2003), Jorun Høier (2007), Ole Henrik Magga (2003), sáme-giela álgo-oahpahusa projeakta (omd. Myrvoll 2005) ja Helena Valkeapää (1985) leat guorahallan sáme-gielat álgo-oahpahusa iešgudege

láhkai. Hoiera dutkamuša váldogávnaheapmi lei, ahte jus birastahtti servodaga doarjja sámegiela oahpahussii váilu, de sámegiela lohkandáidu veadjá báhcit váilevažžan jus dan buohtastahtá dárogiela lohkandáidui. Su dutkamušas dutkanjoavkun ledje oahppit geaid sámegiela dáidu ii lean nu buorre go dárogiela dáidu. Helander (2003) guorahalai sámegielat álgooahpahusa metodaidd. Magga (2003) buohtastahtii earret eará Davviriikkaid oahppoplánaid ja gávnnahii, ahte Norgga beale ulbmilat leat beare láivvit ja vedjet maid čuovvut dárogiela oahpahusmálliid. Nappo oahppoplánat eai váldde vuhtii sámegiela dili. Magga gávnnahii lassín, ahte sámegiela oahppoplánat leat báikkuid njuolgo jorgalusat dárogiela oahppoplánain. Dása čujuhedje ovdamearkan sámegiela oahppoplána ulbmilat, maid vuodul livččii galgan geavahit dakkár oahppomateriálaid mat sámegillii eai gávdno. Sámegiela oahppoplánat eai leat heivehuvvon servodatlaš diliide. Valkeapää (1985) fas guorahalai čállinvuogi ja suopmana mearkkašumi oahpahusas. Lea čielggas, ahte diehtu sámegielat álgooahpahusa birra váilu. Ovdamearkan viiddis guorahallamat oahppiid lohkan- ja čállindáidduin eai leat dahkkon, vaikke sámegiela álgooahpahusprošeakta leage dáiguin bargagohtán muhtin muddui. Vai fidnešii rivttes vuodu cealkit juoidá sámegielat álgooahpahusa dilis, berrešedje oahppit testejuvvot iešgudege láhkai viidát. Ja ovdalgo dan sáhtá dahkat, fertejit sámegielat álgooahpahusa iešvuodát vuos albmaneami dásis buktejuvvot ovdan.

Máilmmis lohka ja čállima oahpahusa leat dutkan olu, muhto easkka mañimuš áiggiin leat gávnnahan, ahte giela iežas konteaksta berre váldot vuhtii (omd. Lerkkanen 2003). Lea dárbu guorahallat, maid gielaid dutkamušain sáhtá sámegillii váldit málle. Mikko Aro (2004) lea dutkan čállinvugiid váikkuhusa lohka oahppamii. Son lokte nákkosgirjjistis oidnosii, ahte lohkan-oahppamii váikkuha giela čállinvuohki. Norggas sámeskuvlla sámegiela fágaplánaid oahpahus lea huksejuvvon dárogiela oahpahusa árbevieru mielde (Magga 2004). Dát sáhtá dahkat lohkan-oahppamis hihtáseabbo, go maid dat muđui livččii. «Olu sámi oahpaheaddjit leat vásihan ahte dat metodat mat heivejit dárogiela oahpahussii, eai buot áiggiid leat nu buorit sámi lohkan-oahpahusas» (Myrvoll 2005: 6). Mañelis gielaid fágaplánat divvojuvvojedje eurohalaš giellaoahppanstandárddaid málliid mielde Máhttolokten-oahppoplánadokumentii (gč. Máhttodepartemeanta – Sámediggi – Oahpahusdirektoráhtta 2008), muhto eai leat veláge ulbmiliid dáfus seamma dárkkit go ovdamearkan Suomas.

Suomagielat oahppiid lohkanáiddu ovdána hui jođánit ja dat lea earálgan go earágielat oahppiid lohkanáiddu ovdáneapmi. Lohkanáiddu ovdána earenoamáš hihtásit lohkanutkama váldogielas engelasgias. Suomagielat oahppit olahit moatti mánus dakkár lohkanáiddu dási, masa engelasgielat mánáin gollet guokte skuvlajagi. Aro dutkamuša viiddis gielaide gaskasaš veardádallamiin vuhtto, ahte giela bustávva–jietnadat -vástideaddjiid konsekveanssas lea čielga oktavuoha lohkanáiddu ovdáneami johtilvuhtii. Engelasgias dat vástideaddjivohta lea eahpeavddálaš ja álgi lohkkái dávjá einnosmeahtun, go fas eará eurohpaláš gielain bustávva–jietnadat vástideaddjivohta lea čielgasut ja eambo konsekveanta. Individadásis lohkanáiddu orru ovdáneamen fihttema láhkai, jođánis lávkin lohkanáidui. Suomagielat oahppiid jietnadatlaš, čohkkejeadji lohkanáiddu jođánis ovdáneami oktan dahkkin lea suomagiela čállinvuogi measta dievaslaš bustávva–jietnadat -vástideaddjivohta. Suomagiela iešvuoda dihtii čállindáiddu ovdána álgomuttus seamma leavttuin ovttas lohkanáidduin buohtalagaid, iige sániid oahpisvuodas leat olu mearkkašupmi álgi lohkkái. Lohkanáiddu dárkivuoda ovdáneami einnosta dat, mo skuvlla áiddu álggan oahppi dovda bustávaid. Jietnadagaid earuheami dahjege fonologalaš dáidduid oktavuoha lohkanáiddu ovdáneapmái lea čielgasit uhcit. Vaikke Aro dutkamušas lohkanáiddu dárkilvuoha ovdánii jođánit suomagielat oahppiid gaskkas, vuosttaš luohká loahpas mánáid lohkanleavttus ledje mearkkašahti earut. (Aro 2004.) Lea dehálaš dutkat giela iežas konteavstta, ja nu ovddidit teorijja giellaoahpahussii. Dalle ii galgga váldit ovdamearkkaid gielain mat leat konteavstta ja čállinvuogi dáfus guhkin eret giela iežas dilis. «Norggas lohkan- ja čállinoahpahus orui mannamin siera, ii oktanaga.» (Dutki beaivegirjemearkkastagat 2001; 2007). Dat oidnui dutkanmateriálas nu, ahte go luohkkálanjas lei jođus lohkanohpahallan, de dasa ii laktásan čállinoahpahallan.

Aro dutkamuša bohtosat duodaštit, ahte giela čállinvuogis lea mearkkašupmi álgi lohkkái, ja danne ávžžuhuvvo, ahte lohkanáiddu ovdáneami teorijjat ja mállet guorahallojit kritihkalaččat. Aro hástá skuvlensuorggi guorahallat oahpahusa vugiid, mat eai soaitte heivehuvvon justa dan gillii masa oahpahus guoská. Dat mearkkaša ovdamearkan dan, ahte málle suomagiela oahpahussii ii gánnet su dutkamuša mielde váldit engelasgiela lohkanohpaheamis, dasgo lea sáhka áibba eará gielain ja čállinvugiin. Leage dárbbalaš dutkat lohkanválttisvuodaid ja daid albmanemiid ja duogášválttisvuodaid giellaeaurid perspektiivvas. (Aro 2004.) Go dán dulko, de

galgá maid váldit vuhtii sámiiid ruovtturiikkaid váldogielaide ja sámegiela gaskasaš earuid. Ii sáhte njuolgut kopieret sámegiela lohkan- ja čállinoahpahussii váldogiela árbevieru. Sámegiella veadjá leat čállinvugiid skálás oalle álkiid gaskkas – ii goittotge seamma álki go suomagiella. Lassehástalusa buktet suopmanat ja sámegiela sajádat giellasosiologalaččat ja álgoálbmotgiellan. Dás lea sáhka sámiiid servodatlaš sajádagas ja váldegaskavuodain, nappo maid historjjás. Assimileren lea dáid mañimuš áiggiid muđuige dagaheamen sámegiela oahpahusoktavuodaid mohkkábun go váldogielaide bealde.

Gielddaid giellaprográmmat

Sámegiela giellasosiologalaš dilli ja dan hástalusat oidnojit Keskitalo (2010) Norgga beale dutkanmateriálas ovdamearkan nu, ahte gielddaid giellaprográmmat leat oahppiide oalle lossadat goittotge álgoohpahuscehkiin. Dáikko bokte ii oro váldon vuhtii, ahte sámegiela sajádat lea rašši ja sámehoahppiin leat eambo gielat oahppo-programmain go dárogielat oahppiin. «Sámegiela lassin sámehoahppit lohket riikka váldogiela ja eñgelasgiela dalán vuosttaš luohká rájes» (Dutki beavegirjemearkkastagat 2001; 2007). Dát giellaprográmmat leat kopijiat njuolgut riikkadási málliin, main deattuhuvvo dárogiela ja eñgelasgiela dehálašvuohta. Dákkár málle heivvolašvuođa sámeskuvlii sáhtta goittotge bidjat jearaldatvuložin, dasgo sámegiela earenoamáš dilli ii váldo vuhtii. Dát čuohtá ovdamearkan nu, ahte lossa giellaprográmmat váldet diimmuid sámegiela oahpaheamis. Suoma ja Norgga veardidettiin lea sáhka stuorra diibmolohkoearuin, mii lea várrejuvvon oahppi eatnigieloahpahussii:

Gaskamearálaččat sámegiela oahpahussii lea várrejuvvon 3,5 diimmo Norgga sámeskuvllain. Suomas fas lohku lea gaskamearálaččat guhtta diimmu. Suomagiella lea dušše okta diibmu álgoohpahusas dan vuodul mo giela lea mearridan. Oktiibuot diibmomearri dán guovtti gillii lea čieža vahkkodiimmu Suomas. (Dutki beavegirjemearkkastagat 2007.)

Suomas eará gielat eai álge dábálaččat sámehoahppis ovdalگو sii leat goalmmát luohkás. Dát danne, vai sii bastet iežasat eatnigiela vuos oahppat ráfis. Dát prinsihpa lea čuvvojuvvon viidát, muhto mañimuš jagiin ovdamearkan Ohcejogas leat algán dárogieloahpuin juo vuosttaš skuvlajagiin.

Oahppit álggahit Norgga sámi hálddašanguovllu gielddain vuosttaš luohkás sámegiela, dárogiela ja engelasgiela oahpahallama buot oktanaga. Kveanagiela- ja suomagiela- ja sisafárrejeaddjjoavkkut álggahit lassin iežaset giela lohka. Lea vejolaš maiddá muhtin gielddain leat guovttegielat luohkás. (Dutki beavegirjemearkkastagat 2001.)

Duogázin giellaprográmmaide lea dat, ahte Norggas leat jurddašan riikkadásis, ahte dárogiella lea unna giella Eurohpás. Orru leamen nu, ahte dárogiela oahpahallama galgá dán prinsihpa vuodul maiddá sámeskuvllain álggahit árrat ovtta engelasgielain steinerlaš giellaoahpahallanmálla mielde. Dárogiela ja engelasgiela mearkkašupmi orrot leamen dehálačča Norggas, seammás árra giellaoahppan deatuhuvvo. Dákkár jurddašeapmi sáhtá maid čujuhit giellalávgunprinsihppii, mas stoahkama bokte álggahuvvojit mánja giela juo vuosttaš luohkás. Ii leat čielggas, ahte leago dákkár mearrádus dahkkon dihtomielalaččat sámeskuvllaid olis dahje leago bargojoavku, guhte dákkár mearrádusa duohkin vejolaččat lea. Vai leago Norgga stáhta málla kopierejuvnon kritihka haga njuolgut sámeskuvllaide? Dát skuvlenpolitihkalaš linnjá dagaha oassin olu barggu sámeskuvlla oahppiide, dasgo olugat oahppiin guđet leat sámegielat luohkain, gártet luohpat eatnigieliimmuin. Eatnigiela oahpahallan álgoluohkain livččii goittotge dat deháleamos, dasgo dainna lágiin lámččojuvvo giellaádejuvvo bajit dásiide. Ja dás ferte velá fuopmášahttit, ahte sámegiella sáhtá leat maiddá máná eatnigiella, vaikke dat livččiige massojuvvon soga assimilerenproseassas (gč. Skutnabb-Kangas 2008: 86–88). Eatnigiela oahppan lea áibba guovddáš ášši eará gielaide oahpahaladettiin. Nuppiiguin sániiguin, jus máná eatnigiela ovdáneapmi ii dorjojuvvo, de ii leat vierisgielaidge oahppan vejolaš. Ja vearrámus dilis mánás sáhtá boahit beallegielat, olmmoš guhte ii máhte ovttagiela álbmaláhkai. Gielaide oahpahallamis galgá dieđusge muitit, ahte sáhka ii leat dušše giela birra, muhto maiddá kultuvrra ja identitehta birra, mat maiddá huksejuvvojit giela vehkii. Vuosttamuzžan galggašii goittotge jurddašit, ahte sámegiella lea buot sámemánáid eatnigiella. Danin ii sáhte jurddašišgoahit, ahte suomagiela- ja dárogiela- ruovttu mánás ii leat riekti revitaliseret iežas eatnigiela, sámegiela.

Lea vejolaš dattege mannat sámeluohkkái ja oahppat lohkat ja čállit sámegeilii, vaikke giella ii livččiige skuvlii álggedettiin velá buorre. Lea eambo sáhka

doarjagis ja oahppi iežas attáldagain, mo lohkan- ja čállinoahpahallan ovdánit dakkár dilis, mas sámegiella lea skuvlii álggedettiin passiiva dilis. Dutkanmateriálas ledje dievva dakkár ovdamearkkat, mas oahppit leamašan easkka oahpahallamin sámegiela, go leat álgán skuvlii. Ja dát ii leat hehtten sin oahppamis lohkat ja čállit ja oahppamis sámegiela. (Dutki beaivegirjemearkkastagat 2007.)

Giella sáhtta ieš mearridit giellapolitihkalaš linnjá. Dutkanmateriála čájeha, ahte buot guđa Norgga beale skuvllas gos ledjen áiccadeamin dahje jearahallamin oahpaheaddjiid, de «Oahppit lohket sámegiela, dárogiela ja engelasgiela dalán vuosttaš luohká rájes» (Dutki beaivegirjemearkkastagat 2001, 2007).

Oahpaheaddjit raporterejit ovdamearkan vokálaid seaguheami. Dákkár bealli doarju dan, ahte berrešii leat eambo sámegiella vuos álgoluohkáin ja de easkka buktit eará gielaide fárrui. Sámegielas ja dárogielas vokálat o ja u leat earálaganat: «Oahppit seaguhit dárogielain vokálaid o ja u» (Oahpaheaddji jearahallan 2007). «Ságastallamiid vuodul bargonoađi orru oahpaheaddjiid alde oalle lossadin, go gártet olusiid gielaide hálddašit ja nu eastit lohkan- ja čállinváttuid mat dies sáhttet loktanit» (Dutki beaivegirjemearkkastagat 2001; 2007). Sámegiella lea čállinvuogi ja gielladili dihtii váddásot oahppat čállit, danin go váilu doarjja gillii. Berrešii go dili doarjut nu ahte fállá eambo diimmuid maiddái Norgga bealde? Diet lea goittotge árvogažaldat. Norgga bealde vedjet leat eará árvvut skuvllas go eatnigiela, lohkan- ja čállindáiddu árvvošteapmi. Oahppoplána duogášjurdda lea Norgga bealde, ahte álgoluohkáin álget gielain stoahkama bokte, nugo dilli leage engelasgiela fága buohta.

Dárogiella lea goittotge veahá eará dilis sámegielat oahppiid gaskavuodas, dasgo dávjá sii buohkat leat juo guovttegielagat. Dalle oahppoplána prinsihpa dákká buohta ii doaimma nugo dilli lea dárogielat ovttagielat oahppiid joavkkus. Lea sáhká mánáid eatnigiela doarjumis, mii sámegiela konteavsttas mearkkaša dan, ahte fertešii erenomáš olu doarjut giela, go sámegiela stáhtus ja oinnolašvuolta lea muđui ráddjejuvvon. «Dán dilis dárogiela ja engelasgiela diimmut váldet álgooahpahusas sámegiela diibmoresurssa» (Dutki beaivegirjemearkkastagat 2007). Dalle dát bealli čilge dan, manne sámeluohká oahppit eai geargga ieža bargat doarvái lohkan- ja čállindáiddu buorrin Norgga beale skuvllain.

Suomas deattuhit, ahte mánát galget oahppat vuos iežaset eatnigiela (omd. Turunen 2008). Norgga bealde gielldain orru váilumin sámeigiela suodjaleaddji giellapolitihkka. Giellaplánema (*language planning*) ideologiija orru váilumin sámeigiela oahpahusa dilis, ja eandalii skuvlenpolitihkas. Dat bođii ovdan mánngga oktavuodas: ovdamearkan go gehččen oahppoplána, ledjen fárus skuvllaid árgabeaivvi čuovvumin, ságastallen oahpaheaddjiiguin ja geahčadin skuvllaid seinniid almmuhusaid. Giellaplánemis skuvllain galggašii váldit vuhtii ovdamearkan áššiid mat gusket giela oahppamii, giela revitaliseremii, láhkaproseassaide ja kultuvrraid mánnggabelatvuhtii. Dat galggašedje vuodđuduvvat čielgasit politihkkii, mii suodjala giela dili ja mii váldá vuhtii birrasa, gos giella lea ja eallá. (Bakmand 2000.)

Gáibideaddji giellaprográmmat ja eatnigiela diimmuid unna mearri ja nuppe dáfus stoahkama stuorra mearri Norggas sáhttet leat okta sivva, ahte oahppit ohppet njozet lohkat ja čállit dahje birgejit heajubut lohkanáiddu iskosiin. »Áiccademiid vuodul oahppit stohket olu oahppodiimmuin, dasgo stoahkamii lea várrejuvnon áigi diibmoplánas. Maiddái fágadiimmut čadahuvvojit olu stoahkama bokte.» (Dutki beaivegirjemearkkastagat 2001.)

Lohkanáiddu iskosiid birra leat ovdanbuktán Norggas ovdamearkan Marit Kjærnsli, Svein Lie, Rolf Vegar Olsen ja Astrid Roe (2007). Sii čállet, ahte Norgga oahppit birgejedje funet lohkanáiddu iskosiin. Lassin heajos skuvlaceavzima duogážis sáhtta leat kultuvrralaš oktiibeaskeheapmi (Järvensivu – Paksuniemi 1997; Ogbu 1992) ja fápmovuogádagat. Dákko bokte čielgeaddji albmanussan loktana oarjemáilmmi skuvlakultuvrra ja sámi kultuvrra deaivvadeapmi. Suomas lohkanáiddu iskosiin birgejumi sáhtta čilget vuos oahpaheaddji ámmáha gáibádusain. Virggiide lea dohkálašvuoda gáibádussan bajit allaskuvladutkkus. Maiddái jahkečuđiid deaddu lohkama árvošteapmái Suomas čilge dili bealistis (Paksuniemi 2009). Suomagiela ortográfalaš álkivuoda dadjet maid sivvan birgejupmái lohkanáiddu iskosiin.

Oahpahusas ii oro čielga ulbmil ovdamearkka vuodul. Dán ii sáhte generaliset leat olles Norgga beale sámeoahpahusa čuolbma, muhto lea buorre jearrat, leatgo oahpahuskultuvrraid earuid sivvan guovtti riikka gaskkas oahpaheaddjiid skuvlejumi earut ja dasa gullevaš gáibádusat, servodatlaš erohusat, oahppoplána erohusat ja makkár árvu skuvllas lea servodagas. Oahpaheaddjiin Suomas gáibiduvvo mastergráda buot dásiin. Jus álgooahpahusas oahpaha, de ávžžuhuvvo ahte oahpaheaddjis

lea vuodđofága álgooahpahas, mii Suomas leamašan oahpaheaddjiskuvllaid prográmmain juo guhká. Álgolohkan ja matematihkka bođii Norgga oahpaheaddjiskuvllaid fáladahkii bákkolašžan easka sullii vihtta jagi áigi.

Unna skuvllain dárogiela sáhtta oahpahit seamma oahpaheaddji, guhte doaibmá luohkáoahpaheaddjin muđuige. Danne luohká giella ii soaitte rievdat, fal mánát sámástit dárogiela diimmus: «Dárogiela diimmus oahppit devdet mángosa jorba beavddi luhtte. Fáddán leat riimmat. Oahppit sámástit gaskaneaset ja hállet sámegiela maiddá oahpaheaddjai.» (Dutki beavegirjemearkkastagat 2001.)

Sáhka lea giela hálliid sosialiseremis. Mánát sámástit oahpes oahpaheaddjiinis, nugo leat hárvánan. Dát lea giellalávgunmálla mielde áibba ortnegis. Mánáide lea lunddolaš geavahit iežasat eatnigiela iežasat oahpaheaddjiin háladettiin, eandalii go sii dihtet ahte oahpaheaddji ádde sin. Ja oahppiid vástádusa man ihkenassii gillii galggašii dohkkehít. Ii galggašii bágget mánáid lonuhit giela, fal galgá sealluhit posiitiiva guottuid ja geahččalit gulahallat vuohkkasit. Deháleamos giela geavaheamis lea kommunisteren. Álgooahpahas ja dan nuorat mánáiguin sáhtta ovdánit dáinna lágiin, ja go mánná lea boarrasot ja go gielaide mearkkašupmi ja hápmi álget mánáide boahit oahpisin, sidjiide sáhtta evttohit ahte vástidit oahpaheaddjai dárogillii. Ii leat seamma stuorra čuolbma, jus oahppit vástidit oahpaheaddjai sámegielain go jus vástidivčče suomagielain/dárogielain sámegieliimmus. Vállogillii lonuheapmi lea stuorit čuolbma, dasgo diet sáhtta lonuhit olles mánnájoavkku giela skuvllas ja astoáiggis. Sámegielain vástideapmi oaivvilda dan ahte giellabiras lea nanus. Diedusge lea vuogas dáguhit ášši dárogillii dárogiela diimmus ja sámegillii eatnigiela diimmus, jus oahppit geavahit eará giela go lei ulbmil. Unna oahppiiguin dorvvolaš olmmošgaskavuodát leat dehálačča, dalle ii dárbaš jurddašit, ahte dárogieliimmus galggašii álgooahpahas leat eará dárogielat oahpaheaddji. Jus leat resurssat, de sáhtášiihan oahppodiimmuin leat goasnu giinu, guhte ii hála sámegiela. Dalle oahppit bággehallojuvvojit dárostit suinna. Nu oahppiin lea lunddolaš dárba dárostit, ja sii lonohallet vuohkkasit guovtti giela gaskkas. Sámegieliimmus sáhtášii oahpaheaddji leat stroangásut sámegiela sajádaga dihtii go dárogiela diimmus. Dáinna oaivvilduvvo dat, ahte sámegiella dárbaša eanet doarjaga giellasosiologalaš dili dihtii go dárogiella. Dárogiella lea riikka giella ja oidno medias maiddá olu eanet go sámegiella. Oppalaččat lea sáhka eahpečielga giellaprográmmain. Sámegiela ja dárogiela sajádagaid suokkardallan lea gaskan servodaga ja skuvlla dásis.

Sámegiela sajadaga eahpečielggasvuohta oidnui dán dutkamušas nu, ahte go oahpaheaddjit ráhkadedje skuvládási báikkálaš plána, de dat gárvejuvvui dušše dárogillii. Dát dilli muitala dan birra, mo oahpaheaddjit oidnet sámegiela geavahanárvvu dahje sámegiela geavaheami mearkkašumi beaivválaš anus plánedettiin: »Oahpaheaddjit dahke plánenčoahkkimis báikkálaš skuvlplána dárogillii, muhto sámástedje ankke plánedettiin» (Dutki beavegirjemearkkastagat 2001; Skuvllaid jahkeplánat ja báikkálaš plánat jagiin 2001–2008 Norggas).

Dáid ovdamearkkaid vuodul oahpahusas lea oppalaččat eahpečielggas, mo gielladili galggašii sámegiela konteavsttas hálldašit. Maiddái doaibmi jurdda guovttegielatvuodas orru váilumin dahje lea váilevaš (gč. maiddái Høier 2007). Kamil Øzerk (2010) deattuha, ahte dili buorideapmi gáibidivččii sámegiela stáhtusa loktema nu, ahte sámegiella livččii ulbmil ja das livččii árvu buot oahpahusa dásiin.

Lohkama ja čállima oahpahusa deattuhus

Boradeapmi: Oahpaheaddji lohká máidnasa girjjis oahppiide seammás go sii borret nisttiid (Dutki beavegirjemearkkastagat 2001).

Girjerájusdiibmu: Vuos oahppit ohcet girjjiid, maid áigot luoikkahit ruoktut. Dan manjja oahpaheaddji lohká girjjis máidnasa. (Dutki beavegirjemearkkastagat 2001.)

Oahppit čállet ieža unnán (Videomateriála 2001).

Áiccademiid vuodul oahpaheaddji logai beaivvi miehta iešgudege dilálašvuodas viehka olu. Dialoga lohkandilálašvuodain bázii goittotge eret. Dialoga lohkandilálašvuoda oktavuodas mearkkaša, ahte teaksta dahkko oahppiide mearkkašahttin ja lagasin jearahallama ja hálešteami bokte. Áiccadeami vuodul oahppit eai ságastan fáttáin maid guldalede eige čállán nu olu ieža dahje konstruieren ovdamearkan sárguma vehkiin dan maid ledje gullan. Lohkandilálašvuodat dáhpáhuvve diliin, mas oahppit borre nisttiid dahje vurde juoidá man nu eará dilis nugo girjerádjosis ja fáttát ledje luovus sin dábálaš doaimmain, ja dalle oahppiid iežaset aktiiva oassálastin lohkan- ja čállindoaimmaide estojuvvui. Jus čanastat lohkandilis ja oahppamis livččii seailu-

huvvon, de gielalaš dáiddut livčče ožžon buoret stimulusa. Lea gal dehálaš maid dušše guldalit máidnasiid, muhto soaitá leat dehálaš fuomášit, dáhphuvvágo dat almmá ahte lohkan ávkkástallojuvvo eanet.

«Bustávahárjehallamis geardduhuvvojit ovddit jagi ohppojuvvon bustávat» (Videomateriála 2001). Dákkár geardduheapmi orru leamen stabiliserejuvvon vuogádat Norgga beale lohkan- ja čállinoahpahusas ja nu maiddáa dasa laktasit čuolmmat.

Nuppuohkkálaččain lea sámegiella. Fáddán lea bustávva s, mii seammás geardduhuvvo mannan jagis, dadjá oahpaheaddji. Vuosttašluohkkálaš lea nuppi oahpaheaddjiin bargamin juoidá eará. Oahpaheaddji cuožžu távvalis ja dadjá, ahte dál mii bargat jietnadat s:ain. Oahppit fitnet čállimin távvalii s- ja S-bustávid. Dan manná oahpaheaddji čállá ovddit oahpes bustávid távvalii. (Videomateriála 2001.)

Bustávva geardduhuvvo ja manno seamma láhkai čađa go ovddit jagi. Oahppiide ii boade oahppanstimulašuvdna doarvá, go olles syntehtalaš vuogádahkii gullevaš proseassa ii manno čađa. Dán dilis dušše gaskavuohta jietnadat–bustávva gieđahallo, muhto stávval–sátne -oassi báhcá eret.

Mearkkašanveara lea maid, ahte oahpahusas buktojuvvojit ovdan amas diftonggat ja sánit, main ii leat mearkkašupmi – mat eai leat áddehahttit sámegielas. Dát vuohki gullá bustávva–jietnadat–stávval–sátne -oahpahanvuohkái, mii ii vealttakeahttá doaimma buot diliin. Dat lea buorre doarjjan oahpahussii buktit ovdan beliid, mainna oahppi giellabeallji hárjehuvvo, muhto dat ii sáhte leat váldoahpahanvuohki. Sámegielas leat giela iežas njuolggadusat, ja livččen várrugas buktit málliid mat gillii eai gula. Távvaloahpaheamis lea diedusge dehálaš earuhit diftonggaid ja sániid, mat eai čuovo sámegiela málle, muhto sámegiela gielladili dihtii anášin dehálabbon oahpahit sámegillii gullevaš diftonggaid ja sániid vai dat báhcet millii iige ovdamearkkaid mat eai sámegiela čállinvuogis gávdno. Amas diftonggaid ja amas sániid ovdanbuktin hástá oahppiid giellaáddejumi, muhto seammás soaitá maiddáa seaguhit sin oahppanproseassa. «Oahpaheaddji čállá távvalii diftonggaid ja sániid, mat eai gávdno sámegielas» (Videomateriála 2001).

Oahppiid čállima hárjehallamii ii áiccadeami vuodul geavahuvvo beare olu áigi: «Oahpahus dáhphuvvá oaiveáššis nu, ahte oahpaheaddji ja oahppagirji leat guovddážiis» (Dutki beaivegirjemearkkastagat 2001; 2007; Videomateriála 2001). Dat

oidno nu, ahte oahppit eai aktiivvalaččat dutkanmateriála vuodul čále ieža čállosiid ja hárjehala bustávvamálliid. Livččiigo dat dehálaš, lea beroštahtti jearaldat. «Suoma bealde dutkanmateriála vuodul váldodeaddu lea barggus, maid oahppi dahká ieš» (Dutki beavegirjemearkkastagat 2007).

Bustávvamáallet

Sámegiela lohkanoahpahus Norgga bealde orru vuodduuvvamin dutkanmateriála vuodul bustámaid hárjehallamii álgooahpahasas. Lokten dán albmanusa oidnosii, dasgo livččii mearkkašahtti mannat dán proseassa čađa maiddái viidásebbot. Lohkanoahpahasu oktavuodas galggašii ovddidit gielalaš didolašvuoda buot beliid iige vuodjut dušše ovdamearkan fonologalaš didolašvuhtii. Jus nu geavvá, de eará gielalaš didolašvuoda bealit eai sáhte ovdánit nu bures. Máná lohkanoahpahasu guovddášreaidu lea juohke dáhpáhusas fonologalaš didolašvuodta (gč. Valkonen – Vilska 2002). Eandalii nuppi luohkás bustámaid geardduheapmi ii leat šat doarvá, muhto baicca gielalaš didolašvuoda ferte stimuleret ja mannat eará dásiide. Dás lea mearkkašahtti aiddo dat, mo bustávain šaddet stávvalat ja sánit. Oahppit maid berrešedje ieža hárjehallat dáid áššiid. Dál ášši gehčcui dušše bustávva-dásis áiccademiiguin távvalis ja de báziid dasa. Go ášši váldo ovdan dušše távvalis, de joatkka-prosesseren báhcá.

Oahpaheaddjit geavahit heivehuvvon osiin Norggas ja Suoma ráhkaduvvon oahppomateriála. Dát lea bargu, mas gártá heivehallat olu, dasgo geavahuvvon oahppomateriála lea oassin oalle boaris ja sisttisdoallá olu mekánalaš bargobihtáid. Ovdamearkan Suoma sámediggi ii leat ráhkadan sámegiela álgooahpahasii odđa čállinvuogi hárjehusgihppagiid, vaikke dan birra leamašan olu sáhka. Go Norggas ii leat oahppoplána dásis dohkkehuvvon giehtačállima málle muhto Suomas lea, de dat dahká oahppomateriálaovttasbarggu geavadis vehá mohkkájin. (Dutki beavegirjemearkkastagat 2007.)

Norggas čállinbustávat eai leat standardiserejuvvon oahppoplána dásis seamma láhkai go Suoma bealde. Suomas leat anus standardiserejuvvon bustávvamáallet tekstemis ja giehtačállima čállinvuogis. Čállinvuohkái geavahuvo Suomas olu áigi,

nu ahte bustávid hámit automatiserejuvvojit ja juohke oahppái galggašii šaddat buorre ja čielga čállinvuohki, mas galgá maŋŋá šaddat persuvnnaš giehtačála. Čállima oahpahas ii ráddjejuvvo luohkkadásiide 1.–2., muhto dat joatkašuvvá maiddái luohkkadásiin 3.–9. (Krokkfors – Suominen – Wäre-von Hedenberg – Uusitalo 2008.)

Norgga beale oahpahas orru leamen vehá eahpečielggas geavahuvvojitgo oahpahas unna vai stuorra bustávat (Dutki beaivegijemearkkastagat 2001).

Suoma bealde geavahuvvojit vuossuorra bustávat ja dađistaga unna bustávat (Dutki beaivegijemearkkastagat 2007).

Lea oahpaheaddji välljeumi duohkin, makkár bustávamállin oahpaha (Oahpaheaddji jearahallan 2007 Norggas).

Norgga beali oahpahasvuogádaga standárdahis bustávamálla ja Suoma beali standardiserejuvvo bustávamálla dagaha ovttasbarggu oahppomateriála olis váttisin, dasgo goit čálagihppagiid oahpaheaddjit Suoma bealde eai sáhte njuolgut geavahit earálágan bustávamálla dihtii, jus galggaše čuovvut Suoma oahppoplána standardiserejuvvo málliid. Dákká bokte lea dárbu harmoniseret vuogádagaid. Dákkár detáljjat njoahcudit ja maiddái estet sámeoahpahusa ovdáneami, go resurssat gollet guovtti riikka vuogádagaiguin sugahallamii. Iešguhtege Norgga beali oahppomateriálabuvttadeaddji ja oahpaheaddji vällje ieš, makkár bustávamálliid geavaha čállimis.

Duogázin Suoma standardiserejuvvo bustávamállide ja daid jotkkolaš ovddideapmái lea dárbu harmoniseret eurohpalaš čállinvugiide ja čuovvut daid proseasaid, mat čállinoahpaheamis Eurohpás leat. Norga ii leat čuovvolan dáid ortnegiid. Norggas álgooahpahusa mearkkašupmi lea loktejuvvo easka maŋimus viđa jagi áigge oidnosii, go Suomas fas dat leamašan Snellman-ideologiija vuodđogeađgi olles áigge. Snellman-ideologiija čujuha historjjálaččat dasa, mo Suoma servodat huksejuvvui iehčanas váldegotti prinsihpa jurdagii, mas suomelašvuohta ja suomagiella ledje dehálaš bealit, vai besse luovvanit Ruota ja Ruošša váikkuhusain. (Paksuniemi 2009.)

Čuovvovaš ovdamearka lea maiddá mikrodási luohkkálanjas ja muitala gielddaid makro giellapolitihka dilis veahá eará oaidninvuogis mikrodási albmanupmin.

Go áiccada oahpahusa, de oahppiin lea olu rasildeapmi ja čohkohallan iežas pulpeahtas dan sadjái ahte sii duođalaččat barggašedje ieža ángirit lohkan- ja čállinoahpaphallamiin dahje muđui ovddidivčče gielladáidduset iešguđege vugiiguin. (Dutki beavegirjemearkkastagat 2001; 2007 Norggas; Video-materiála 2001 Norggas).

lešguđege árbevierut

Norga lea čuovvugohtán amerihkálaš sosiokonstruktii vlaš oahppanoainnuid ja Suopma fas duiskalaš árbevieruid skuvlla lágideamis.

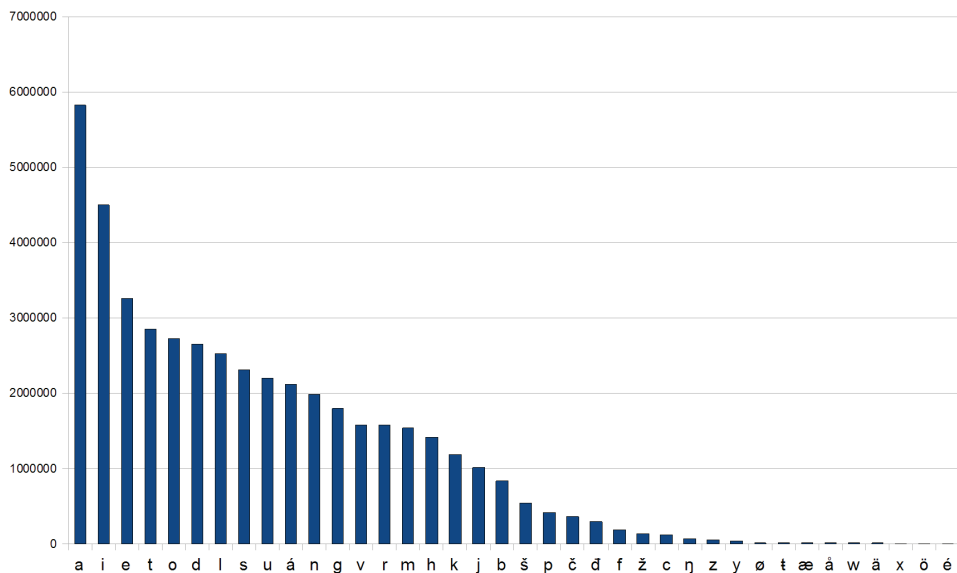
Álgoahpahasas dát oidno nu, ahte Suomas deattuhuvvojit garra bargu ja lohka mearkkašupmi oahpahasas. Norggas oidnui stoahkama ja sosiála-proseassaid deattuhuvvan dán dutkanmateriála vuodul. (Dutki beavegirjemearkkastagat 2007.)

Merja Paksuniemi (2009) čállá nákkosgirjjistis, ahte Suopma välljii herbart-zillerilaš filosofijja skuvllaid duogášjurddan. Dat lei stroanga jurdda das, mo suomelaččain galggai skuvlet buriid ja jegolaš bargiid váldoservodahkii. Dat jurdagat bukte Suoma skuvllii garra bargoleavttu. Nu gohčoduvvon «Ođđa skuvlla» váikkuhus leavvagođii Estlánddas ja Ruotas ovdal nuppi máilmmisoađi, muhto ovdáneapmi bisánii soađi dihtii. Dán «Ođđa skuvlla» -jurdagis ledje reformapedagogalaš deattuhusat. Soahti dagahii, ahte Suoma servodaga galggai ođđasit hukset. Suoma beallai báhcán barggu garra deattuhus juo álgoahpahusa rájes veadjá lea herbart-zillerilašvuoda váikkuhus, muhto maiddá «Ođđa skuvlla» váikkuhus oidno nu gohčoduvvon dutkioahppama ja iežas barggu deattuheami bokte. Oahpahasas geavahuvvo áiccalmahtti materiála. PISA-bohtosiin birgema duogáža sáhtá čilget Suoma skuvla, man vuodđun lea garra bargorytma. Duogážin lea našunála stáhta huksema historjá, mii ii historjjálaš sivaiddat geažil leat eará Davviriikkain nu mearkkašahtti rollas. Lea sáhka servodatlaš earuin. «Suoma beale sámegeahtta álgoahpahasas leat guovddážis fárus oahppiid skuvla- ja ruovttubarggut ja barggildeapmi» (Dutki beavegirjemearkkastagat 2007).

Bustámaid oahpahanortnet

Bustávavadodan lea dehálaš, go oahppit oahpahallohtet lohkat ja čállit (Lerkkanen 2003). «Áiccademiid vuodul rievdadallá, man ortnegis bustávát oahpahuvojit» (Dutki beavegirjemearkkastagat 2001; 2006; 2007). «Go geahčadin oahpahusa girjiid, de maiddái doppe rievdadallá, man ortnegis bustávát bohtet ovdan» (Dutki beavegirjemearkkastagat 2007). Dán vuodul lei dárbu čielggadit, mat leat dábálemos bustávát sámeielas, muhto dákkár diehtu ii gávdnon. Suomagielas dakkár diehtu gávdno Matti Pääkkönen (1990; 1991) dutkamušain suomagiela bustávain.

Dasto bivden Romssa universiteahta ja Norgga Sámedikki sámeielas Giellateknologiija-prošeavtta rehkenastit, mat leat dábálemos bustávát sámeielas. Norgga Sámedikki elektrovnnaš teakstavuorkkás ledje 59 723 513 mearkka, mas leat fárus davvisámeielat Min Áigi -áviissa artihkkalat jagiin 1997–2006 (34 929 211 mearkka), Norgga Sámedikki ja Guovdageainnu suohkana áššegirjiit jagiin 1994–2008 (15 210 691 mearkka), Ođđa testameantta ja oassi Boares testameantta teavsttain (1 458 935 mearkka), muhtin láhkateavsttat (2 063 647 mearkka), guhtta

Govus. Davvisámeielas dábálemos bustávát

čáppagirjjálašvuoda teavstta (1 677 479 mearkka) ja diehtogirjjálašvuolta (sámiid skuvlahistorjá, Romssa buohcceviesu diehtjuohkinteavsttat, O97S oahppoplána jna. 4 383 550 mearkka). (Sámi giellatekno 2008.) Giellateknologiiija-prošeakta ovdida sáme giela dihtorteknologiija. Dan boadusin lea ráhkaduvvon ovdamearkan divvunprográmma dihtora teakstaprográmmaide.

Govvosis leat davvisáme giela dábáleamos bustávát ovdal namuhuvvon teavsttain. Govvosis leat fárus earáge bustávát go mat davvisáme gielas leat dan sivas, ahte korpus-teavsttain leamašan eará gielaide gullelaš sánit. A, i, e ja o leat vokálain dábáleamosat ja t, d, l ja s fas konsonánttain. Sáme giella lea vokáladettolaš giella. Ovdamearkan Valkeapää (1986) Áppesa bustávaid ordnet lea A, Á, I, L, U, N, O, E, S, M, D, G, B, R, H, T, J, P, V, K, C, Č, Š, D. Áppes maiddái čuovvu vokáladettolašvuoda. Earrun Valkeapää ja govvosa bustávaide lea dat, ahte á-vokála buktojuvvo juo árra muttus Áppesis. Dábáleamos bustávaid govvosis á-bustávva lea logát sajis. «Oahpaheadjit čuvvot oahppogirjjiid bustávaid oahpahanortnegiid» (Dutki beavegirjemearkastagat 2001; 2006; 2007; 2008). Dien bealis lea mearkkašahhti man ortnegis bustávát oahppogirjjiin leat. Danne livččiige beroštahti guorahallat buot davvisáme gielat álgooahpahusa oahppogirjjiid gávnahan dihtii bustávaid oahpahanortnega dain.

Prinsihppan galggašii oahpahas leat dat, ahte oahppit eai seaguhuvvo. Nuba á-bustáva sáhtášii buktit oahpahussii vehá mañnelabbos. Nubbi bealli áššis lea dat, ahte oahpahas háliidit várra juo árra muttus giddet fuomášumi bustávaid a ja á earuide juo dan dihtii, ahte daid geavaheamis leat suopmanerohusat, mat váikkuhit oahppiid hállamii ja čállinoahpahallamii.

Oahppogirjebuvttadeamis berrešii váldit vuhtii bustávaid ovdanbuktinortnega davvisáme giela bustávaid mielde. Maiddái oahpaheadjiid vásáhusaid vuhtii váldin lea dehálaš. Muhtimat oahpaheadjiin muitaledje, ahte sii testejit mánáid das, makkár bustávaid sii dovdet skuvlii álgedettiin. «Oahpes ja motoralaččat álkes bustávaid mannet čađa jođáneappot de oahpahas» (Oahpaheadji jearahallan 2006). «Mus lea dakkár dovdu go oahppit hálldašit sullii gávccii bustáva ja dovdet gávccii vokála, de ohppet lohkat» (Oahpaheadji jearahallan 2007). Marja-Kristiina Lerkkanen (2003) ovdanbuktá seammaláhkai iežas nákkosgirjjiis, ahte oahppit ohpet gaskamearalaččat lohkat, go sii hálldašit logi bustáva.

Oahpahas mállles, mas leat sánit guovddázis, lea dehálaš ahte mielde lea hállama olggosbuktin ja hállama analyseren, bustávva–jietnadaga -vástideaddjivuoda oahp-

pan, bustávid ovtasteapmi stávvalin, sáni čohkken stávvaliin, stávvalráji gávdnan oidnojuvvon sáni vuodul ja lohka ádden (Ahvenainen – Holopainen 2005: 109–110). Buot dáid beliid galggašii mannat čađa olles áigge oahpahusas fámoláččat, vai oahppiid gielalaš áddejupmi ja nu lohka ja čállima oahpahallan šaddá buorebut vejolažžan. Vuosttaš luohkát leat mearkkašahtti oahppiid manjit áigge birgejumi ektui. Dalle lámččojuvvo vuodđu buot manjit oahppamii ja birgejupmái.

Mo sámegiela galggašii oahpahit lohkat?

Aro (2004) deattuha iežas dutkamušas, ahte giela čállinvuogi berre váldit vuhtii go oahpaha lohkat ja čállit. Dalle málliid ii berre váldit eará gielain, muhto ferte váldit vuhtii giela iežas struktuvrra. Lohka oahpaheami metodat rievddadallet oaiveáššis dan mielde, leago giela čállinhápmi njuolggaduslaš vai eahpenjuolggaduslaš: leago giela jietnadagain ja čállinmearkkain njuolgo vai eahpenjuolgo vástidanoktavuohta / vástiditgo giela jietnadagat ja čállinmearkkat njuolga nuppiideaset vai eai. (Uusitalo-Malmivaara 2009: 25) Suomagiella lea dán dáfos goasii dievaslaš, ja dasa vuodđuduvvá dat, ahte Suoma oahppit ohppet gaskamearálaččat njealji mánu lohkat. Sámegielas diet vástidanoktavuohta ii leat áibbas nu čielggas, muhto das leat bealit maid veagas dat lea measta seamma dilis go suomagiella. Vai giella deavdá dáid gorálašvuoda kritearaid, de dat galgá deavdit čuovvovačča: hállon ja čállon giela vástideaddjivuota, álkivuota jietnadeamis, jietnadagaid bistinearut, sániid guhkkodat ja hállan- ja stávvalrytma leat dihtoláganat (Ahvenainen & Holopainen 2005). Dáid beliid berrešii dutkat, ja dákkár čohkkejuvvon diehtu álgo-oahpaha várás ii velá gávdno sámegielas, vaikke dákkár dieđuid lea gal vejolaš čohkket ja guorahallat dahkkon vuodđodutkamiid vuodul.

Lohkanmetodat leat guokte váldojoavkku, syntehtalaš ja analyhtalaš (Lerkkanen 2006: 59). Juohku boahtá Torleiv Høiena ja Ingvar Lundberga (1999) guovttekanálat málles mas syntehtalaš metoda vástida fonologalaš ja analyhtalaš fas ortográfalaš kanála. Engelasgielat girjjálašvuota govvida dávjá fonologalaš metodaidda alfabehtalaš dahje čohkkejeaddjin (*phonics*) ja ortográfalaš metodaidda logográfalaš dahje olles sáni earuheaddji (*whole word*) vuohkin (Aro 2006: 109). Dávjá hállon maidái *bottom-up* (syntehtalaš) ja *topdown* (analyhtalaš) -metodain, ja dalle govviduvvo lohka oahpaha ja oahppama vuolggasadji (Uusitalo-Malmivaara 2009: 26).

Syntehtalaš metodas oahpahus vuolgá unna ovttagain, jietnadagain, bustávain ja stávvaliin sátnepalašvuodaid guvlui (*bottom-up*). Suomagiela measta dievaslaš bustávva–jietnadat -vástideaddjivohta bealušta syntehtalaš metodaid geavaheami. Analyhtalaš metodat leat ođđaseappot ja bohtet dávjá eahpenjuolggaduslaš gielain. (Uusitalo-Malmivaara 2009: 44.) Dákkárat leat ovdamearkan engelasgiella ja dárogiella. Dain vuolggasadjin leat olles sátni dahje cealkka, main mannat unnit ovttagaid guvlui (*topdown*) (Lerkkanen 2006: 66). Geavahas leat lassin dán guovtti váldotiippa ovtasteaddji seahkalasmetodat (Uusitalo-Malmivaara 2009: 44). Danne maiddá sámegielas soaitá dárbu geavahit syntehtalaš metodaid, vaikke sámeigiella ii leat áibbas seamma dárki go suomagiella čállinmearkkaid jietnadatvuodus.

Syntehtalaš metodain sáhtá namuhit vaikkeba dáid: bustávva–nammametoda (bustávva–stávvalastinmetoda), bustávva–jietnadatmetoda (jietnadat–stávvalastinmetoda), stávvaliid mielde čeassan, hutkimetoda, BJSS-metoda (bustávva–jietnadat–stávval–sátni -metoda), CID-assosiašuvdnametoda (metoda mii hárvánuhtá lohka mávssašvuoda), PREP (*Pass Reading Enhancement Program*), Bright Start ja logorytmihkka. (Lerkkanen 2006: 60; Uusitalo-Malmivaara 2009: 45). Analyhtalaš metodan sáhtá dadjat olles sáni metoda (guljalan–logan–hálan), LHV (lohkan hállama vuodul, HL (hállamis lohkamii), Doman ja Fernand metodat (Uusitalo-Malmivaara 2009: 27). Holisttalaš metodat vedjet heivet gielaide main ii leat seamma čielga stávvaljuohku ja soaheapmi go sáme- ja suomagielas.

Fuolla mánggalágan gielladuogáža oahppiin

Dan lassin ahte galgá gidde fuomášumi teknihkalaš beliide oahpahas, de leat maid psykologalaš ja oahpahasmetodalaš bealit maid galgá fuomášit. Keskitalo (2010) áiccademiid mielde sámeielat oahpahas doaimá eanet go ovdal oahpahasbáikin, masa oassálastet mánggalágan gielladuogážiid oahppit. Sámeielat oahpahas gártá muddet iežas eatnigielat oahppiide ja eanetge passiiva sámeiela dáidduin skuvlii bohtán oahppiide ja buohkaide dien gaskkas. Dát bohtá das, ahte sámit leat gártan assimilerejuvnot ja doppe leat gaskkas vanhemiid sohkaolvvat guđet leat massán giela. Dát lea albanumi dáfus beroštahtti, dasgo dat buktá oahpahussii hástalusaid ja oahppiide iešguđegelágan vuordamušaid. Lassin inkluderema prinsihpaid mielde oahpahas leat vaikke makkár etnihkalaš joavkku oahppit.

Vai ádde giela sisdoalu, ii dárbbáš áddet juohke sáni. Oahppanválttisvuodát eai eastte searvamis oahpahussii, mii doaibmá nugo giellalávgunma báikin. Go oahpahus doaibmá mánggalágan oahppiid oahpahusbáikin, de oahpaheaddji berre geavahit metodaidda main oahppi lea guovddázis ja son galggašii ságastallat olu juohke áidna oahppiin. Gulahallan mii šaddá eanet ahte eanet lea oahpahusa ulbmilin. Giellaoahpalaš meattáhusaid divvun galggašii dáhpáhuvvat eahpenjuolgut nu, ahte dat ii hehte gulahallama. Oahpaheaddji ii galggaše hállat olles luohkkái eambo go viđádasa olles áiggis. (Buss – Laurén 1997a: 12; 1997b: 22–24.) Lea goittotge dábálaš, ahte oahpaheaddjit hállat okto joba 50–60 proseantta oahpahusaiggis (Chaudron 1987). Juohke oahppi galgá beassat ovdánit iežas vugiin. Muhtin oahppit geahččalit geardduhit sániid ja cealkagiid vuosttaš beivviin ja vahkuin go oahpahus lea álgan ja sii geahččalit maiddá atnit giela juohke vejolaš vugiin. Nuppit oahppiin dárbbášit fas eambo áiggi giela oahppat. (Buss – Laurén 1997b: 25.) «Ná muitaledje maiddá oahpaheaddjit jearahallamis» (Dutki beaivegirjemearkkastagat 2007).

Oahpaheaddji ferte diđoštít iežas rolla giellabagadallin, ja son galgá leat empáhtalaš ja eallit oahppiid dilálašvuodaid mielde. Giela ii galgga dulkot, dasgo oahppit galget bidjat buot návccaid áddet giela. Danne sin ii galgga oahpahit vuordit jorgalusa. Sis galgá šaddadit aktiiva giela geavaheaddjiid, ii jorgaleaddjiid. (Mård 1997: 29–30, 32–33.) Holisttalaš vuolggasadi lea giellalávgunis jierpmálaš. Oahppit berrešedje maiddá lohkat ieža olu ja maiddá jitnosit. Oahpahus ii oaččoše vuodđuduvvat dušše oahppogirjiid vehkii. Keskitalo nákkosdutkanmuša (2010: 140–144) mielde lea goittotge dábálaš, ahte sámeskuvllain oahppogirjiid hálddašit oahpahusa. Bargobádjemetoda, iešguđetlágan oahppomateriálaid ja stoahkama datte galggašii geavahit olu. (Heikkinen 1995: 45–49, 53.) Giellalávgun sáhttá njoahcudit lohkama oahppama, eandalii jus oahppis lea rájálaš sátneráđu. Oahppiin guđet lohket bures vuosttaš giela, lea buorre lohkanáidu maiddá nuppi gielas: sii sáhttet ovtastit visuála, semántalaš ja syntehtalaš dieđuideaset. Sii dahket maiddá viehka unnán lohkanodema burginfeallaid. (Geva – Clifton 1994.)

Norgga sámeskuvlamálles luohkát sáhttet leat sámegielagat, dárogielagat main sámegielas lea fágan ja guovttegielagat. Sámegielat luohkáiin ohppet lohkat ja čállit sámegillii das fuolakeahhtá, man gielagat mánát leamašan go skuvllii bohtet.

Ii oro loahpas mearkkašupmi das, ahte lohkanohpahus dáhpáhuvvá sámegillii maiddá daid ektui guđet leamašan passiiva sámegieldáidduin go álge skuv-

lii. Jus čuolmmat leat čuožžilan, de dat ii leat bohtán vealtameahttumit gielas, fal leamašan pedagogalaš čuolbma dahje oahppi iežas iešvuohta. Dákkár áiccadeamit leat dahkkon dutkamuša áigge ja maiddá oahpaheaddjit leat muitalan dán birra. (Dutki beaivegirjemearkkastagat 2007.)

Maiddá teoriija doarju dáid áiccademiid ja jearahallamiid dieđuid. Teoriija mielde oahpahas mii doaibmá giellalávgun ii leat áibbas buhtis ruossalasvuodain. Sáme-gielat luohká oahpahusa sáhtta viidát áddet giellalávgun. Muhto dan manjá, go leat oahppan lohkat ja čállit, daid dáidduid sirdin eará gielaide orru leamen lunddolaš (Cummins 1984). Martina Buss ja Christer Laurén goittotge fáruheaba, ahte jus oahppit geahččalivčče oahppat čállit guokte giela oktanaga, dat sáhtásii hihtudit mearrideaddji olu sin oahppanproseassa, dasgo čállon giella huksejuvvo iešgudege gielas hállangielas iešgudege vugiin. Oahppit sáhtášedje seaguhit guokte ortográfalaš vuogádaga nubbi nubbái. (Buss – Laurén 1997a: 12, 14–15.) Dát lea hui beroštahti sáme-giela oahpahusa dáfus. Sierranas gielaide vuogádagaid seaguheapmi lea vejolaš, gearddi oahppit álggahit mánggaid gielaide oahppama oktanaga skuvlla álggus gudege gieldda giellaprográmma mielde.

Lea maid sáhka vearráhafáktemis, mii eandalii Suoma bealde loktanii guovddáži. Gii oazžu oassálastit sáme-gielat álgo-oahpahussii? Dutkanmateriála vuodul dat lei gielddaid ja skuvllaid, váhnemiid ja oahpaheaddjiid duohkin. Giellarevitaliseren sáhtii bissehuvvot mángga dásis. Dás bohtet bávčča válljejumit mat gusket mánáid boahhtevuhtii ja olles servodahkii, sáme-gillii ja sápmelašvuhtii. Lea sáhka oame-dovddu válljemiin. Gii váldá rolla suoládit máná giela ja boahhtevuođa? Pedagogalaš oahppi doarjun galggašii dákká bokte boahhtit guovddáži: Ráhkistit sámi mánáid nu olu das fuolakeahhtá makkár duogáži, sogas son lea eret ja addit buohkaide giela. Lea garra rahčamuš oazžut ortnegiin ja guottuin dakkáriid, ahte dat lea vejolaš. Die lea váldoássi, mainna sámi oahpahas galgá rahčat.

Loahppasánit

Dán čállošis leat guorahallojuvvon sáme-gielat álgo-oahpahusa iešvuođat skuvlaetnográfalaš vuolggasajis. Buktojuvvojit ovdan čállinvuogi mearkkašupmi, gielddaid giellaprográmmat, lohka ja čállima oahpahusa deattuhusat, bustáv-

vamáallet, bustávaid oahpahanortnet, mo sámegiela galggašii oahpahit lohkat ja dat ahte sámegiela oahpahuš doaimmá mánggalágan gielladuogážiid oahppiid oahpahušbáikin. Dát iešvuoddat leat loktanan dutkanmateriálas, mii lea háhkkojuvvon skuvlaetnográfalaš vugiin 2001–2007 áigge Norgga beale sámeskuvllain ja Suoma sámehoahpahušas jagiin 2006–2008.

Sámi hálddašanguovllu gielddain oahppit álggahit mánggaid gielaide oktanaga skuvllain Norggas. Iešguđege gielaide vuogádagaid seaguheapmi orru vejolaš sámegiela álgooahpahušas, gearddi gielddaid giellaprográmmat leat lossadat. Dat lei okta dehálaš bealli, mii sáhtta moivet, eastit ja billistit sámegiela dili, vaikke juo ii buot dáhpáhusain ja buot oahppiid ektui leatge miige eastagiid. Muhto dalle go dat lea čuolbma, de dat lea duodalaš.

Oahppiid gielloahppanproseassa lea persovnnalaš ja oahppit rievdadallet dan mielde, man jođánit sámegiela ohppet, jus bohtet passiiva gielladáidduin oahpahušsii skuvlii álggedettiin. Lea mearkkašahtti ja dehálaš, ahte sámegiela revitaliseren dáhpáhušvá eanet ahte eanet. Sámegillii guoskevaš posiitiiva guottut ja sámegiela renessánsa oidnojit nu, ahte assimilerema vásihan váhnemat bidjet dál mánáideaset sámegiela oahpahušsii.

Sámegiela oahpahušsii bidjan doarju sámemánáid identitehta. Joavkku dásis sámegiela oahpahušsii bidjan doarju sámegiela revitaliserema. Ja buot dát ovttaš dorjot mánggagiela servoža. (Dutki beavegirjemearkkastagat 2007.)

Oahpaheaddjit váldet vuhtii heterogenaš oahppi-joavkku iežaset resurssaid mielde. Albmanušan sámegiela oahpahuš revitaliseren ii leat ođas, muhto Keskitalo (2010) dutkanmateriála vuodul dat orru dáhpáhušvámin eanet ahte eanet. Skuvlla álggus berre oahpahušsii várret resurssaid, vai dán albmanumi sáhtta váldit doarvá bures vuhtii. Ovdamearkan mángga oahpaheaddji geavaheapmi dáikko bokte resursan lea dehálaš. Dasto eatnigiela oahppit doibmet lunddolaččat nubbi nuppi doarjjan ja gielalaš mállen, muhto sii maiddá dárbbasit olu doarjaga vai sin gielladáidu ovdána. Heivehuvvon oahpahuš nu guhkás go vejolaš lea okta buorre bealli, muhto maiddá pedagogalaččat galgá geavahit vugiid mat váldet vuhtii heterogena dili. Oahpaheaddjit ja skuvlla jodiheaddjit galget máhttit rávvet ja bagadit váhneiid ja servoža.

Sámegielat oahpahus sáhtta leat vearráhafáktejeaddji rollas, mánáid giinu eastá boahhtimis ja váldimis giela ruovttoluotta. Giela ruovttoluotta váldin gáibida dan ahte dasa bidjá deattu nu skuvla, váhnemat, oahppit, servoš ja stuorit servodat. Jus mánát bohtet passiiva gielladáiddu birrasis, de sis ferte leat vejolašvuohta nannet iežas giela. Maiddái mánáidgárddiid giellaválljejumit leat dáikko bokte mearkkašahtti. Giella-fierpmádagaid huksen soaitá okta dehálaš bealli, mainna mánáid giela sáhtta nannet ovdal skuvlla ja skuvlla áigge. Jearaldat lea bearrašiid ja servodaga giellapolitihkalaš linnjáin, main sámegiela dili ja mánggagielatvuođa ihtagiid galgá váldit vuhtii. Máná sámegiela dássi ii galgga hehttet máná oassálastimis sámegielat oahpahussii.

Dasto čalmmustahttojuvvo, ahte sámegiela galggašii oahpahit lohkat syntehtalaš vugiin. Dáikko bokte dárbbášuvvo velá eambo dutkandiehtu sámegielat álgooahpahusa birra. Mánáid oahppama galgá eambo velá testet ja guorahallat ja suokkardit sámegiela iešvuođaid álgooahpahusa ektui. Ii galggaše váldit vuođu eará go sámegielas dahkkon lohkan- ja čállinoahppama dutkamušain. Suomagiella goit juo lagamus sáhtášii leat mállen. Norgga bealde leat álggahan doaimmaid buoridit sámegielat álgooahpahusa dili ášahusaid ja skuvllaid ovttasbargoprojeavttas (gč. Myrvoll 2005). Maiddái Sámi allaskuvlla oktavuhtii ášahuvvui gieskat Sámi lohanguovddáš čuovvolahttit sámegiela čuolmmaid ja vejolašvuođaid.

Vaikke letne detáljadásis guorahallan sámegiela oahpahusa iešvuođaid álgooahpahusas ja čujuhan muhtin mikrodási pedagogalaš oahpahusa hástalusaid, de goittotge deháleamos lea ahte oahpahus manná sámegillii ja lea buohkaide fállon geat dasa háliidit oassálastit. Sámegiela dilli ii soaitte velá dakkár, ahte berre giddet nu olu fuomášumi pedagogalaš mikrodási beliide, dasgo giela dilis leat nu olu áššit, maid berre vuos buoridit. Oahpaheaddjiid dohkálašvuohta, oahppomateriálaváili ja sámiiid sajádat leat stuorit ollisvuođat, maida manná áigi. Dasto álgooahpahusa dásis giellaguottut ovdamearkan leat bealit, maid galgá buoridit. Eará oahppoplánaid ja eará giellaid dutkanárbevieruid ovdamearkkat eai heive sámegiela oahpahussii eaige sámegiela dilálašvuhtii. Galgá eambo deaddu sámegiela dillái, vai giella sáhtta seailut. Stáhtaid oahppankultuvrralaš bealli báidná oahppoplánaid ja oahpahan-kultuvrraid, ja nu jurddašeami ja árvvuid. Vuos ferte divvut makrodási hástalusaid, vai mikrodási oahpahusa sáhtta buoridit. Dát proseassat berrejit goittotge johtit giehtalágaid.

Gáldut

Dutkanmateriála

Dutki beaivegirjemearkkastagat 2001–2008.

Oahpaheaddjiid jearahallamat ja oahpahusa áiccadeamit sámeskuvllain jagiin 2001–2007 Norggas.

Oahpaheaddjiid jearahallamat ja oahpahusa áiccadeamit sámeoahpahas jagiin 2006–2008 Suomas.

Videomateriála jagis 2001 sámeskuvllain Norggas.

Skuvllaid jahkeplánat ja báikkálaš plánat jagiin 2001–2008 Norggas.

Girjjálašvuohta

AHVENAINEN, OSSI – HOLOPAINEN, ESKO 2005/1999: *Lukemis- ja kirjoittamisvaikeudet. Teoreettista taustaa ja opetuksen perusteita*. Jyväskylä: Special Data.

ANDERSEN, SANDER 2010: *Stor mangel på samisklærere*. NRK Sámi Radio. – http://www.nrk.no/kanal/nrk_sapmi/1.7362428 (5.5.2011).

ARO, MIKKO 2004: *Learning to read. The effect of orthography*. University of Jyväskylä. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 237.

————— 2006: Miten kirjoitusjärjestelmä vaikuttaa lukemaan oppimiseen? – Marjatta Takala – Elina Kontu (doaim.), *Lukivaikeudesta lukitaitoon* s. 107–122. Helsinki: Yliopistopaino.

BAKMAND, BENTE 2000: National language planning – why (not)? *Journal of Intercultural Communication*, April, issue 3. – <http://www.immi.se/jicc/index.php/jicc/article/view/148> (20.10.2010).

BUSS, MARTINA – LAURÉN, CHRISTER 1997a: Kielikylpy matkii yhteisöä kielenopettajana. Asian ymmärtämiseksi ei jokaista sanaa tarvitse tietää. – Pertti Lehesvuo (doaim.), *Kielikylvyllä suu puhtaaksi* s. 7–15. Vaasa: Vaasan yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja.

————— 1997b: Kielikylpyyn tarvitaan laaja verkosto. – Pertti Lehesvuo (doaim.), *Kielikylvyllä suu puhtaaksi* s. 17–25. Vaasa: Vaasan yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja.

CHAUDRON, CRAIG 1987: *Second language classrooms: research on teaching and learning*. Cambridge: Cambridge University Press.

CUMMINS, JIM 1984: *Bilingualism and special education: Issues in assessment and pedagogy*. San Diego CA: College-Hill Press.

- GEVA, ESTHER – CLIFTON, SUSAN 1994: The development of first and second language reading skills in early French immersion. *The Canadian Modern Language Review*, 50 s. 646–667.
- GONAGASLAŠ GIRKO-, OAHPAHUS- JA DUTKANDEPARTEMEANTA 1997: *10-jagi vuodđoskuvlla sámii oahppoplánat*. Oslo.
- HEIKKINEN, MARITA 1995: Kielikylpy ala-asteella. – Christer Laurén (doaim.), *Kielikylpymenetelmä: kielen käyttö mielekkääksi* s. 43–63. Vaasa: Vaasan yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja.
- HELANDER, NILS ØIVIND 2003: Sámeigiela oahppoplána álgoahpahusa árvvoštallan. – Vuokko Hirvonen (doaim.), *Mo sámáidahttit skuvlla? Reforpma 97 evalueren* s. 87–106. Kárášjohka: ČálliidLágádus.
- HIRSJÄRVI, SIRKKA 1985: *Johdatus kasvatustilofosofiaan*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- HIRVONEN, VUOKKO 2003a: (doaim.). *Sámii skuvla plánain ja praktihkas: mo dustet O97S hástalusaid? Reforpma 97 evalueren*. Kárášjohka: ČálliidLágádus.
- 2003b: *Mo sámáidahtti skuvlla? Reforpma 97 evalueren*. Kárášjohka: ČálliidLágádus.
- HØIEN, TORLEIV – LUNDBERG, INGVAR 1999: *Läsning och lässvårigheter*. Stockholm: Natur och Kultur.
- HØIER, JORUN 2007: *Lese for å lære. Tospråklige utfordringer i utvikling av lesekompetanse i et minoritetsperspektiv*. Tromsø: Eureka forlag.
- JÄRVENSIVU (KESKITALO), PIGGA – PAKSUNIEMI, MERJA 1997: *Koulumenestyksen etnisen tasa-arvon toteutumisen arvosanojen perusteella Utsjoella*. Lapin yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Luokanopettajakoulutus. Syventävien opintojen tutkielma.
- KESKITALO, PIGGA 2010: *Saamelaiskoulun kulttuurisensitiivisyyttä etsimässä kasvatustieteen antropologian keinoin*. Dieđut 1/2010. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla.
- KESKITALO, PIGGA – MÄÄTTÄ, KAARINA – UUSIAUTTI, SATU 2011a: The Prospects of Ethnography at the Sámi School. *Journal of Studies in Education*, Vol 1, No 1 s. 1–30.
- 2011b: Toward the Practical Framework of Sámi Education. *British Journal of Educational Research*, 1(2) s. 84–106.
- KJÆRNSLI, MARIT – LIE, SVEIN – OLSEN, ROLF VEGAR – ROE, ASTRID 2007: *Tid for tunge løft. Norske elevs kompetanse i naturfag lesing og matematikk i PISA*. Oslo: Universitetsforlaget. – http://www.udir.no/upload/Forskning/Internasjonale_undersokelser/Tid_for_tunge_loft.pdf (20.10.2010).

- KROKFORS, LEENA – SUOMINEN, LEENA – WÄRE-VON HEDENBERG, Mervi – UUSITALO, LIISA 2008: *Uudet kirjaimet ja numerot*. Helsinki: Nice Factory – Opetushallitus. – <http://www03.edu.fi/oppimateriaalit/kirjainuudistus/> (20.10.2010).
- LAUHAMA (KESKITALO), PIGGA 2003: Oahpaheamis oahppamii – oahppoplána bargovugiid guorahallan. – Vuokko Hirvonen (doaim.), *Sámi skuvlla plánain ja praktihkas* s. 36–53. Kárášjohka: ČálliidLágádus.
- 2005: Kielelliset virikkeet. Kasvatustieteen päivät 2004. Suomen kasvatustieteen seura. – Sari Havu-Nuutinen S. – Mari Heiskanen M. (doaim.), *Yhtenäistyvät ja erilaistuvat polut oppimisen ja koulutuksen eri vaiheissa* s. 44–52. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Kasvatustieteen päivien 2004 verkkojulkaisu.
- 2008: *Saamelaisopetussuunnitelman merkitys: tutkimus saamelaisopetuksen organisoinnista*. Lapin yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Lisensiaatintutkimus.
- 2009. Sámi vuolggasaji nannen oahpahusas – rituálat guovddážiis. *Sámi dieđalaš áigečála* 2009 (1–2) s. 76–89. Guovdageaidnu – Romsa: Sámi allaskuvla – Sámi Instituhtta – Romssa universitehta Sámi dutkamiid guovddáš.
- LAUHAMA (KESKITALO), PIGGA – RASMUS, EEVA-LIISA – JUDÉN-TUPAKKA, SOILA 2006: Saamelaiskasvatus sosiaalisaation, enkulturaation ja identiteetin käsitteiden valossa. – Tuomas Martikainen (doaim.), *Ylirajainen kulttuuri: etnisyys Suomessa 2000-luvulla* s. 190–211. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LERKKANEN, MARJA-KRISTIINA 2003: *Learning to Read: Reciprocal Processes and Individual Pathways*. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä Studies in Education Psychology and Social Research 233.
- 2006: *Lukemaan oppiminen ja opettaminen esi- ja alkuopetuksessa*. Helsinki: WSOY.
- MAGGA, OLE HENRIK 2003: Sámegiella vuosstašgiellan vuodđoskuvllas. – Vuokko Hirvonen (doaim.), *Mo sámáidahttit skuvlla? Reforpmá 97 evalueren* s. 54–86. Kárášjohka: ČálliidLágádus.
- MANNDAL, ROGER – SOMBY, LIV INGER 2010: *Bør tilby gratis samiskutdannelse*. NRK Sámi Radio. – http://www.nrk.no/kanal/nrk_sapmi/1.7264279 (5.5.2011).
- MÁHTTODEPARTEMEANTA – SÁMEDIGGI – OAHPAHUSDIREKTORÁHTTA 2008: *Máhttolokten Sámi oahppoplánabuvttus*. Oslo: Oahpahusdirektoráhtta. – [http://www.sametinget.no/kunde/filer/Kunnskapsloftet%20samisk_NORDSAMISK\(1\).pdf](http://www.sametinget.no/kunde/filer/Kunnskapsloftet%20samisk_NORDSAMISK(1).pdf) (10.3.2011).
- MYRVOLL, MARIT 2005: *Samisk begynneropplæring: evaluering*. [Jorgalan] Berit Margrethe Oskal. Tromsø – Kárášjohka: Høgskolen i Tromsø – Sámediggi.

- MÅRD, KARITA 1997: Kielikylpyopettajan on osattava roolinsa. Viisivuotias on tyytyväinen itseensä, utelias ja vielä tarpeeksi lapsellinen oppimaan uutta kieltä. – Pertti Lehesvuo (doaim.), *Kielikylvyllä suu puhtaaksi* s. 27–35. Vaasan yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja.
- MÅSØ NILS HENRIK 2010: *Vil vite hvorfor stadig færre velger samisk*. NRK Sámi Radio. – http://www.nrk.no/kanal/nrk_sapmi/1.7364409 (5.5.2011).
- OGBU, JOHN U. 1991: Immigrant and involuntary minorities in comparative perspective. – Margaret A. Gibson & John U. Ogbu (doaim.), *Minority status and schooling. A comparative study of immigrant and involuntary minorities* s. 3–33. New York, NY: Garland Publishing.
- 1992: Understanding Cultural Diversity and Learning. *Educational Researcher* 21 (8) s. 5–24.
- ОАҔҔРАҔУСРÁÐÐЕҔУС 2004: *Oahppoplána vuoduštusat*. Helsset.
- OPETUSHALLITUS 2000: *Esiopetuksen opetus suunnitelman perusteet*. Helsinki. – <http://www02.oph.fi/ops/esiopetus/esiops.pdf> (15.5.2011).
- PAKSUNIEMI, MERJA 2009: *Alakansakoulunopettajaseminaarin opettajakuva lukuvuosina 1921–1945 rajautuen oppilasvalintoihin, oppikirjoihin ja oheistoimintaan*. Lapin yliopisto. Acta Universitatis Lapponiensis 161.
- PIETILÄ, PIRITTA – LAUHAMA (KESKITALO), PIGGA 2008: Kasvatusantropologinen tutkimusprosessi – tutkija kulttuurisen ymmärryksen tiellä. – Pauli Siljander – Ari Kivelä (doaim.), *Kasvatustieteen tila ja tutkimuskäytännöt* s. 439–455. Kasvatusalan tutkimuksia 38. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura.
- PÄÄKKÖNEN, MATTI 1990: *Grafeemit ja konteksti: tilastotietoja suomen yleiskielen kirjaimistosta*. Helsinki: SKS.
- 1991: A:sta ö:hön. Suomen yleiskielen kirjaintilastoja. *Kielikello* 1/1991 s. 3. – <http://www.cs.tut.fi/~jkorpela/kielikello/kirjtil.html> (20.10.2010).
- SARIVAARA, ERIKA KATJAANA 2010: Máttuid giela gáhtten: Stáhtusmeahttun sápmelaččaid sáme giela ealáskahttin Suoma bealde Sámis. *Sámi dieđalaš áigečála* 1 (2010) s. 51–69.
- SÁMI GIELLETEKNO 2008: *Corpus content – sme: files*. Universitetet i Tromsø. – <http://www.giellatekno.uit.no/doc/lang/corp/corpus-sme.html> (23.4.2008).
- SKUTNABB-KANGAS, TOVE 2008. Bilingual education and Sign language as the mother tongue of Deaf children. – Kellett Bidoli – J. Cynthia – Elana Ochse (doaim.), *English in International Deaf Communication* s. 75–94. Bern: Peter Lang.
- TURUNEN, TUIJA 2008: *Mistä on esiopetussuunnitelmat tehty? Esiopetuksen opetus suunnitelman perusteiden 1996 ja 2000 diskursianalyttinen tutkimus*. Lapin yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta.

- UUSITALO-MALMIVAARA, LOTTA 2009: *Lukemisen vaikeuden kuntoutus ensiluokkalaisilla. Kolme pedagogista interventiota*. Helsingin yliopisto. Käyttäytymistieteellinen tiedekunta. Soveltavan kasvatustieteen laitos. Tutkimuksia 303. – <https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/45143/lukemise.pdf?sequence=1> (20.10.2010).
- VALKEAPÄÄ, HELENA 1985: Muhtin dialeaktaerohusaid vuhtii váldin lohkan- ja čállinoahpahas. *Diedđut nr. 2/1985* s. 75–94. Giella dutkan, dikšun ja oahpahearmi.
- 1986: *Áppes 1*. Helsset: Skuvlaráđđehus.
- VALKONEN, PIRKKO – VILSKA, PÄIVI 2002: Esikoululainen kielen käyttäjänä ja tutkijana. – Anneli Niikko (doaim.), *Esiopetusta linnan liepeillä* s. 17–29. Joensuun yliopisto. Savonlinnan opettajankoulutuslaitos. – <http://sokl.joensuu.fi/verkkojulkaisut/esiopetus/Norko.htm> (20.10.2010).
- WULF, CHRISTOPH 2002: *Anthropology of education: history and theory of anthropology*. Münster: Lit Verlag.
- ØZERK, KAMIL 2010: *Samisk som mål og middel*. Sámi earenoámašpedagogalaš fágabeaivvit 3.–4.3.2010. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla. [Almmukeahtes konferensaovdanbuktiin].

Linguistic features in Sami instruction at first grades

This article focus on features of Sami language instruction in the first grades in Norway and Finland. The most important part of the paper is to compare instruction methods in Norway and Finland – what kind of differences exist between these countries on an ideological level with regard to language instruction. Secondly, the paper outlines the challenges of Sami language instruction in the first grades as an indigenous peoples' language with minority language status. This presents its own differences and challenges which must be taken into account on the planning level and in practice in a working classroom. Sami language instruction occurs within a challenging environment. Student groups are more heterogenic than ever. Teachers must work within a situation which is quite different in relation to the language situation in the country as a whole. The situation of the Sami language differs markedly from that of the languages of the nation states in question and there is a pressing need for more research in this area.

PIGGA KESKITALO

pigga.keskitalo@samiskhs.no

Sámi University College

KAARINA MÄÄTTÄ

kaarina.maatta@ulapland.fi

University of Lapland

